

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Efsuncu Baba

YAYIN YÖNETMENİ

EMİNE GÜRSOY NASKALİ

HAZIRLAYAN

BÜNYAMİN TAN

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

EFSUNCU BABA

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864-1944)

Efsuncu baba / Hüseyin Rahmi Gürpınar; hazırlayan: Bünyamin Tan; yayın yönetmeni: Emine Gürsoy Naskali.--Ankara: Türk Dil Kurumu, 2021.

121 s.; 21 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1385)

ISBN 978-975-17-4806-5

1. Türk Romanı 2. Türk Edebiyatı--Roman I. Tan, Bünyamin (haz.) II. Naskali, Emine Gürsoy (yayın yönetmeni) III. e.a

813.317

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

EFSUNCU BABA

Yayın yönetmeni
Emine Gürsoy NASKALI

Hazırlayan
Bünyamin TAN

Ankara, 2021

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Türk Dil Kurumu Yayınları: 1385

EFSUNCU BABA

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

*

Yayın Yönetmeni:

Prof. Dr. Emine Gürsoy NASKAL

*

Hazırlayan:

Bünyamin TAN

*

Metin Denetimi:

TDK - Sevede GREL

*

Sayfa ve Kapak Tasarımı:

TDK - Mehmet GÜVEN

*

Birinci baskı: Ankara, Mart 2021

ISBN: 978-975-17-4806-5

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere/ANKARA

Telefon: +90 (312) 457 52 00

Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83

Genel ağı: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, eviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

İçindekiler

Sunuş • 7

Giriş • 31

Efsuncu Baba • 33

Sunuş

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)

Yaşamı

Hüseyin Rahmi, 1864'te İstanbul'da Ayazpaşa'da doğdu.¹ Hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Okur yazar bir kadın olan annesi 22 yaşında veremden vefat ettiğinde Hüseyin Rahmi üç yaşındaydı. Annesinin ölümü üzerine Girit'te görevde bulunan babasının yanına gönderildi ancak babasının yeniden evlenmesiyle altı yaşındayken anneannesinin yanına İstanbul'a geldi.

Yakubağa Mektebi, Beyazıt'taki Mahmudiye Rüştîyesi ve idadide okuyan Hüseyin Rahmi, tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in himayesiyle Mekteb-i Mülkiyeye girdi (1878). Okulun ikinci sınıfında iken ağzından kan gelince yani verem belirtisi üzerine Hüseyin Rahmi öğrenimini yarıda bıraktı (1880). Kısa bir süre Adliye Nezaretî Ceza Kaleminde memur, Ticaret Mahkemesinde aza mülazımı olarak çalıştı. Hayatını kalemîyle kazanmaya karar verince 1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazmaya başladı. Sonra, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde çevirmen ve yazar olarak çalıştı. II. Meşrutîyet Dönemi'nde 37 sayı süren *Boşboğaz ile Güllabi* adlı bir gazete çıkardı. İbrahim Hilmi Bey ile birlikte çıkardığı *Millet* gazetesi de uzun ömürlü olmadı. Bundan sonra çalışmalarını *İkdam*, *Söz*, *Za-*

¹ Hüseyin Rahmi'nin hayatını anlatan en doyurucu kaynak: Abdullah Harmancı: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

man, *Vakit*, *Son Posta*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde neşretti. Türkiye Büyük Millet Meclisine 5. ve 6. dönem Kütahya milletvekili olarak katıldı (1936-1943). Ömrünün son yıllarını, 1924'te Heybeliada'da yaptırdığı evde geçirdi. 1944'te yaşama veda etti. Heybeliada'daki Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedildi.

Hüseyin Rahmi'nin Heybeliada'daki evi müze olarak düzenlenmiştir.

Yazarlığı

Hüseyin Rahmi Gürpınar; Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eser vermiş bir yazarımızdır.

Yazarlığa 1884'te *Ceride-i Havadis*'te yayımlanan “Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti” ve hemen ardından “İstanbul'da Bir Frenk” hikâyesiyle adım atar. İlk romanı *Şık*'ı (*Ayna*) 1887'de tamamlar ve Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat*'e gönderir. Ertesi gün romanın gazetede tefrika edileceği ve Ahmet Mithat'ın kendisini matbaaya çağırdığı haberi gelir. Hüseyin Rahmi, Ahmet Mithat ile karşılaşmasını şöyle anlatır: “Hazretin huzuruna büyük bir helecanla çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iri yarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk sorusu şu oldu:

— Kimsin sen çocuğum?

— *Şık* yazarı Hüseyin Rahmi.

Korktuğuma uğradım. Efendi'nin yüzünde derhâl bir güvensizlik gülümsemesi belirdi. [...] Bana pek alaycı gelen bir sesle:

— Oğlum, senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi. Senin ne kalemin ne yazı gücün ne deneyimin ne de görgün henüz bunu yazmaya yeterli değil. Bu gerçek görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenabilirsin ama tek başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Baban mıdır, ağabeyin midir, arkadaşın mıdır, o kimdir? Söyle...

[...] Koca Ahmet Mithat Efendi'nin bu suçlaması karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiçbir söz bulamadım. Sonunda gözlerimden dökülen iki damla, hüznü bir yanıt yerine geçti. Bu saf, masumca ağlayışım Efendi'ye dokundu, hemen:

— Ağlama... Ağlama, inandım... dedi."²

Böylece Hüseyin Rahmi, edebiyat dünyasına Ahmet Mithat Efendi'nin desteğiyle girmiş olur. Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi'yi kızıyla evlendirmeyi düşünecek kadar beğenmekte ve sevmektedir. Hüseyin Rahmi bu evlenme teklifini nazıkçe reddeder ve ömrü boyunca hiç evlenmez.

İlk romanın bu kadar büyük bir ün kazanmasına Hüseyin Rahmi de hayret eder. Ahmet Mithat bu ünün sebebini şöyle açıklar: "Oğlum, senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserinin en büyük erdemi, okuyanları kahkahalarla güldürmesidir."³

Romanlarındaki karakterler ve konular

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki karakterler toplumun her kesiminden, her yaş grubundan seçilmiştir: İstanbul hanımefendileri, İstanbul beyefendileri, evlatlıklar, öksüz ve yetimler, yoksullar, dadılar, kalfalar, kâhyalar, bürokratlar, küçük memurlar, polisler, yazarlar, Mülkiyeliler, hukukçular, askerler, doktorlar, eczacılar, tüccarlar, öğretmenler, din adamları, politikacılar, şairler, müzikseverler, ressamalar, tiyatrocular, sporcular, harp zenginleri, vurguncular, mirasyediler, iç güveyiler, dullar, gayrimeşru çocuklar, dolandırıcılar, dilenciler, eşkıyalar, fahişeler, metresler, muhabbet tellalları, hovardalar, şıpsevdiler, fedakârlar, iffetsizler, namussuzlar, alafanga tipler, dejenere tipler, züppe tipler, dedikoducular, fettanlar, Fransızlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Ruslar, vb.

² Şık romanının ikinci baskısının (1920) girişinden alıntıdır. [Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır (Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Billur Kalp*, Özgür Yayınları, 2005).]

³ Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır.

Romanlarda bu karakterler gerçek hayattaki gibi konuşturulurlar. Eğitimlerine uygun söz dağarcıkları, ağız özellikleri, şiveleri, ifade biçimleri, kullandıkları argo sözler yazıya geçirilmiştir.

Romanlarının konuları şöyle sınıflandırılabilir:⁴

1. Türk toplumunun geleneklerine tezat teşkil ettiği için gülünç durumlara düşen, alafranga, züppe ve dejenere tiplere yer veren eserler: *Şık, Mürebbiye, Metres, Şıpsavdi, Tutuşmuş Gönüller, Gönül Bir Değirmendir Sevda Öğütür, Dirilen İskelet, Kaderin Cilvesi, Can Pazarı*.

2. Himayeden mahrum, zavallı, âciz kimseleri, sorunlarını ve düştükleri kötü durumları ele alan eserler: *İffet, Nimetşinas, Hakka Sığındık, Billur Kalp*.

3. Batıl şeylere inanan ve birtakım fantastik unsurların etkisinde kalan tipleri konu edinen eserler: *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Gulyabani, Cadı, Efsuncu Baba, Muhabbet Tilsımı, Mezarından Kalkan Şehit, Şeytan İşi*.

4. Karı koca geçimsizliklerini ve bunların zeminini hazırlayan çeşitli faktörleri işleyen eserler: *Mutallaka, Tebessüm-i Elem*.

5. Kadının veya erkeğin isteğine aykırı olarak yapılan evlilikleri ve bunların olumsuz neticelerini konu alan eserler: *Muadele-i Sevda, Tesadüf, Sevda Peşinde, Son Arzu*.

6. Yaşlı erkeklerle evlendirilen genç kızların fizyolojik ve ruhsal çırpınmalarını, ev içindeki veya dışındaki kendi yaşıtları delikanlılarla gayrimeşru münasebetlerini, türlü maceralarını ve neticede tam anlamıyla ahlaki düşüşlerini sergileyen eserler: *Toraman, Cehennemlik, Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?, Namuslu Kokotlar*.

7. Toplumu temelinden sarsan sosyal meselelerin en mühimlerinden birini teşkil eden fuhşu, realist ölçüler içerisinde gözler önüne seren eserler: *Hayattan Sayfalar, Kokotlar Mektebi*.

⁴ bk. Önder Göçgün: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları no.: 722, Kültür Eserleri Dizisi no.: 63.

8. Felsefeyi hareket noktası kabul ederek dünya ve ahiretle ilgili çeşitli hadiselerle uğraşan filozof tavrırlı kimseleri, onların fikir ve ruh yapılarını, anlayışlarını, davranış özelliklerini, eğilimlerini ve ideallerini ele alan eserler: *Deli Filozof, İnsanlar Önce Maymun muydu?*

9. Ruhsal bakımdan hasta tipleri ve onların toplum içerisindeki son derece olumsuz, zararlı hareketlerini, bir psikolog titizliğiyle tahlil ve tenkit eden eserler: *Ben Deli miyim?, Utanmaz Adam.*

10. İlerlemiş yaşlarına rağmen, hâlâ olgunlaşmamış ve kendilerini sadece cinsel içgüdülerine teslim etmiş tipleri, yer yer hicve ederek ele alan eserler: *Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?*

11. Tehditle para sızdırmak amacıyla kaçırılan insanları ve onlara türlü eziyetler çektiren eşkıyayı konu alan eserler: *Eşkîya İninde.*

12. Baştan sona polisiye bir nitelik taşıyan, gerilimi yüksek eserler: *Kesik Baş.*

13. Ruhçuluk ve bu nedenle ruhçuluğa inanan kimselerin geçirdikleri sarsıntıları konu alan eserler: *Ölümler Yaşıyor mu?*

14. Çeşitli psikolojik zikzaklar çizerek çareyi canlarına kıymakta bulan ve neticede intihar manyasına tutulan zavallıları ve onların bu hâllerini tasvire yönelik eserler: *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*

Hüseyin Rahmi'nin romanları sürükleyicidir, okuyucuyu son noktaya kadar merak içinde tutar. Romanları ve hikâyeleri önce gazete tefrikası olarak yayımlanmış, sonradan kitap olarak basılmıştır. Eserlerinin kitap olarak basım tarihi, bazen kaleme alınış tarihinden epey sonradır hatta bazı yazıları, ölümünden sonra kitap olarak basılmıştır. 1960 sonrasında roman ve hikâyelerinin sadeleştirilmiş baskıları yapılmıştır. Hüseyin Rahmi; seçtiği konular, akıcı üslubu, kıvrak Türkçesi, mizahi yaklaşımı, gerçekçiliği dolayısıyla ilgiyle takip edilen, çok okunan ve sevilen bir yazar olmuş ve pek çok eser vermiştir.

Eserleri

Romanlar: *Ben Deli miyim?*; *Billur Kalp*; *Bir Muadele-i Sevda*; *Cadı*; *Can Pazarı*; *Cehennemlik*; *Deli Filozof*; *Dirilen İskelet*; *Dünyanın Mihveri Para mı Kadın mı?*; *Efsuncu Baba*; *Eşkîya İninde*; *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*; *Gönül Bir Yeldeğirmenidir Sevda Öğütür*; *Gulyabani*; *Hakka Sığındık*; *Hayattan Sayfalar*; *İffet*; *İnsanlar Maymun muydu?*; *Kaderin Cilvesi*; *Kesik Baş*; *Kokotlar Mektebi*; *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*; *Metres*; *Tesadüf*; *Mezarından Kalkan Şehit*; *Muhabbet Tılsımı*; *Mürebbiye*; *Namuslu Kokotlar*; *Nimetsinas*; *Ölümler Yaşıyor mu?*; *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*; *Sevda Peşinde*; *Şeytan İşi*; *Şık*; *Şipsevdi*; *Son Arzu*; *Tebessüm-i Elem*; *Toraman*; *Tutuşmuş Gönüller*; *Utanmaz Adam*.

Hikâyeler: *Açlıktan Ölmemenin Çaresi*; *Ada Vapurunda*; *Aferin Hayrullah* (=Bravo Hayrullah); *Ahlak Humması*; *Allah Gönülüne Göre Versin*; *Annemin Ölümü*; *Asansör*; *Balta ile Doğuran Böyle Doğurur*; *Benim Babam Kimdir?*; *Bir Açın Ruznamesinden Birkaç Yaprak* (=Bir Açın Günlüğünden Birkaç Yaprak); *Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti*; *Bir Hafîyenin İtirafatı*; *Bir Muamma*; *Bir Oburun Mücadele-i Nefsiyesi*; *Bir Seyahat-ı Acibe* (=İki Hödüğün Seyahati); *Bugün Ne Yiyeceğiz?*; *Büyük Ana*; *Büyük Bir İbret Dersi*; *Büyük Bir Nedamet* (=Büyük Bir Pişmanlık); *Büyük Günah*; *Çocuğumun Babası*; *Çocuklara Yasak*; *Ecir ve Sabır*; *Er Kişi Niyetine*; *Erkeğe Galebe Reçetesi*; *Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Mutehasıs* (=Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Uzman); *Eşkîya Oyunu*; *Eti Senin Kemiği Benim*; *Falaka*; *Fırkacı* (=Partici); *Galip ve Mağlup Vaziyeti* (=Yenme ve Yenilme Durumu); *Garip Kaldığımız Günlerde*; *Gönül Ticareti*; *Gugular*; *Hangisi Daha Zevkli?*; *Hattı İstiva* (=Kadayıfçı Yusuf); *Hayvanat Mitingi*; *Heybeliada Merkeplerinin Grevi*; *Horoza Ses Talimi* (=Horoza Ses Eğitimi); *İhtiyar Muharrir* (=Yaşlı Yazar); *İki Külhane Arasında*; *İki Loğusa*; *İmrenilecek Bir İntihar* (=İmrenilecek Bir Ölüm); *İstanbul'da Bir Frenk*; *İstanbul'un Esareti Günlerinden Bir Hatıra* (=İstanbul'un Esirliği Günlerinden Bir Anı); *Kadını Müdafaaanın Cezası* (=Kadını Savunmanın Cezası); *Kadının Erkeğe Galabesi*; *Kadınlar Mebusu*; *Kadınlar Vaizi*; *Kanlı*

Eldiven; Katil Puse (=Öldüren Öpücük); Kayınpeder Kayınvalide Kendi Odalarında, Mahdum Bey Zevcesiyle Odasında (Kayınpeder-Kayınvalide; Kaynata-Kaynana); Kedi Yüzünden; Kedim Nasıl Öldü?; Kılıbık; Kipti Düğünü; Kırço; Kiralık Vücut; Kocasını İçin Deli Divane; Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım; Kumru ile Büyükhanımın Mükamelesi; Lakırdı Beynimizde (=Söz Aramızda); Lekeleli Humma Şüphesi (=Lekeli Humma Kuşkusu); Melek Sanmıştım Şeytanı; Menekşe Kalfa'nın Müdafaaanamesi; Meyhanede Hanımlar (Meyhanede Kadınlar); Mınav... Mınav; Misafir; Mutallaka (Boşanmış Kadın); Mübareğin Kuyruğu; Müslüman Mahallesinde Bu İş Olur mu?; Namusla Açlık Meselesi; Nasıl Dolandırıcı Oldum?; Nasıl Öldürdüler?; Nergis Hanım'la Fehmi Bey; Nurker Hanım'dan Mektup; Ölü Diri Getirir; Refia Hanım'ın Köftesi; Sahte Doktor; Samatya Tramvayında Topa Yirmi Kala; Sigarayı Nasıl Terk Ettim? (=Sigarayı Nasıl Bıraktım?); Sirkeci Lokantalarında İftar; Sokakta; Sonbahar Göçleri; Şıllıkla Züppe; Şehirde Bir Şekavet; Tehlike Karşısında Keçi Fil Oluyor; Tensikat-ı Beytiye (=Evde Tensikat, Ev Masraflarını Kısıtlama); Ters Konuşma; Tımarhane Şairlerin, Filozofların Mabedidir; Tosun; Tövbeler Tövbesi; Tünelde İlk Çıkış; Türkân Hanım'dan Mektup; Uçurumun Kenarında; Üç Misal; Varda İspanyol Geliyor!; Yanık Dolma; Yankesiciler (=El Elden Üstündür); Yankesiciler Kulübü; Yeni Diyojen; Zarafet ile Tekir; Zavallı Halime; Zavallı Katil; Zavallı Şair.

Kısa yazıları: *Arzın Yuvarlaklığına İnanmıyor; Bakkal Bodasakı'den Hüseyin Rahmi Bey'e Mektup; Balık Pazarı; Bir Maymunun İntiharı; Boykotajın Telakki-i Değeri; Dağların Şenliği; Döşekten Bir Sada (=Döşekten Bir Sesleniş); Gökten Köpek mi Yağıyor?; Halkın Saflığı; Hanımların Ökçesi - Beylerin Öfkesi; Hayat ve Ölüm; Heybeli Yangını; Horoz Ailesi Sinirli Hanımın Mektubu; İğneli Fıçı; İlk Orucum; İnsan Çekiştiren Eski Vaizler; Kanatsız Uçak Yelkensisiz Gemi; Kanımızı Emenler; Karıncalarla Savaştayım; Pis Bir Vak'a; Taharet Meraklısı (=Temizlik Meraklısı); Üfürükçülüğüm; Yazarlar Nasıl Ölüyor?; Yeni Bir Gazetenin Çukur Düşünceleri.*

Hüseyin Rahmi'nin hikâye antolojileri: *Kadınlar Vaizi* (1920); *Meyhanede Hanımlar* (1924); *Namusla Açlık Meselesi* (1933); *Ka-*

til Buse (1933); *İki Hödüğün Seyahati* (1933); *Tünelden İlk Çıkış* (1934); *Gönül Ticareti* (1939); *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943); *Eti Senin Kemiği Benim* (1963).

Oyunlar: *Gülbahar Hanım* (kayıp); *Hazan Bülbülü*; *Kadın Erkekleşince*; *Tokuşan Kafalar*; *İki Damla Yaş*.

Sanat ve edebiyat konulu yazıları: *Cadı Çarpıyor*; *Şekavet-i Edebiyat*.

Derlemeler: *Müntahabat-ı Hüseyin Rahmi*, 3 cilt (1899), *Sanat ve Edebiyat* (1972), *Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri* (1998), *Gazetecilikte İlk Yazılarım* (1999), *Gazetecilikte Son Yazılarım 1* (2001), *Gazetecilikte Son Yazılarım 2* (2002), *Gazetecilikte Son Yazılarım 3* (2004), *Gazetecilikte Son Yazılarım 4* (2006).

Çeviri romanlar: Emile Gaboriau'dan *113 Numaralı Cüzdan* (1889), *Bir Kadının İntikamı* (1891), *Batinyollu İhtiyar* (1891), Jules Arsène Arnaud Claretie'den *Paris'te Bir Teehhül* (1892), Alfred de Musset'den *Frederick ile Bernerette* (1896), Paul de Kock'tan *Biçare Bakkal* (1903).

Çeviri hikâyeler: *Arsızlık Eden Cezasını Bulur*; *Baba Kornil'in Mühim Bir Sırrı*; *Bir Sehv-i Rü'yet*; *Bir Zeki Rehnüma*; *Garip Bir Mektup*; *Hâli Zamanı Olmayan Adam*; *Hasta Çocuk*; *İki Öksüz*; *Kedilenmek İlleti*; *Kim İki Bin Dolar Kazanmak İster?*; *Münzevi Rahip* (=Köşeye Çekilmiş Rahip); *Ne Boş Hayal İmiş*; *Rahibin Merkebi* (=Papazın Eşeği); *Sadakat*; *Şeytanın Karısı*; *Zavallı Cambaz*.

Kaynaklar

- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında I”, *Akşam*: 1944, no.: 9151, 11 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında II”, *Akşam*: 1944, no.: 9152, 12 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında III”, *Akşam*: 1944, no.: 9153, 13 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 8, s. 6-7.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 9, s. 10-11.
- ÂDİL, Fikret: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni İstanbul*: 7 Mart 1961.
- ÂDİL, Fikret: “Türk Edebiyatının Büyük Kaybı”, *Tanin*: 11 Mart 1944.
- AHMED MİDHAT: “Muhâbere-i Aleniyye”, *Tercüman-ı Hakikat*: 1888, no.: 2858, 2 Rebiü’l-âhir 1304/1888.
- AKAGÜN, Oya: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Dört Romanında Dejenere Tipler*: Erzurum 1966, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı lisans tezi.
- AKBAL, Oktay: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, no.: 100.
- AKBAL, Oktay: *Konumuz Edebiyat*: İstanbul 1974, Varlık Yayınevi, S 1817, s. 9-16.
- AKGÜN, Adnan: “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleleri VII: Hüseyin Rahmi Bey”, *Yedi İklim*: Şubat 1993, S 35, s. 45.
- AKTAŞ, Şerif: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Büyük Türk Klâsikleri*: 1990, Ötüken Neşriyat, C 10, s. 237-243.
- AKYÜZ, Kenan: *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*: İstanbul 1995, İnkılâp Kitabevi.

- ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *Değirmen*: Nisan 1944, Y 2, S 12.
- ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi”, *Ataç*: Ekim 1964, C 3, S 29-30, s. 3-7.
- ALANGU, Tahir: “W. Shakespeare ile Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 11 Haziran 1964.
- ALANGU, Tahir: *100 Ünlü Türk Eseri*: Milliyet Yayınları, C 2, s. 823-847.
- ALÇIÇEK, Esin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hikâyeciliği*: İzmir 2010, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- ALİ RAUF: “Hüseyin Rahmi Ne Bıraktı?”, *Tanin*: 18 Mart 1944.
- ALPASLAN, Gonca Gökalp: *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*: Ankara 2002, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ALPTEKİN, Turan: “Ölümünün 60. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Bugüne Yansıyanlar”, *Hürriyet Gösteri*: Mart 2004, S 237, s. 26-29.
- ALVER, Köksal: “Züppeliğin Sosyolojisi: Türk Romanında Züppe Tipler Örneği”, *Hece*: Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, S 65-66-67, s. 252-266.
- ARPAD, Burhan: “Hüseyin Rahmi’nin Romanları”, *Türk Dili*: 1966, C 20, S 213, s. 197-199.
- ATAY, Falih Rıfkı: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Ulus*: 12 Mart 1944.
- ATEŞ, Ömer; Yusuf ÇOTUKSÖKEN, “Popüler Edebiyat ve Hüseyin Rahmi”, *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*: İstanbul 1993-1994, Milliyet Yayınları, s. 86-87.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı: “Hüseyin Rahmi ve İnsanoğlu”, *Yeni Adam*: 2 Ağustos 1945, no.: 553.
- BANARLI, Nihat Sami: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul 1948, C II, Millî Eğitim Basımevi, s. 1059-1062.
- BAŞGÖZ, İlhan: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hayatı”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.
- BAYBARS, Sudi: *Hüseyin Rahmi’nin Yarattığı Tipler*: İstanbul 1948, Türkiye Enstitüsü Kitaplığı, no.: 320.

- BEK, Kemal: “Hüseyin Rahmi ve Boş İnançlar”, *Hürriyet Gösteri*: Şubat 1997, S 195, s. 77-79.
- BEKİ, Akif: “‘Utanmaz Adam’ Nasıl Unutulur Arkadaş?”, *Hürriyet*: 24 Haziran 2017.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi Romanlarında Kadın Tipleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 539-552.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Aile ve Kadın”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 3, s. 19-32.
- BERKES, Niyazi: “Hüseyin Rahmi’nin Sosyal Görüşleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 1, S 3 (Mart-Nisan), s. 3-17.
- BORATAV, Pertev Naili: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 2, s. 205-212.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni Adam*: 13 Mart 1941, no.: 324-325.
- BOZOK, Hüsamettin: “Gerçekler Uğruna Savaşan Bir Er”, *Yeditepe*: 16-31 Mart 1961, no.: 39.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: 15 Mart 1951.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Köy ve Köylü”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, S 100, s. 4-9.
- COŞKUN, Nusret Safâ: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz: “Hüseyin Rahmi’yi Kaybettik”, *Yedigün*: 20 Mart 1944, no.: 576.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman: “Büyük Romancı Hüseyin Rahmi”, *Haber (Akşam Postası)*: 22 Mart 1944.
- ÇEVİK, Dilek: *Mürebbiyelik ve Türk Romanında Mürebbiye Tipleri*: Konya 1999, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- DİMDİK, Pelin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın-Erkek İlişkisi*: İstanbul 2014, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora tezi.

- DÖLEK, Sulhi: “Hüseyin Rahmi’de Mizah ve Toplumsal Eleştiri”, *Güldiken*: Güz 2000, S 22.
- DUMANOĞLU, Halil: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Kovan*: Mayıs 1944, S 10.
- DURAN, Elif: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın*: İstanbul 2009, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kahramanlarının ve Anlatıcı Olarak Yazarın Evlilik Hakkındaki Görüşlerinden Hareketle Türk-Osmanlı Toplumunda Evlilik Anlayışı”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2017, s. 22-47.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Kadınlar Dünyası Ekseninde Türk-Osmanlı Toplumunda Kadının Konumu”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2016, s. 24-39.
- ENGİNÜN, İnci: “Hüseyin Rahmi ve Özel Eğitim”, *Araştırmalar ve Belgeler*: İstanbul 2000, Dergâh Yayınları.
- EREN, Abdurrahman Âdil, “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tan*: 22 Kasım 1936.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Halk”, *Türk Dili*: 1966, Y 15, S 177, s. 586-591.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi’yi Okurken”, *Dost*: Ocak 1965, Yeni Dizi, C 15, S 15.
- ERİŞENLER, Satı: “Mürebbiye”, *Türk Dili*: Ekim 1966, C XVI, S 181.
- ERİŞENLER, Satı: “Nimetşinas”, *Türk Dili*: Temmuz 1965, C XV, S 166.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet: *Türk Edebiyatı Tarihi*: Bakû 1925-1926, C I, 2. hisse, Azer Neşriyat.
- ERTEM, Sadri: “Halkın San’atkârı Hüseyin Rahmi”, *Kurun*: 19 Mayıs 1937.
- ES, Hikmet Feridun: “Bizdeki Roman Kahramanları”, *Akşam*: 15 Eylül 1936.
- ES, Hikmet Feridun: “Tanımadığımız Meşhurlar: Bilmediğimiz Hüseyin Rahmi”, *Akşam*: 12, 13, 14, 16, 17 Aralık 1944.

- ESATOĞLU, Hakkı Selâhaddin: “Hüseyin Rahmi ve Gerçekçi Edebiyat”, *Edebiyat Postası*: 15 Haziran 1950, Y 1.
- ESEN, Nüket: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın İki Romanında Anlatım Teknikleri”, *Kuram Kitap*: 11 Mayıs 1996, s. 51-62.
- ESEN, Nüket: *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*: İstanbul 1990, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- FAHRİ, B., “Edebiyat Bahisleri: Hüseyin Rahmi”, *Milliyet*: 21 Haziran 1932.
- FELEK, Burhan: “Kalem Âleminin Kaybettiği Büyük Kıymet: Üstat Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.
- FETHİ NACİ: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.
- FIRÇA: “Üstad Hüseyin Rahmi”, *Karikatür*: 29 Şubat 1936.
- GARİPER, Cafer: “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*: Ankara 2005, ed.: Ramazan KORKMAZ, Grafiker Yayıncılık, s. 41-79.
- GERÇEK, Selim Nüzhet: “Hüseyin Rahmi ve Eserleri”, *İstanbul*: 1 Nisan 1944, S 9.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Edebi Portreler - Hüseyin Rahmi”, *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, S 10, , s. 5.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Hüseyin Rahmi de Gitti”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- GÖÇGÜN, Önder: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuklar”, *Türk Dili*: 1985, S 400, s. 228-235.
- GÖÇGÜN, Önder: “Ölümünün Otuzuncu Yıldönümünde Hüseyin Rahmi”, *Hisar*: Mart 1974, C 14, S 123, s. 6-7.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, Hikâyeleri, Tiyatroları, Tenkidleri, Mektupları, Makaleleri, Röportajları, Hakkında Yazılanlar, Bibliyografya*: Ankara 1990, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1993, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖKMAN, Muzaffer: *Hüseyin Rahmi Gürpınar - Açıklamalı Bibliyografya*: İstanbul 1966, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- GÖVSA, İbrahim Alâaddin: "Hüseyin Rahmi", *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*: 1943, s. 753-754.
- GÜLER, Cemal Nâdir: "Türk Mizah San'atı Bir Ustasını Kaybetti", *Amcabey*: 18 Mart 1944, C 3, S 68.
- GÜNGÖR, Selâhaddin: "Hüseyin Rahmi'nin Yarım Asırlık Dostu Kitabçı Hilmi Anlatıyor", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.
- GÜNYOL, Vedat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'a Göre Hayat", *Yücel*: Temmuz 1944, C XVII, Y 10, S 99.
- GÜNYOL, Vedat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'a Göre San'atkarın Cemiyet İçindeki Yeri ve Rolü", *Yücel*: Şubat 1941, C 12, S 72.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi: *Gazetecilikte Son Yazılarım 2*: İstanbul 2002, Özgür Yayınları.
- GÜVEMLİ, Zâhir: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Vakit*: 12 Mart 1944.
- GÜZELCE, Ilgaz: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın Tipleri ve Kadın Eğitimi Unsuru*: İzmir 2006, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- HARMANCI, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- HAYRİ, Alp: "Üstadın Ölümünden Evvelki Günlere ve Ölümü Gününe Ait Hâtıralar", *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.
- HIZARCI, Suat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Sanatı, Eserleri*: İstanbul 1964, Varlık Yayınları.
- HIZARCI, Suat: "Hüseyin Rahmi Bey", *Kim*: 20 Ağustos 1964, no.: 318.
- HIZARCI, Suat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerini Oyunlaştırma Yarışması", *Dost*: Mayıs 1965, Yeni Dizi, C 16, S 7.

- HIZARCI, Suat: “Hüseyin Rahmi’den Seçmeler”, *Sosyal Adalet*: Ağustos 1964, no.: 19.
- İLDEŞ, Özgür: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919’a Kadar Olan Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım (1889-1919)*: Ankara 2009, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- İLERİ, Selim: “Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286, s. 2-32; 2. baskı: Eylül 2008.
- İMSET, Hulûsi İsmet: “Hüseyin Rahmi”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- İNCİ, Handan: “Tıp Yaratma Tekniği Olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Argo”, *Türk Kültüründe Argo*: Hollanda 2002, ed.: Emine GÜRSOY-NASKALİ, Gülden SAĞOL, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları, s. 213-222; 2. baskı: İstanbul 2016, KaKitap.
- İNCİ, Handan, “Türk Edebiyatı’nın Kedili Öyküleri”, *Kitap-lık*: Temmuz-Ağustos 2006, S 96.
- İNCİ, Handan: “Türk Romanının İlk Yüz Yılında Anlatım Tekniği ve Kurgu”, *Kitap-lık*: Ekim 2005, S 87.
- İNSEL, Avni: “Hüseyin Rahmi’ye Dâir”, *Servet-i Fünûn*: Ekim 1944, Y 53, C 94, S 24-25.
- KABAKLI, Ahmet: “Hüseyin Rahmi ve Halide Edip”, *Tercüman*: 15 Mart 1964.
- KABAKLI, Ahmet: *Türk Edebiyatı*: 1974, Türk Edebiyatı Yayınları, C III, 3. baskı, s. 312-324.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Aslî Tipler”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: İstanbul 1976, Dergâh Yayınları, s. 458-475.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi’nin Üslûbu ve Hayat Görüşü”, *Edebiyatımızın İçinden*: 2004, Dergâh Yayınları, s. 90-96.
- KAPLAN, Mehmet: *Edebiyatımızın İçinden*: 1976, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Hikâye Tahlilleri*: 1997, 6. baskı, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1976, Dergâh Yayınları.

- KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*: 1976, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: İnci Enginün ve Birol Emil, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1995, Dergâh Yayınları, 3. baskı.
- KAPLAN, Mehmet; İnci ENGİNÜN; Birol EMİL, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*: 1993, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2. baskı.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal: *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 3: Cumhuriyet Edebiyatı*: 1985, İnkılap Kitabevi Yayınları, s. 95-156.
- KARATAY, Namdar Rahmi: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yaşayan Tarafı”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- KARAY, Refik Halid: “Dünkü İstanbul Hayatının En Büyük Tarihçisi: Hüseyin Rahmi”, *Tan*: 9 Nisan 1944.
- KAYGANA, Mehmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919-1944 Yılları Arasında Yazdığı Romanlarında Yapı Tema ve Anlatım*: Ankara 2008, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- KERMAN, Zeynep: “Hüseyin Rahmi ve Halid Ziya’da Mürebbiye Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 1986, C 24-35, s. 299-304.
- KERMAN, Zeynep: “Şık Romanı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı*: İzmir 1983, s. 58-73.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.
- [KORKMAZ] Zeynep DENGİ, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Fikir Cephesi”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.
- KOŞAR, Emel: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Batıl İnançlar*: 2008, Piya-Art Yayıncılık.
- KUTLU, Şemsettin: *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları*: 1970, Türkiye Yayınevi.
- KUTLU, Şemsettin: *Servet-i Fünun Edebiyatı*: 1988, Toker Yayınları.
- Kuyruklu Yıldız Altında Bir Ev*: 2000, Adalar Vakfı Yayınları.
- LEKESİZ, Ömer: *Yeni Türk Edebiyatı’nda Öykü*: 1997, Kaknüs Yayınları.

- LEVEND, Âgâh Sırrı: “Ölümünün 25. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Haziran 1969, C 20, S 213.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1964, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi I*: 1973, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 54-55.
- MECDİ, Tevfik: *Cadı Mes'elesine Dâir — Recm*: Dersaadet 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- MİYASOĞLU, Mustafa: *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*: 1998, Ötüken Neşriyat, s. 112-117.
- MORAN, Berna: “Alafranga Züppeden Alafranga Haine”, *Birikim*: Mayıs 1977, C 5, S 27, s. 7-17.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’da Sosyalizm ve Haydutluk”, *Birikim*: Haziran 1975, C 1, S 4, s. 5-9.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yüksek Felsefesi, Şıpsevdi”, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*: 1991, C I, s. 87-116.
- MORAN, Berna: “Türk Romanında Fantastiğin Serüveni”, *Hürriyet Gösteri*: Mayıs 1992, S 138, s. 7-12.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 1997, İletişim Yayınları, 6. baskı.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 2007, İletişim Yayınları.
- MORKAYA, Burhan Cahit: “Hüseyin Rahmi Türk Romancılığında Mekteb Kurmuş Bir Üstaddı”, *Son Posta*: 11 Mart 1944.
- MUTLUAY, Rauf: “Konuları ve Kişileriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Papirüs*: 1969, S 33.
- MUTLUAY, Rauf: “Öyküleriyle Hüseyin Rahmi”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286; 2. baskı: Eylül 2008.
- MUTLUAY, Rauf: *Bende Yaşayanlar*: 1977, İş Bankası Yayınları.
- NACİ, Fethi: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.

- NACİ, Fethi: *Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*: 1981, Gerçek Yayınları.
- NACİ, Fikret: “Celal Nuri Beyefendi’ye”, *Edebiyat-ı Umûmiye*: 5 Teşrin-i Evvel 1335 (1919), Mecmua no.: 85.
- NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey ve Roman”, *Yeni Fikir*: 15 Eylül 1926, no.: 16.
- NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey’in Âsârı”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.
- NACİ, Fikret: “Tutuşmuş Gönüller”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.
- NİHAT, Mustafa: *Türkçe’de Roman, Hakkında Bir Deneme*: 1936, Remzi Kitabevi.
- NÜZHET, Sadri: *(Cadı) Münasebetiyle (Feth-i Meyyit’e) İsyan*: 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- OKAY, Orhan: *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*: 2005, Dergâh Yayınları.
- OKSAL, Sedat: “Roman San’atı ve Hüseyin Rahmi”, *Tanin*: 10 Nisan 1944.
- OKTAY, Ahmet: *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*: Ankara 1993, s. 755-776.
- OSMAN NİHAD: “Hüseyin Rahmi’nin Arkasından”, *Ankara Postası*: 27 Mart 1944.
- OSMAN SABAHADDİN: “Günü Geçen Bir Dâvâ”, *Yarım Ay*: 15 Mart 1943, no.: 169.
- OZANSOY, Halid Fahri: “Hüseyin Rahmi’yi Düşünürken”, *Son Posta*: 18 Mart 1944.
- OZANSOY, Halid Fahri: “Ölümünün 25. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tercüman*: 13 Mart 1969, no.: 2659.
- OZANSOY, Halit Fahri: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’a Ait Enteresan Hatıralarım”, *Tercüman*: 20 Mayıs 1964.
- ÖNERTOY, Olcay: “Doğumunun 100. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romancılığı”, *Türk Dili*: Ağustos 1964, no.: 155, s. 842-847.

- ÖNERTOY, Olcay: “Oyun Yazarı Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türkoloji Dergisi*: 1977, C 7, S 1, s. 55-71.
- ÖRİK, Nahid Sırrı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Ulus*: 25 Mart 1944.
- ÖZBALCI, Mustafa: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Bazı Romanlarında Ferdi ve Sosyal Tenkit”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*: Samsun 1991, S 6.
- ÖZCAN, Celâl: “Ölümünün 32. Yılında Hüseyin Rahmi”, *Varlık*: 1977, Y 43, S 833, s.13.
- ÖZERDİM, Sâmî Nabi: “Doğumunun Yüzüncü Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Ekim 1964, no.: 157.
- ÖZMEN, Kemal: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Fransız Kişiler”, *FDE Yazın ve Dilbilim Dergisi*: Ankara 1979, no.: 3, s. 150-166.
- ÖZÖN, Mustafa Nihad: “Hüseyin Rahmi Bibliyografyası”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalaalar*, Hilmi Kitabevi, 1945.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1941, Maarif Matbaası.
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah: “Hüseyin Rahmi Mütefekkir”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- ÖZYALÇINER, Adnan: “Çağdaş Bir Yazar: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Güldiken*: 2000, Güz, S 22, s. 10.
- PARLA, Jale: *Babalar ve Oğullar - Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*: 1993, İletişim Yayınları, 2. baskı.
- POLAT, Nazım H.: “Hüseyin Rahmi’nin ‘Cadı’ Romanı Hakkında Münakaşalar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*: Aralık 1982.
- SAFA, Peyami: “Türk Romanının Büyük Kaybı: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tasvir-i Efkar*: 11 Mart 1944.

- SAĞLAM, Nuri: “Ben Deli miyim? Romanında Ahlaka Aykırı Neşriyat Yaptığı Gerekeşiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yargılanması”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 2005, no.: XXXII, s. 1-20.
- [SAYMAN], Mecdi Sadrettin: “Büyük Romancımız Hüseyin Rahmi Bey’de İki Saat”, *Yeni Kitap*: Temmuz 1928, S 3.
- SERASLAN, Halim: *Cariyelik ve Türk Romanında Bazı Cariye Tipleri*: Konya 2000, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- SERVER, İskit: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Aylık Ansiklopedi*: 1943, S 49, C V, s. 1408-1410.
- SEVENGİL, Ahmet Refik: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri Hakkında Mütalaalar*: 1945, Hilmi Kitabevi.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey - Hayatı ve Eserleri”, *Dârü-bedâyi Mecmuası*: 1932, no.: 35.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey ve Kahramanları”, *Yedigün*: 23 Mayıs 1934, no.: 63.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*: 1944, Hilmi Kitabevi.
- SEVİNÇLİ, Efdal: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği*: 1990, Arba Yayınları.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Edebî Yeniliğimiz II*: 1932, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Tanzîmattan Beri I, Edebiyat Tarihi*: 1944, Remzi Kitabevi, s. 226-232.
- SEYDA, Mehmet: “Doğumunun 11. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Forum*: Ankara 1964, S 15, s. 16-17.
- SINAR, Alev: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinde Âdet ve Gelenekler”, *Türkiye Günlüğü*: 2000, S 63, s. 88-100.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1974, 3. baskı, Varlık Yayınları.

- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1859-1959 II (Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar (1911-1922))*: Ankara 1978, Varlık Yayınları.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I (Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar 1859-1910)*: 1977, Varlık Yayınevi.
- SÜ, Hüseyin: *Öykümüzün Hikâyesi*: Ankara 2000, Hece Yayınları.
- SUPHİ RIZA: "Hüseyin Rahmi", *Bilgi Âlemi*: 1 Kânun-ı Evvel 1931.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi'ye Jübile", *Kurun*: 13 Mayıs 1937.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi", *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, no.: 10.
- SÜNER, Necip: "Hüseyin Rahmi İçin", *Yeni Adam*: 4 Mayıs 1944, no.: 488.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Folklor Unsurları*: Erzurum 1995, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık, Tesadüf, Şıpsıvdi, Metres Adlı Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları*: Erzurum 1987, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TALU, Ercüment Ekrem: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni Sabah*: 10 Mart 1944.
- TANER, Haldun: "Ölümünün 7. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni İstanbul*: 11 Mart 1951.
- TANJU, Sadun: "Hüseyin Rahmi Bey ve Biz", *Ulus*: 17 Ağustos 1964.
- TANJU, Sadun: "Kızgınlığı Müthişti", *Ulus*: 20 Ağustos 1964.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Romana ve Romancıya Dâir Notlar", *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Türk Edebiyatında Cereyanlar", *Yeni Türkiye*: 1959, Nebioğlu Basımevi, s. 343-374.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *Edebiyat Üzerine Makaleler*: 1995, haz.: Zeynep KERMAN, 7. baskı, Dergâh Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1942, Bürhaneddin Matbaası.
- TANRIKULU, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1974, Toker Yayınları.

- TANSEL, Fevziye Abdullah: “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1970, C 18, s. 223-228.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi’nin Halkçılığı”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*: 1 Ekim 1972, C 1, S 4, s. 36-46.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: *Gürpınar, Hüseyin Rahmi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.
- TANSEL, Feyziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *İslâm Ansiklopedisi*: 1997, Millî Eğitim Bakanlığı, C 5/1, s. 655-663.
- TANYOL, Cahit: “Hüseyin Rahmi’nin Kahramanları”, *Değirmen*: Nisan 1944, S 12, s. 153-154.
- TATARLI, İbrahim; Rıza MOLLOF: *Hüseyin Rahmi’den Fakir Baykurt’a Marksist Açıdan Türk Romanı*: 1969, Habora Kitabevi.
- [TEPEDELENLİOĞLU], Nizameddin Nazif: “Hüseyin Rahmi”, *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.
- THEODOR, Menzel: “Hüseyin Rahmi”, *The Encyclopaedia of Islam*: 1927, C 2, S 367.
- TİLKİ, Bahriye: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuk*: İstanbul 1990, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TİMUR, Taner: *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*: 1991, Afa Yayınları, s. 46-49.
- TOKER, Şevket: “Şıpsevdi Romanı”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*: İzmir 1983, S 2, s. 148-172.
- TOKER, Şevket: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Alafranga Tipler*: İzmir 1990, Ege Üniversitesi Basımevi.
- TOPLU İĞNE [Hamdullah Suphi TANRIÖVER]: “Vur Abalıya”, *Davul*: 1 Nisan 1325 (1909), no.: 20.
- Türk Dili - Roman Özel Sayısı*: Ankara 1964, S 154, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Ankara 1975, S 286, Türk Dil Kurumu Yayınları; 2. baskı: 2008.

- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Tan*: 21 Mayıs 1943.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kalemin Matemi", *Tan*: 10 Mart 1944.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kaybettiğimiz Büyük Romancı Hüseyin Rahmi'nin Şahsiyeti ve Eserleri", *Tan*: 12 Mart 1944.
- VÂ-NÛ: "Hüseyin Rahmi", *Akşam*: 10 Mart 1944.
- YALÇIN, Alemdar: *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romanı*: Ankara 2002, Akçağ Yayınları.
- YARDIMCI, İlhami: "Hüseyin Rahmi'nin Hususiyetleri: Hemşiresinin Kızı Safder Hanım Anlatıyor", *Çınaraltı*: 18 Mart 1944, no.: 130.
- YARDIMCI, İlhami: "Rahmetli Büyük Üstad Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Çınaraltı*: Eylül 1944, no.: 130.
- YAVUZ, Hilmi: *Roman Kavramı ve Türk Romanı*: 1977, Bilgi Yayınevi.
- YAZAR, Mehmet Behçet: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yedigün*: 4 Ağustos 1941, no.: 439.
- YAZGIÇ, Dr. Kâmil: "Hüseyin Rahmi", *Vakit*: 13 Mart 1944.
- YESARİ, Mamut: "Büyük Kaybımız", *İleri*: 18 Mart 1944.
- YEŞİLYURT, Evrim: *Hüseyin Rahmi Gürpınar Hayatı ve Eserleri*: Ankara 2002, Yeryüzü Yayınevi.
- YILMAZ, Durali: "Cadı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*: 1977, Dergâh Yayınları, C 2, s. 2-3.
- YILMAZ, Durali: *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*: Ankara 1997, Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Durali: *Romanımız ve İnsanımız*: 1976, Nakışlar Yayınevi.
- YÜCEBAŞ, Hilmi: *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1964, İnkılap ve Aka Kitapları.
- YÜCEL, Hasan Âli: *Edebiyat Tarihimizden I*: Ankara 1957, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YÜZÜNCÜ, Esat Feyzi: "Hüseyin Rahmi", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.

ZEKÂ, Semih: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Roman ve Hikâyelerinde Mizah*: 2004, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

ZÜMRÜTKAL, Şerif Şenol: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*: İstanbul 2012, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

Giriş

Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Efsuncu Baba* romanını Heybeliada'da kaleme almış ve 24 Kasım 1921 tarihinde tamamlamıştır. Roman 1921 yılında Hilmi Kitaphanesi tarafından (Ankara Caddesi No. 60, İstanbul) Orhaniye Matbaasında tek parça olarak yayımlanmıştır. Ardından eser, 1954'te Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Daha sonra 1995 ve 2015 yıllarında Özgür Yayınları tarafından, 2008 ve 2009 yıllarında Everest Yayınları tarafından ikişer kez yayımlanmıştır. Elinizdeki yayın, romanın ilk baskısına uygun şekilde sadeleştirilmeden hazırlanmıştır.

Bünyamin Tan

EFUNCU BABA

I

Adına devr-i dilara¹ deyip de bugüne kadar hiçbir güler yüzünü görmediğimiz zamandan evvel Fazlıpaşa'daki Binbirdirek'te kazaz² ipek iplik eğirirlerdi.

Bin bir direk! Sayan yok ya. Bu adet de pek mübalağa olsa gerek. Hakikati anlamak için bu sütunları saymak, saydırmak niyetinde değiliz. Merak edenlerin keyiflerine de karışmayız.

Bu rutubetli, tarihî mahzenin loş serinliği içine iki Ermeni delikanlısı, elemgelerini³ kurmuşlar, iplik eğiriyorlar. Dünyadan ziyade ahiret hızına dâhil, yarı karanlık bu geniş çukurun içindeki yeknesak⁴ meşguliyetlerinin usancını def için boğazlarını yırtı yırtı şarkı söylüyorlar. Fakat ne bestede usul var, ne güftede mana...

Agop, Kirkor'a karşı musikide nüfuz iddiasındadır. Kirkor da ima:

*Zo bana ne oldu ben bilemem
Eski hâlîme hiç göremem*

gibi meyhane bayatı amiyane şeyler okur. Agop; Dede Efendi, Ni-kegos Ağa gibi üstatların ağır şarkılarını teganni⁵ merakındadır.

¹ devr-i dilara: en hoş zaman

² kazaz: ham ipeği iplik ve ibrişim durumuna getiren kimse

³ elemge: çile durumundaki ipliği yumak yapmak veya masuraya sarmak için kullanılan ve bir eksen üzerinde dönen araç

⁴ yeknesak: devamlı aynı hâlde olan

⁵ teganni: şarkı söyleme

Agop'un Artin Ağa isminde bir hanende⁶ komşusu vardır. Bu merak kendisine oradan geliyor. Her akşam pencereden komşusunu dinler. İşsiz gecelerini Artin'in teganni meclisinde geçirir. Usulünden, dümtekinden, bazen de mezesinden, birkaç tekinden istifade ederdi. Hanende Artin'in meşkinden⁷ avdetinde⁸ arkadaşı Kirkor'a taze taze parçalar geçtiği de olurdu.

O sabah iki arkadaş asırlık tonozların⁹ altında elemelerini çevirirlerken her günkü ahenklerine giriştiler. Hayli bağrışıp çağrıştıktan sonra Kirkor:

— Ahbar¹⁰, ağır, usta işi kıyak bir şarkın yoktur?

— He vardır.

— Senin içinde olan bir şeyden ben ne zevk duyarım ki. Bırak dışarı çıksın. Haydi oku.

Bu teklif karşısında Agop'un gururla göğsü kabardı. Elinde artık parmaklarını yakacak kadar küçülmüş sigara ucunu yutacak gibi son bir iştiha¹¹ ile sıkı sıkıya birkaç defa daha çektikten sonra:

— Okuyacağım lakin badava olmaz.

— Bu akşam Sandıkburnu'nda altık¹² bir tek düz ikram ederim.

— Kulakların da ikramın kadar büyük olsun.

— Zo, haydi biçimsizlenme. Zırlayacaksan zırla.

— Sen babanı zırlat ahbar.

— İrahmet olsun canına. Babam senin kadar müziği bilmez idi ki.

— Hangi baban? Uzun kulaklı... semerli...

— Be haydi oku. Bütün geçmişine okurum şimdi.

⁶ hanende: şarkıcı, şarkı söyleyen

⁷ meşk: öğrenmek için yapılan alıştırma, talim

⁸ avdet: dönüş

⁹ tonoz: tuğla ve harçla örülmüş, alttan obruk, yarım silindirik biçiminde tavan örtüsü

¹⁰ ahbar: kardeş

¹¹ iştiha: istek

¹² "Artık" kelimesi kastedilmektedir.

— Dün akşam bulamaç yedin? Ne yedin? Ağzın çok tatlılaşmış.

— Ağzının tadını veririm şimdi.

— He ağzından bal şeker akor.

— Dün akşam benim nerede olduğumu bile idin neden bu kadar ballandığımı hıp deyi ağnar¹³ idin.

— Nerede idin? Dün gece yine dostuna gittin?

— He... Lafı işte tastamam üstüne vurdun.

— Bir Ermeni'nin bir Rum karısına bu kadar kıyak alaka koymasması iyi mana değildir. Çakarsın Agop?

— He bulursam çakarım.

— Boş laf etme. Bu iş için sana bin nasihat vermişim. Bu koca kellen keme sıçanının kafasına benziyor. Oraya hiçbir laf girmiyor.

— Yine nazik bir söz ettin. Keme sıçanının dünyadaki kafaların en sertidir sanırsın?

— Şimdi serti yumuşağı bırak. Okuyacaksın?

— Altık gönlüm oldu. Okuyacağım.

— Haydi be oku köpek boku.

Agop dilinin ucuyla dişlerinin arasından tükürüğünü fiskiye gibi karşıya fırlatır. Sesini açmak için birkaç defa öksürür. Nihayet ağır bir makamla başlar:

Meyhane mi bu? Bezm-i kerhane-i Acem¹⁴ mi?

Tulum peyniri mi? Yoksa eski kaşer mi?

Satılmış Langa'da¹⁵ bostanı Cemal'in

Eşek çemenistanda¹⁶ hiç hıyar yer mi?

Kirkor bütün istihzasıyla¹⁷:

¹³ “Anlamak” kelimesi kastediliyor.

¹⁴ bezm-i kerhane-i Acem: Acem kerhanesinin meclisi

¹⁵ Langa: Langa Bostanları

¹⁶ çemenistan: çimenlik

¹⁷ istihza: alay etme

— Çüş oğlum Agop, karşımda durmuşsun, ne biçim laflar ediyorsun? Hiç böyle ağır şarkının içinde eşeğin, hıyarın yeri olur? Bunlar edepten dışarı laflardır. Ustan Artin Ağa sana bu şarkıyı böyle merkep¹⁸ ile, hıyar ile geçti?

Agop birden hiddetlenerek:

— He ne söylesen hakkın var. Ben de durmuşum da senin gibi yavan, hışır bir herife ince makamattan beyit okurdum.

— Patlıcan tavası gibi birden parlama öyle. Ayıp değil a, ağnamadım. Tulum peyniri, kaşar peyniri, hıyar... Karnın acıktı? Ne oldu? Kerhane, meyhane... İşin içinde yalnız tarator¹⁹ eksik... Onu da ben koyayım tam olsun.

— Senin taratorun girmedikten sonram zaten lafın tadı gelmez. Bilirim, baban eski piyazcıdır.²⁰

— Beni meraka koydun. Artin Ağa sana bu şarkıyı bu okuduğun biçimde... Tıpkı bu tonada geçti?

— Yok, tıpkı böyle değil.

— Meyhaneyi, kerhaneyi, hıyarı, eşeği sen uydurdun?

— He canım dur. Biraz dinle ki ağnadayım.

— İşte durdum. Lafına bekliyorum.

— Artin bu şarkıyı bir Türk hanendesinden almış kendi mecmuasına Ermenice hurufatla²¹ yazmış. O ki mecmuasını açıp da bana bu şarkıyı okuduysa bunun güftesinden ne ben bir mefhum²² ağnadım ne de Artin kendisi ağnadı. Kendimizi çok zorladık. Mana çıkmıyor. Düpedüz mefhumsuz bir şeydir. Sonra bu güfteyi ben de defterime geçtim. Eve geldim. Sabahacak uğraştım. Beyitleri ancak be ancak bu kadar gustosuna²³ koyabildim. İşte nihayet şimdi bir şey ağnaşılıyor. Şairlik kazazlığa benzemez. Pek zorluklu ince

¹⁸ merkep: eşek

¹⁹ tarator: ceviz içi, sarımsak, tuz, ekmek içi, sirke ve tahinin limon suyu ile çırpılmasından sonra kıyılmış maydanozla hazırlanan salça veya sos
²⁰ piyazcı: bir çıkar sağlamak düşüncesiyle övücü söz söyleyen kimse

²¹ hurufat: harfler

²² mefhum: kavram, anlam

²³ gusto: beğeni

bir iştir. Şöyle edersin, lafın kafiyesi bozulur. Böyle edersin, söz teraziden düşer. Sağa kaçarsın olmaz. Sola gidersin uymaz. Elmas işleyen bir kuyumcu dikkatiyle her bir lafı tartarak, kantarlayarak tastamam yerine çivi gibi mıhlamalı. Şimdi bu şarkının aslında meyhane vardır. Kerhane vardır. Eşek, bostan, hıyar, peynir, çemenistan hepsi mevcut. Fakat bu işi ilk eden hımbıl şüara²⁴ hiçbir lafı yerine koymayı bilememiş. Bütün mefhumsuz sözler çardağından sarkan tohumluk asma kabağı gibi biçimsiz biçimsiz tepe aşağı sallanor. Yaraşığıyla cümlesinin makamâtını bularak birer birer yerlerine oturttum. Şarkıda eşek vardır. Ahır yoktur. Gel babana selam söyle. Zo bu hayvanı ben nereye sokayım? Bostana koydum. Beyit gustosundan düştü. Araya bir de koca bir hıyar yerleştirmiş. Bunu kim yiyecek? Nihayet naçar²⁵ kaldım. Uydu uymadı hıyarı merkebe yedirdim. Laf teraziden düştü, düşmedi. İşte bu işi böyle ettim?

— Pek güzel etmişsin.

— Hıyara yer bulduk. Şimdi meydanda koca bir eşek kaldı. Bu mert hayvanı zırlatmadan nereye koysak acep? Meyhaneye götürsem olur?

— Çüş ol Agop. Eşek meyhanede ne yapacak? Gazel bağıracak? Bırak ki orada eşekten beter zırlayanlar vardır. Fakat sözüm ona sanki onlar işte insandır. Eşekle bir agaz olmak istemezler. Kişizadelikleri bozulur. Sen bu hayvana şimdi münasip bir yer bul.

— Zo buldum. Bu eşek beni zor ile şüara yaptı. İşte onu çemenistana koydum.

— Gustosunda bir iş ettim sanorsun? Bu hayvan bülbüldür. Yahut öten ve şarkı bağırın bir kuş cinsindendir ki çemene koydun?

— Koynuca alacak değilim ya ahbar? Elbette bir tarafa sığdıracığım. Ben onu çayıra saldım. Nazik nazik öterek otlasın. Şimdi bakalım şarkıda vezneye tartıya sığmayan başka aygırı laflar vardır?

— Tulum peyniri, kaşar peyniri, bunları kilere²⁶ yoksa dolaba koyacağız?

²⁴ şüara: şairler

²⁵ naçar: çaresiz

²⁶ kiler: evlerde yiyecek, içecek ve erzakın saklandığı oda, ambar veya dolap

— Onlar kolay, hiçbir yer bulamasam karnıma kordum. Biraz da ekmek olursa hıyar ile iyi kaçır.

— Agop zevzekliği bırak. Bu şarkıdaki koca eşek mide bozor. Bu hayvanı ondan bütün bütün çıkarsak olmaz?

— Şarkının kadrosundan dışarı edeceğiz?

— He...

— Bu olamaz ahbar. Biz bu işi Artin Ağa ile çok düşündük. Artin'e merkebi laftan dışarı edelim dediysem bilirsin bana ne cevap etti?

— Söyle ki bileyim.

— Eski Osmanlı şuarasının merakıdır. Her şarkıya birkaç eşek bağlarlar. Bunun da birçok meselasını getirdi. Okuyayım da dinle:

Eşk-i çeşmim²⁷ hazretinle bingür bingür ağlıyor

Langanın²⁸ bostan dolabı matem ile çağlıyor

sonram efendim

Eşk eleme çekme gönül nafile şeydir

ve

Hep ah edip zırlarsan gönül eşkim durmaz

ve daha böyle eşekli beyitler bin tane vardır. Hepsini bir araya toplan koca bir kervan olur. Ahırlar almaz. Zo bu ne meraktır? Ne gustodur? Artin Ağa ile çok düşündük. Şuara lafına hiç akıl erer ahbar? Herif anzorotu yutmuş. Kafayı tutmuş, fikrine her ne geldiyse laftır deyi meydana koymuş. Sen ben söylesek kimse kulak asmaz. Lafımıza on para veren olmaz. Agop'u Kirkor'u kim alır? Kim satar? Dinle beni ki biraz edep olasın.

— İşte dinliyorum. Sen de lafa bir başladın mı kafa patlatırsın. Ne ise devam ol. Dinliyorum.

— Artin Ağa'nın defterini başından dibinecek mütalaa ettik. Eski derin Osmanlı şuarasının gustolarını aradık. Evvelki zamanın beyitleri hep “divane aşık”, “aşüfte karı”, “kambur felek” ve içki-

²⁷ eşk-i çeşm: gözyaşı

²⁸ langa: davranışları kaba, kinci olan

lerden arak²⁹, bade, şarap, hayvanlardan eşek, bülbül, ahu, ceylan, yılan çiçeklerden gül, sümbül, yasemin, lale ile doludur. Öyle şimdiki gibi şampanya, gazoz, küraso³⁰, şartröz³¹, viski, konyak, bira ve kokulardan kamelya, leylak, çayır kokusu, Atkinson³², Lubin³³ falan bilmiyorlar.

— Her zamanın şair şuarası, lafını vaktinin gidişine uydurur. İşte asıl kurnazlık da bundadır.

— Şimdiki zamanede öyle dipsiz, kıyak derin şuara var imiş ki seksen kulaç aşağı insan lafın dibi bulunmaz imiş.

— Bu yenilerden fikrine hiçbir şey sındıramadın?

— Bunların dediklerini kendilerinden başka kimse ağnıyamaz imiş.

— Artin Ağa ile siz bunları deftere çekip gustoya koysanız olmaz?

— He biraz uğraştık. Lakin bizim hesaba, bizim kantara gelmiyor. Bunların güfteleri bizim havalardan makam tutmuyor. Akordaya uymuyor. Yalnız alafranga tonaya³⁴ geliyor. Bu yeni şair şuaranın içine öyle cakalı söz doğuranlar var imiş ki Frenklerin meşhur şuarası Küse'dir, Müse'dir, Gogo'dur, Hugo'dur nedir? İşte bu kıyak herifler makabirlerinden³⁵ kalkıp da bu beyitleri okuyacak olsalar haryan kalıp şaşarlar imiş ki acep bu lafları eden biziz, yoksa Türklerdir? Ayırt edemezler imiş. O kadar engine, derine varmışlar, dibine oturmuşlar.

²⁹ arak: rakı

³⁰ küraso: acı portakal kabuğundan yapılan bir içki

³¹ şartröz: bir çeşit likör

³² Atkinson: dönemin İngiltere menşeli tanınmış bir parfüm markası

³³ Lubin: dönemin Fransa menşeli tanınmış bir parfüm markası

³⁴ tona: ses perdesi

³⁵ makabir: mezarlar, kabirler

— Boş laf etme Agop. Bilirsin maymundan büyük, ayı vardır. Dünyadır bu, her aygırdan daha aygırı, her dipsizden daha dipsiz bulunur. Engine çıkıp, derine varıp da ne yapacaklar ki? Torik³⁶ avlayacaklar?

— Ahbar, bu nazik işin içine bir de torik sokar isen eh altık laflar tuzlu lakerdaya döner.

— Toriğe beğenmedin? Ne nev balık istersin?

— Biçimsizlenme zo. Böyle yüksek laf ederken toriğin, palamutun ne sırası vardır? Söyle bakayım Artin Ağa'dan geçtiğin bu meyhane şarkısı hangi makamattandır?

— Uşak.

— Uşağa beğenmem. Aşağı havadır.

— He ben de bilirim. Makamatın etbaı³⁷ takımındandır. Bayağı şeydir. Fakat eşekli şarkıya da uşak makamı uyar. Öyle değil?

— Ağır aksar daha yaraşıklı düşmez?

— Sen her eşeği ağır aksar sanırsın? Mısır merkebi vardır ki beygiri ardında bırakır.

— Zo divane olma. Mısır'ın eşeği Mısır'da gider. Sıcak hava ister. Çünkü setresi³⁸ beyazdır. Buraya gelirse kulakları önüne düşer. Türkçe bilmez; Arapça, İngilizce ağnar.

II

— Divane³⁹ dedin de fikrime geldi. Hani buraya gelen o kaçık herif üç gündür gözüküyor. Ne oldu acep?

— Meraka kalma. “Kuryuğunu fikrine getiren tilkiyi görür.” derler. Nerede ise bugün yarın zıp deyi karşımıza çıkar.

— Be ahbar, o herif ne biçim budaladır? Ağnıyamadım. Pek akıllı bir adam çalımını satmak ister.

³⁶ torik: iri palamut balığı

³⁷ etba: hizmetkârlar

³⁸ setre: örtü

³⁹ divane: deli

— Zaten her divane böyledir. En en budalalar akıllı kurumu satarlar. Görünür ki bu herifin beyni üç yüz dirhem eksiktir.

— Herifin kafasını kantara vurdun ki dirhemiyle⁴⁰ laf ediyor-sun?

— Zo o sözün pelesengidir. Bir adama beş paralık akıllı yok der-lerse bu fiyatı daryenin estimatörü⁴¹ koydu sanırsın?

— Eh uzatma be kardeş, biz yine divanemize gelelim.

— He he laf yine oraya gelecek a. Bu divane şu oturduğumuz mağara merdiveninin üst başından görünür. Ayağını birinci basa-mağa indirmeden evvel uzun uzun düşünür. Sağını atsın? Yoksa solunu? Buna bir türlüme karar veremez. Düşünür, düşünür. Ni-hayet cebinden bir kitap çıkarır. Sanki o günü merdivenden hangi ayağını evvel atmak daha uğurlu olduğunu o kitapta yazıyor zan-nedersin. Efendim en nihayet büyük bir cesaretle adımını atar. Beş altı basamak iner. Yine durur. Etrafına bakınır. Dinler, dinler. Sanki sanırsın ki boşluk içinden ona laf söyleyen hayalatlar vardır. Arpa içine dalmış kumru gibi düşünür. Mırmır eder. Haydi babam ba-karsın ki indiği basamaklardan telaşe ile tekrar yukarı çıkar. Yanlış bir iş etmiş olduğunu o zaman ağnarım. İşte böyle iner, çıkar. Sa-bahleyin gelmiş ise müezzin hoca minarede öğleni bağırır. Seninki nihayet aşağı inebilir. Yine çakırkeyif serfoş gibi yalpalanarak etra-fına tuhaf tuhaf dikiz gelir. Yine görünmez adamlarla konuşur. Ne dediğini işitem. Yalnız dudakları oynadığını görürüm. Sonram bu mahzenin duvarlarında bir şeyler okur. Direkleri birer birer sayar. Ağnamak ister ki cümle-i âlemin⁴² dediği gibi bin bir tanedir? Yoksa eksikliği vardır. Kıyafetlerine bakılırsa akıllı sanılır. Bazı efendiler de bu hesabı benden sordular. Dediler ki: “Usta kazaz, bu direklerin hiç hesabına oturdun? Bin birdir?” Dorgusunu söyleyim. Hiç say-madım. Anam bana dedi ki: “Agop sen Binbirdirek’te yer altında çalışorsun. Sakın aklına uyup da direkleri saymayasın. Uğur de ğil-dir.” Kırk yılda bir koca karı dinlemen lazımdır derlerse işte ben de

⁴⁰ dirhem: eskiden kullanılan bir ağırlık ölçüsü

⁴¹ estimatör: mallara değer biçip fiyatlandıran görevli

⁴² cümle-i âlem: herkes

dinledim. Saymadım. Zo ben bu direklerin çetelecisiyim?⁴³ Gelen geçen sayısını benden sorar. İşte görünür ki üç yüz tane bilem yoktur. Yedi yüz biri nerede? Tevarihte⁴⁴ öyle yazar imiş. Ağnadım ki tevarih denilen düzme kitapta çok boş laflar vardır. Gözlerimizin önündeki bu direklere “bin bir” deyi bir iddia kor ise gözlerimizin önünde olmayanlar için ne kantinler⁴⁵ atmaz. Bazen buraya Yahudi tercümanlarla beraber seyyah Frenkler gelirler. Hepsi de önlerine birer kitap açarlar. Bu direklerin diplerini karıştırırlar. Ortalarını okşarlar. Tepelerine bakarlar. Sonra kitabı okurlar. Tercümana sorarlar. Yahudi onlara öyle martavallar⁴⁶ atar ki hoşlarına gelirse avuçla bahış tokta ederler. Bu bizim kazazcılık da bir zanaattır sankim? Vaktiyle neye Frenkçe öğrenip de tercüman olmadık?

— O Yahudilerden hiç sordun? Evvelden burası ne imiş acep?

— He sordum. Burası Ceneviz padişahlarının şarap mahzeni imiş...

— Vay köpoğlu herifler, vaktiyle amma da şarap içmişler ahbar.

— Bunda içleri şarap dolu birkaç fuçı bırakmış olaydılar.

— Ahbar kaç bin senelik şarap... Yudumunu alan ah aman aman bağırıp devrilir idi.

— Kirkor, işin şurasını iyice fikrinde sakla ki buraya bir Frenk gelip de direkleri sayar ise bu hesabı boşuna yapmaz. Mutlak bundan bir avanta çıkarır.

— Ahbar lafıma kanarsın? Bizim o divane dediğimiz herif de bu direkleri boşuna saymıyor. Günün birinde bundan koskocaman bir iş çıkaracaktır. Divane o değil, biziz.

— Öyle ağnayorsun?

— He...

Kirkor sesini indirerek etrafına mütecessis⁴⁷ bakışlarla:

⁴³ çetelecisi: hesap tutan memur

⁴⁴ tevarih: tarih kitapları

⁴⁵ kantin: uydurma söz, yalan

⁴⁶ martaval: uydurma söz

⁴⁷ mütecessis: gizli şeyleri öğrenmeye çalışan, meraklı

— Antika para? Yani eski meskûrat⁴⁸, mücevherat, elmas? Ne çıkaracak acep?

— Zo ben bilirim?

— Bilmiyor isen bilmeye urgaşalım. Bu herif divane değildir de kendini âleme keenne⁴⁹ o tarzda yutturmak ister olmasın?

— Düpedüz divanedir? Yoksa böyle gösteriş edor? Keşfedemedim. Bakalım yeri kazacak? Duvarı oyacak? Nereden mal çıkarcak? Biz de kurnaz olalım. İşin dikkatinde olmuyor gibi duralım.

— Şimdilik bir yeri kazdığı yok. Yalnız direklerle okuyup okuyup püf edor.

— Eh bundan ne çıkar?

— Ne çıkacağını göreceğiz ahbar. Aman aman Yahudiler duymasın. Onlar kurnaz millettir. Efsunu⁵⁰ bu herif okur. Defineyi çıftılar⁵¹ çıkarırlar. Sonram bize karşıdan parmak yalamak kalır.

— He Yahudilerin kurnazlıklarını bilirim. Ben cahil kaldım. Fakat büyükbabam Bedros Ağa ulema bir adam idi. O, pek çok tevarih okumuş. Bize ağnatır idi ki Çemberlitaş evvelden birinci boğumundan ta tepesine kıdar yekpare⁵² altın imiş.

— Sahi diyorsun Agop?

— Zo büyükbabam yalan söyler hiç?

— Ben şimdiyecek işte bunu hiç duymamıştım.

— Senin ne duyduğun var ki hımbıl.

— Benim bildiğim Çemberlitaş dibinden tepesine kıdar mor kırmızı bir kayadır. Bunun altını nereye gitmiş? Yahudiler aşırmış?

— Patlama. Sabır ol. Ağnatacağım.

— Aman çabuk et.

⁴⁸ “Meskûkat (madenî paralar, sikkeler)” kastediliyor.

⁴⁹ keenne: sanki, güya

⁵⁰ efsun: sihir, büyü

⁵¹ çıftı: hileci, düzenbaz; Yahudi

⁵² yekpare: tek parça

— Ta Yeniçeri zamanında Yahudiler bir gece herkes uyuduktan sonram Balat'tan kalkmışlar, Çemberlitaş'a gelmişler. Altınları erisin deyi Çemberli'nin altına kıyak ateş yakmışlar.

— Vay babasının canına be... Sonram?

— Sonram efendim bir tılsım varmış. Onu bozamamışlar. Ateşin hararetinden altın taş dönmüş. Çemberli'ye dikkat edersin şimdi. Yukarıdan aşağı kıdar kahfe tavası gibi is içindedir.

— Bu işi eski Yahudiler etmişler?

— He... Şimdikilerin büyükbabalarının, dedelerinin dedeleri...

— Yeni Yahudiler Çemberlitaş'ın altına bir ateş daha yaksalar taşı yine altına döndürebilirler acep?

— Yeni Yahudiler tılsım işiyle uğraşmıyorlar. Onlar maliyeye, piyaçaya sokuldular, altının asıl madenini buldular.

— Agop bu direklerin diplerinde çok altın var dersin?

— Kim bilir?

— Frenklerin kitaplarında buna dayır ne yazılmış ki?

— Ben ne çıkarım ki.

— Buna dayır olan asıl malumat⁵³ divanenin kitabında olmalı.

— Benim fikrime de böyle gelir.

— Ah ah... Dur. Geçen günü burada ben yalnız idim. Divane herif yine geldiyse ta şuraya, dibe karanlığa gitti. Duvara bir şeyler yazdı.

— Hangi dilden yazdı?

— Hangi dil niyetine okur isen o çıkar!

— Öyle şey olur hiç?

— He, lafıma inan. Biraz Osmanlıcaya benziyor. Bir parça Ermeniceye andırır. Rumcaya kaçıyor. Çünkü ben her dilden birkaç hurufat tanırım.

— Bu lafların pek acayibime gelir. Şimdik sen bu yazılara okuyabilirsin?

⁵³ malumat: bilgi

— Ne kalın kafasın be. He dedik a.

— Ağnat bana. Ne yazor?

— Kaf asaki⁵⁴ pösteği⁵⁵ gibi şeyler.

— Pöstekiden ne çıkacak sankim?

— Türkler için pösteği büyük bir şeydir. Ne çıkarsa ondan çıkar. Pösteğiye çok itibar⁵⁶ ederler. Sokaklarda “ya dost” bağırarak saçaklı derviş babalar yoktur? İşte onlar pösteğiye sırtlarında taşırlar. Padişahlar, şeyhler hep ona otururlar.

— Ahbar, o saçaklı, pöstekili babalar “ya dost” deyimi kimi çağırırlar?

— Elleri kim bir mangır verir ise onların dostu işte odur.

Agop telaşla başını kaldırıp tekrar önüne bakarak yavaşça:

— Aman Kirkor!

— Zo ne var?

— Gelor.

— Kim?

— İşte o divane...

Kirkor gözünün ucuyla merdivene bakarak:

— He gördüm.

— Kendisine baktığımızı hiç çaktırmayalım. Bakalım yine ne iş edecek.

— Gözümün bir ucunu ona diktim. Öbür ucunu yere verdim.

— Kurnaz ol. Tınmaz gibi dur.

— Tınmaz kurnaz olayım?

— Her işten ol, şimdi sus pus ol.

— Laf eder gibi yapalım ki bizim kendisinin dikkatinde olduğumuzu çakmasın.

⁵⁴ kaf asaki: manasız boş sözler

⁵⁵ pösteği: koyun veya keçi postu

⁵⁶ “İtibar (değer verme)” kelimesi kastedilmektedir.

III

Filhakika⁵⁷ merdivenin üst başında koca fesi, kubbeli bir sahan kapağı gibi kulaklarına kadar suratının yarısını örtmüş, kır sakalı göğsüne inmiş, cübbeye benzeyen uzun, geniş paltosu topuklarını döğen ve iri, yuvarlak puhu⁵⁸ kuşu gözlü bir insan karaltısı peyda olur.

Orta oyununda büyücü mudhikesine⁵⁹ çıkar gibi esrarengiz tavırlar, sinsî sinsî bakışlarla Binbirdirek'in koyu loşluklarını süzerek Ermenileri kurnazca tetkike başlar.

Kirkor pek yavaş:

— Agop...

— He...

— Dikkatli dikkatli bize dikiz edor.

— He görürüm.

— Ne edelim ki bizim onu gözetir olduğumuzun farkına varmasın?

— Şarkı bağırılım.

Bu iki delikanlı yüzlerini muhtelif tarafa çevirir gibi yaparlar. Hızlı hızlı elemgelerini çevirerek ikisi birden basso primo⁶⁰ bir ahenkle türküye girişirler:

Aman aman bızdık

Aman aman bızdık

Topumuz da sızdık

Topumuz da sızdık

Ceviz içi badem de

Şam fıstık...

⁵⁷ fîlhakika: gerçekten

⁵⁸ puhu: baykuşgillerden, orman, dağ ve kayalıklarda yaşayan, uzunluğu yaklaşık 65 santimetre, sırtı koyu kahverengi bir kuş türü

⁵⁹ mudhike: gülünç, gülünecek şey

⁶⁰ basso primo: ilk, düşük bas

Ermenilerin kendi tabirlerince tınmaz görünmelerinden emniyete gelmiş gibi bu esrarlı adam ağır ağır beş altı basamak iner. Durur. Göze görünmezleri görüyor, onlarla selamlaşıyor gibi tavırlar alır. Gâh ince tebessümlerle gözleri süzülür gâh küçük bir infial⁶¹ ile kaşları çatılır. İzah, istizah hareketlerinde bulunur. Bakanları meraka düşürmekten başka bir meal istihracı⁶² kabil⁶³ olmayan bir pandomima oynar.

Agop daha pestten⁶⁴:

— Bu herif zır divanedir? Yoksam bize kandırmak için böyle edor?

— Ben bilirim ahbar ki ne halt edor?

— O kurnaz ise biz ondan daha atik olalım. Çaktırmayalım.

Ermeniler yine ezgili makamdan şarkıya girişirler:

Zo ben dolma yemem

Afiye⁶⁵ hiç gelemem

Ben o lafı diyemem

Edeptir söyleyemem

Kız kozu⁶⁶ kırdık

İncir ile fındık

Ceviz içi badem de

Şam fıstık...

Sakallı yine etrafı efsunlamaya benzer süzgünlükler, püflerden sonra birdenbire bir şeyden ürkmüş gibi merdivenin indiği kısmını ters yüzü çıkmaya başlar.

Kirkor— Vay geçmişine be, herif ürktü. Senden mi? Benden mi?

⁶¹ infial: birine içerleme, gücenme, kızgınlık duyma

⁶² istihraç: çıkarma

⁶³ kabil: mümkün

⁶⁴ pest: pes, alçak ve kalın

⁶⁵ afi: caka, çalım, gösteriş

⁶⁶ koz: ceviz

Agop— Zo sus ol.

Sakallı ufak bir tevakkuftan⁶⁷ sonra ağır ağır raks etmekle yürümek arasında meczubane⁶⁸ bir reftar⁶⁹ ile yine inmeye başlar.

Kirkor— Yine iniyor.

Agop— Dur bakalım inecek, yoksam yine birdenbire pişman olacak?

Ermeniler yine başlarını mâkus⁷⁰ cihete döndürürler. Şarkı tuttururlar:

Ben şakaya gelemem

Edeptir söyleyemem

Lambayı kıstık

Ateş gibi kızdık

Kız kozu kırdık

Boğaz içi gerdan da

Top fıstık

Zair⁷¹, kazazların kendiyle meşgul olmadıklarına kanaat getirmiş gibi merdiveni iner. Direkler arasından bu yer altının şark⁷² cihetine doğru yürür. Yere, havaya, önüne, arkasına, sağına, soluna aheste aheste göz gezdirerek dolaşır.

Kirkor — Zo bu ne arıyor böyle?

— Hava...

— Bu koca dünyanın üstünde hava bulamadı da dibinde arıyor?

— Divane, bal kabağından olur sanırsın?

⁶⁷ tevakkuf: durma, duraklama, bekleme

⁶⁸ meczubane: deli gibi

⁶⁹ reftar: gidiş

⁷⁰ makus: zıt, ters

⁷¹ zair: ziyaret eden, ziyaretçi

⁷² şark: doğu

Zair birdenbire durur. Ermenilere doğru mütecessis bir nazar fırlattıktan sonra şapşal⁷³ paltosunun yan cebinden bir kitap çıkarır. Bir müddet kalbî okur. Direklerin aralarını adımlamaya başlar. Sağa sola zikzakladıktan sonra duvar ile zeminin hatt-ı fâsılını⁷⁴ karışlar.

Agop — Görorsun yere parmak parmak karış edor.

— Polise haber etsek acep?

— Ne deyi?

— Acayip tertip herifin biri Binbirdirek'in dibini parmaklıyor deyi.

— Avallanma⁷⁵ ahbar. Şu divane herif edepten dışarı böyle bir iş edorsa bundan Binbirdirek'in lamusuna bir keder gelir sanırsın?

— Bırak ki Binbirdirek de ardından kötü laf söylenmemiş hayırlı bir şey değildir.

— Zo neden?

— Burası parasız hovardaların sevda yeridir. Elllerine ne geçerse buraya aşırırlar. Üstünden yağmur sızmaz. Altından çamur tutmaz.

— Hiç yerin dibinde hındım⁷⁶ olur?

— İki gönül birlik olduktan sonram samanlığın seyranlılık olduğunu bilmezsin?

Bu aralık zair duvara yaklaşır. Kurşun kalemiyle bir şeyler yazmaya başlar.

Agop — Ahbar zevzekliğin lüzumu yok. Herif adım hesabını etti. Kitaba baktı. Yerleri karışa vurdu. Şimdi fikrini duvara yazar. Hep bunları boş iştir sanırsın?

— Ey bundan ne çıkacak?

— Cenevizlilerin bunda gizledikleri bir define olmalı.

⁷³ şapşal: bol, dökük, biçimsiz

⁷⁴ hatt-ı fâsıl: iki şeyi birbirinden ayıran çizgi

⁷⁵ avallanmak: sersemleşmek

⁷⁶ hındım: çalgılı eğlence, cümbüş

— Zo böyle bir define var ise havaya bakıp da yere karış etmekle bulunor?

— O kitapta ne yazar bilirsın? Herif bu işleri kendi fikrinden etmiyor. Kitabın tarifine, raconuna gidor.

— Bu herif paraları aşırmadan gidelim. Hükûmete haber edelim.

— Sus ol hımbıl. Senin ceza daryesinde mustantik⁷⁷ dedikleri o gözlüklü adamın karşısına hiç çıktığın vardır?

— Çocukluğumda Vılanka bostanından hıyar aşırduğım zaman beni karakola götürdüler. Hıyar yerine onda bir iki zorlu tokat yedim. Gözlerimden çingene küreği gibi alev çıktı. Hırsızlığa tövbe ettim. Bundan gayrı hükûmetle bir alışverişim olmadı.

— Bu iş çocuk iken hıyar yemeye benzemez. Mustantik insana lafı o kıdar ince pamuk ipliğine ayırt ederek sorar ki karşısında cevaba duramazsın. Şeytanı tarafından apukat tutsan işin içinden çıkamazsın. Bu iş hükûmete ihbarlar isek sonram ne olur bilirsın? “Üçünüz ortak oldunuz. Binbirdirek’in dibini açıp paraları çıkardınız. Üç paya ayırarak yuttunuz.” derler. Altık senin işin yoğise “Zo efendim bu herif yerden para çıkarmadı. Havaya baktı. Ortalık karış etti.” deyi aman Allah çağır dur.

Kazazlar bu mücadelede iken o acayip zair besbelli o günkü tetkikatını itmam⁷⁸ ile kitabı cebine kor. Bir gözü yerde, öteki havada, adımını atmak için ayağını her kaldırışında basacağı noktayı güçlûkle tayin eder gibi tereddütler içinde dandini terelelli garip bir yürüyüşle çıkar gider.

İki kazaz bu ecinli bozması sakallının Binbirdirek’i böyle merak verici suretteki sebab-i ziyareti⁷⁹ hakkında derin derin nazar-ı istizahla⁸⁰ bakıştıktan sonra Kirkor derki:

— Ben bu herife bir lagap koyayım?

⁷⁷ mustantik: sorgu hâkimi

⁷⁸ itmam: tamamlama

⁷⁹ sebab-i ziyaret: ziyaret sebebi

⁸⁰ nazar-ı istizah: alaycı bakış

— He de bakalım.

— Binbirdirek Teatrosunun Kavuklusu.

— Biz de orkestrası... Öyle değil?

— Bu salak ihtiyar, kıyak bir oyun edecek amma bakalım ne vakit?

İki delikanlı merdivene gözlerini dikerler. Herifin çekildiğine kanaat getirdikten sonra onun dolaştığı yerleri adım adım araştırmaya, tetkike başlarlar. Yeri adımlarlar. Duvar diplerini karıştırlar. Fakat merak ve şüphelerini halle medar⁸¹ olacak bir emarecik bulamazlar. Nihayet duvarları dikkatle gözden geçire geçire zairin yazılarını bulurlar. Fakat bu hatlardan bir meal istihracı bu iki cahil kazazın harcı değildi. Bundan “hiyeroglif” ve hatt-ı mıhi⁸² gibi atik hututun⁸³ hal ve kıraatıyla⁸⁴ mütevaggıl⁸⁵ mütehassıs⁸⁶ ulemanın bile bir meal bilmeleri mümkün görünmüyordu.

Bu yazılar vefk⁸⁷ yahut tılsım, garip bir cebirin⁸⁸ gayr-ı maruf⁸⁹ işaretlerine benzer beş pençe, kazayağı, anahtar dili, tarak, kaidesi⁹⁰ havaya kurulmuş çadır, birçok münhani⁹¹, münkesir⁹² enine boyuna çizgiler arasında boru kefleri, heler, vavlar, kargacıklar, burgacıklar, İbrani hurufuna, mühr-i Süleyman’a, akrebe, yılana, yengece, ahtapota müşabih⁹³ garibelerden müteşekkildi⁹⁴.

⁸¹ medar: vesile

⁸² hatt-ı mıhi: çivi yazısı

⁸³ hutut: hatlar, harfler

⁸⁴ kıraat: okuma

⁸⁵ mütevaggıl: çok meşgul olan, uğraşan, bir şeyin ilerisine, derinliğine varan

⁸⁶ mütehassıs: uzman

⁸⁷ vefk: tesirli dua

⁸⁸ cebir: harflerle yapılan hesap

⁸⁹ gayr-ı maruf: bilinmeyen

⁹⁰ kaide: taban

⁹¹ münhani: eğri

⁹² münkesir: kesik kesik

⁹³ müşabih: benzer

⁹⁴ müteşekkıl: oluşan

En okunaklı yazıları kıraattan âciz bu iki kazaz çırağı, gözleri önündeki bu müşkül⁹⁵ harflerin esrar-ı halli⁹⁶ kendilerine ma-fevke't-tabia⁹⁷ manevi bir kuvvet yardımıyla mülhem⁹⁸ ve münkeşif⁹⁹ olacak imiş gibi vahi¹⁰⁰ bir ümit ile hayli müddet hecelemeye uğraştıktan sonra Agop:

— Zo bir şey çakabildin?

— Bu pek derin bir işe benzor ahbar, bundan ne cinci hoca bir şey ağnar ne papas ne de haham.

— Vay?

— Vay ya... Ne sandın ki? Sen bir şey çaktınsa söyle.

— Avalım sustu. Buna işmarname¹⁰¹ derler.

— Ne ki işmar edorsa ağnat bakayım.

— O kaz ayaklarını görürsün?

— He...

— İşte onlar yavaş yavaş geloruz demektir.

— Zo Agop fikrine haryan oldum. Daha ne diyor?

— Şu yengeci gördün? Yılanın kuyruğunu ısırmaya gidorsa yılan da hırslanarak dönmüş ona dikiz edor.

— He fakat bundan ne çıkar?

— Zo bu işaret “Ensemde gelirsene size sokarım.” demektir.

— Ahbar kıyak zarafetsin. Şu kaplumbağadan ne marifetli laf çıkaracaksın?

— Bundaki definenin tılsımı kaplumbağadır. “Buraya bu hayvanın kanını akıtır iseniz tılsımın uçkuru çözülür.” mefhumunadır.

— Bu define bir don içinde durur ki uçkuru çözülsün?

⁹⁵ müşkül: zor

⁹⁶ esrar-ı hall: gizemin çözülmesi

⁹⁷ ma-fevket-tabia: doğaüstü

⁹⁸ mülhem: ilham edilmiş

⁹⁹ münkeşif: keşfedilmiş

¹⁰⁰ vahi: manasız, saçma

¹⁰¹ işmarname: işaret yazısı

— En kıyak defineler don içinde saklıdır.

— Boş laf etme ahbar, şimdi don modası geçti. Bütün mallar meydandadır.

İki kazaz bu meçhul işaretlerin önünde böyle garip iddialarla akşamı ederler.

IV

Ebulfazl Enverî kimya-yı batıl¹⁰² meraklılarından müteveffa¹⁰³ Nasrullah Efendi'nin oğludur. Hobyar semtinde, geniş bahçe ortasında, mahzenli, bostan kuyulu, dehlizli, musandırılı¹⁰⁴ bir konakta büyüdü. Tarif ederler: Eski zamanın ulemazadeleri varmış. Lazımlıda oturlurlarken kendi vücutlarından fışkıran bir gürültüden korkarak:

— Anneciğim... Dadıcığım... Oturak bana bum dedi... feryadıyla kaçarlarmış.

Enverî işte bu neslin parlak numunelerindendir. Koskoca oğlan iken uçkuru göğsünün üzerinde düğümlemiş bir don, başında kulaklarının yarısını örten bir pamuklu takke, elinde değnek, daima harem sofralarında topaç çevirir, selamlığa bir misafir geldiğini görse mabeyn¹⁰⁵ kapısından dilini çıkarıp “ö” der kaçar. On altı yaşında ancak ve’z-Zariyat’a¹⁰⁶ çıkar. Yirmi beş otuzunda hâlâ namına çocuk denir. Dadısız ayakyoluna, lalasız sokağa gidemez. Gitse de iki mahalle aşırı bir yerde kaybolur. Kendinin nerede olduğunu kestiremez. İsmi sorsanız cevap vermeye utanır. Vücutundaki bazı uzuvların adını bilmez. Gerdeğe girdiği gece yenge kadının verdiği talimatı ders gibi harfî harfine ezberler. İki kelimesini unutsa nasıl hareket edeceğini şaşırır. Elllerinde rehnüma¹⁰⁷ kitaplarıyla seyahate

¹⁰² kimya-yı batıl: eski kimya ilmi, alşimi, simya, değersiz madenlerden iksirle değerli maden elde etme yolu

¹⁰³ müteveffa: ölmüş

¹⁰⁴ musandıra: evlerde yatak yorgan konulan yer, yüklük

¹⁰⁵ mabeyn: eski konaklarda harem ile selamlık arasındaki daire

¹⁰⁶ ve’z-Zariyat: Kur’an’da 26. cüz sonu (Zariyat suresi)

¹⁰⁷ rehnüma: kılavuz

çıkan “turist”ler gibi zıfâf âleminin en heyecanlı esrarına yabancı bir elin lutf-ı delaletiyle erer. Kadına ilk sarıldığı zaman babasından öğrendiği duayı okur.

Cumartesiler uğursuzdur. Salı günü işe başlamaz. Ayın son çarşambasını sayar. Muharrem’in onuna kadar az su içer. Kurban bayramlarında kesilen hayvanların kanlarına parmağını batırır. Damga gibi alnının ortasına basar. Cinlerden, perilerden, şeytanlardan, ödü kopar. Çarşamba karılarından, karakoncoloslardan¹⁰⁸ titrer.

Pederi Nasrullah Efendi’nin konağında kimyahanesi ve gece gündüz işler kimyagerleri vardı. Cevherler izabe¹⁰⁹ edilir, halitalar¹¹⁰ yapılır, potalar dökülürdü.

Nasrullah Efendi altın terkibiyle, her derde deva olan ve ömr-i beşeri¹¹¹ ila-nihaye¹¹² temdit¹¹³ eden şimşirek taşını yahut iksir-i azamı¹¹⁴ bulmaya uğraşıyordu. Esrarın muhafazası için yer altı mahzenlerinde çalışan kimyagerlerin sakalları ağarıyor, senelerden beri ocaklar yanıyor, potalar kaynıyor, efendinin bu sırdaşları durmayıp çalışıyorlar fakat ne altın imal edilebiliyor ne de deva-yı küll¹¹⁵ iksir-i azam bulunuyordu.

Kimyacılar pek uzun senelerle süren bu muvaffakiyetsizliklerinden¹¹⁶ fütür¹¹⁷ getirmeyerek ve taharri¹¹⁸ usullerini değiştirmeye-

¹⁰⁸ karakoncolos: Bulgar, Türk ve Anadolu halk kültürlerinde kış cini. Karakoncul olarak da bilinir.

¹⁰⁹ izabe: eritme, eritilme

¹¹⁰ halita: alaşım

¹¹¹ ömr-i beşer: insan hayatı

¹¹² ila nihaye: sonsuza kadar

¹¹³ temdit: uzatma

¹¹⁴ iksir-i azam: en güçlü iksir

¹¹⁵ deva-yı küll: tüm dertlere derman

¹¹⁶ muvaffakiyet: başarı

¹¹⁷ fütür: bezginlik, umutsuzluk, usanç

¹¹⁸ taharri: araştırma

rek aynı tarzdaki meşguliyetlerinde devam ediyorlar. Daima Hintli bir dervişin kerametli ağzından işitilen tertibat¹¹⁹, antik kitaplarda görülmüş muamma-gune¹²⁰ terkibat esasları üzerine gidiliyor.

Şarktan, mağripten¹²¹, cenuptan¹²² sırtları pöstekili, elleri teberli¹²³, lüle lüle uzun kirli saçlı seyyahlar gelerek Nasrullah Efendi'nin hanesinde konaklıyorlar. Dağarcıklarından, keşküllerinden¹²⁴ çıkardıkları nebat kurularını, iksirleri, cevherleri, tozları, hediyeleri altından gali¹²⁵ mübadelelerle¹²⁶ hane sahibine güya teberru¹²⁷ ediyorlar. Potalar zerden¹²⁸ kıymettar kimyeviyatla doluyor. Fakat mümkün değil altının sırr-ı terkebine¹²⁹ erilemiyordu.

Nasrullah Efendi'nin hemen hemen ümitsizliğe düşeceği sıralar oluyor. Lakin yine dünyanın bir ucundan omuzları ceylan derili, cezbeli, salkım saçak pür-keramet¹³⁰ ve esrar bir derviş zuhur ediyor, yeni bir şevk ve gayretle işe başlayacak ifşaatta¹³¹ bulunuyor.

Bu nev-i kimya erbabınca maden-i cevher¹³², maden-i ham¹³³ namlarıyla madenler ikiye ayrılır. Maden-i cevher hararetle hassa-i asliyyelerini¹³⁴ kaybetmeyenler, maden-i ham yahut şibh-i maadin¹³⁵ hararetle hassaten tagayyüre duçar olanlardır. Maden-i ham,

¹¹⁹ tertibat: tertip, düzenleme

¹²⁰ muamma-gune: anlaşılmaz, çözümü güç

¹²¹ mağrip: batı

¹²² cenup: güney

¹²³ teber: balta

¹²⁴ keşköl: Gurur ve kibirlerini yenmek için dilenmeye mecbur edilen dervişlerin, kendilerine verilen her çeşit kuru yiyeceği koydukları kabın adıdır.

¹²⁵ gali: pahalı

¹²⁶ mübadele: değiş tokuş

¹²⁷ teberru: karşılıksız verme

¹²⁸ zer: altın

¹²⁹ sırr-ı terkip: oluşumun esrarı

¹³⁰ pür-keramet: keramet sahibi

¹³¹ ifşaat: açıklamalar

¹³² maden-i cevher: işlenmiş maden

¹³³ maden-i ham: işlenmemiş maden

¹³⁴ hassa-i asliyye: asıl özellik

¹³⁵ şibh-i maadin: maden benzeri

maden-i cevherle temastan tekemmüle¹³⁶ müteaddittir. Bu iki nev-i madenin cümlesi de aynı esaslardan vücut bulmuş ecsam-ı mürekkebedir¹³⁷. Her maden, madenlerin en asili olan altından -onların fikirlerince- muhtevi¹³⁸ olduğu kükürt ile civanın az çok kabalıklarına nazaran uzaklaşır. Her tagayyür¹³⁹ kükürtle civanın üzerine edilen muameleden kabil-i husuldür.

İkinci usul de madenleri bir suret-i samimiyyede¹⁴⁰ altına boyamaktır. İşte bu veçhle süfuf-ı zerrin¹⁴¹ bulunduktan sonra iksir-i azam keşfolunacaktır. Derviş Cebeli'nin kavline yetmiş bin türlü nebatatın içinde yalnız bir nevi ot vardır. Zaten nebatat madenin neşvünema¹⁴² hilkatine¹⁴³ dönmüş cinsidir. Aslen hepsi birdir. Bu ot, topraktan altın özünü süzüp bel¹⁴⁴ ederek yetişir. Har¹⁴⁵ ve mutedil¹⁴⁶ mıntikalarda bulunur. Fakat asıl neşvünema yatağı Bezm-i Elest Dağı'nda Hüdhüd Yaylası'dır. Türli renk ve şekilde yetiştigiğinden kerametle keşfolunur. Fakat bu Bezm-i Elest Dağı, Asya kıtasının neresindedir? Dervişin bu coğrafi izahatı pek karışıktır. İçinden çıkılmaz. Bu nebatü'z-zehebin¹⁴⁷ Hıdırellez gecesı gün doğmadan sabaha karşı koparılanları makbuldür. Bu ottan yiyen hayvanların etleri, yağları, kemikleri altın gibi sararır. Bazı kasap dükkânlarında böyle altın renk almış koyunlar, sığırlar görülür. Bu etleri yedi türlü hastalığa devadır. Demir, kalay, cıva, kükürt hep bir arada izabe edilip bu ottan nisabı¹⁴⁸ miktarında ilave olunursa altın külçeleri husule gelir.

¹³⁶ tekemmül: mükemmelleşme

¹³⁷ ecsam-ı mürekkep: birden çok madenden oluşmuş cisimler

¹³⁸ muhtevi: içeren

¹³⁹ tagayyür: değişim, dönüşüm

¹⁴⁰ suret-i samimi: doğru, düzgün şekilde

¹⁴¹ süfuf-ı zerrin: altın tozları

¹⁴² neşvünema: büyüme, gelişme, yetiştirme

¹⁴³ hilkat: yaratılış

¹⁴⁴ bel: emme, yutma

¹⁴⁵ har: sıcak

¹⁴⁶ mutedil: ılık

¹⁴⁷ nebatü'z-zeheb: altın yapmaya yaradığına inanılan bitkiler

¹⁴⁸ nisap: yeterli

Bu nebatın dirhemi altından pahalıdır. Fakat her ızabede ya bir abdestsiz elin temasından veyahut amillerin kalplerine fisk ve fücür¹⁴⁹ gelmesinden işe şeytan karışır, terkip fesada¹⁵⁰ uğrar. Potadaki halitada altından eser görülmez.

Ebulfazl Enverî böyle bir hanede ve bu zihniyette bir babanın terbiyesi altında yetişmişti. Nasrullah Efendi merhum altının terki-bini bulmak için bütün altınlarını sarf etmekle beraber yine oğluna geçinecek kadar bir miras bıraktı. Lakin zavallı Enverî bu küçük servetle beraber babasının cinnetinden büyük bir kısmına da vâris oldu. Merhumdan kalan kütüphanede akılları zıvanalardan çıkarak okuyanları gülünç deliliklere sevk edecek ne ciltler vardı.

İlmü'l-kehane¹⁵¹, İlmü'l-havass¹⁵², İlmü'r-rakiy¹⁵³, İlmü'l-azaim¹⁵⁴, İlmü'l-istihzar¹⁵⁵, İlm-i Davetü'l-kevakib¹⁵⁶, İlmü'l-galak-tıyrat¹⁵⁷, İlmü'l-ihfa¹⁵⁸, İlmü'l-ihtiyarat¹⁵⁹, İlmü'l-kur'a¹⁶⁰, Kitab-ı Tecaribü'l-Arab¹⁶¹, Müsellesat-ı İbn-i Mahfuf¹⁶², Kitab-ı Zenanî¹⁶³, İlmü't-tayretü ve'z-zecr¹⁶⁴ ve ilahiri Enverî'nin ilim ve irfan dolabı asırların tozları altında uyuyan bu kitaplarla dolu idi.

¹⁴⁹ fisk ve fücür: fitne ve fesatlık

¹⁵⁰ fesat: bozulma

¹⁵¹ ilümü'l-kehane: kehanet bilimi

¹⁵² ilümü'l-havass: manevi tesir için okunan dualar

¹⁵³ ilümü'l-rakiy: dualar ile hastaları iyileştirme yöntemi olduğuna inanılan bilim

¹⁵⁴ ilümü'l-azaim: cinleri ve şeytanları itaat altına almayı sağladığı öne sürülen bir bilim

¹⁵⁵ ilümü'l-istihzar: bedenlenmiş ruhlardan yardım sağlamakta kullanıldığına inanılan bilim

¹⁵⁶ ilm-i davetül-kevakib: yıldızlardan yola çıkarak gelecekle ilgili tahminlerde bulunmayı sağladığına inanılan bilim

¹⁵⁷ ilümü'l-galak-tıyrat: boynuz kemiğinden yola çıkarak kehanette bulunma bilimi

¹⁵⁸ ilümü'l-ihfa: insanın görünmez olmasını sağladığına inanılan bilim

¹⁵⁹ ilümü'l-ihtiyarat: iyi ve kötü vakitleri belirlemek için kullanıldığına inanılan bilim

¹⁶⁰ ilümü'l-kur'a: fal bilimi

¹⁶¹ Kitab-ı Tecaribü'l-Arap: bir çeşit büyü kitabı

¹⁶² Müsellesat-ı İbn Mahfuf: İbn-i Mahfuf'un Trigonometrisi

¹⁶³ Kitab-ı Zenani: kadınlarla alakalı kitap

¹⁶⁴ ilümü't-tayretü ve'z-zecr: kuşların ve yürüyen hayvanların davranışlarından yola çıkarak gelecekle alakalı tahminde bulunma bilimi

Ebulfazl Enverî için bu dünya yüzünde vukua gelen her hareketin sa'd¹⁶⁵ u nahs¹⁶⁶ yani uğurlu uğursuz olmak üzere iki manası vardır. Rüzgârın uğultusu, ağaçları tahriki, bir kuşun ötüşü, kapı gıcırtısı, köpek havlaması ve bütün bu nevi sesler, hareketler hayır veya şerden haber veren birer faldır. İnsan uğursuzluklardan kaçıp rahat yaşayabilmek için tabiatın bu ihtarlarını anlayarak her fiil ve hareketini “sa'd” çerçevesine uydurmaya çalışmalıdır ve illa ki mahv u perişan olur.

Enverî, yatakta gözlerini açınca sabaha mahsus duayı okur. Sağ tarafından kalkar. Evvela sağ adımını atar. Her eşyanın herhangisi bir mahalle vazında¹⁶⁷ gözetilecek uğurlar, uğursuzluklar vardır. Kulplu, köşeli şeyler hep kibleye çevrilecek, maşa hiçbir vakit dikliğine konmayacak, tencereler, leğenler yüz üstü kapatılmayacak, odalarda, matbahta¹⁶⁸ eşyanın yerleştirilmesi öyle hususi bir tertip ve kanuna tabidir ki her ne zaman bunun hilafında¹⁶⁹ hareket edilse evin efendisi, müsamahakârın başına kıyametleri koparır. Her işin dakika ve saniyesiyle günü, saati gözetilir. Bazen en mübrem işler uğurlu saatine müsadif olamamasından dolayı haftalarca, aylarca tehir edilir.

Enverî sabahleyin merdivenin sağ tarafından ve her adımı il-mü't-tayretü ve'z-zecrin ahkâmına uydurarak iner. Sokak kapısından çıkarken “Taleb-i yümn”¹⁷⁰ duasını okur. Sağına soluna üfler. İlk nazarda köre, topala, çolağa hasılı sakat bir mahlûka tesadüf ederse teşeümle titrer. O günü en müstacel işlerini terk eder.

Enverî, ölmüş pederinden birkaç derece daha fazla abdal olduğu için uzun bir sebat ve kimya unsurlarıyla mücadeleye ihtiyaç gösteren altın imali cihetine merak etmedi. O tılsımlara kapıldı. Bazı şeylerin uğursuzlukları birtakım efsunlar ve tılsımlarla kabil-i

¹⁶⁵ sa'd: uğurlu

¹⁶⁶ nahs: uğursuz

¹⁶⁷ vaz: koyma, yerleştirme

¹⁶⁸ matbah: mutfak

¹⁶⁹ hilaf: ters, zıt

¹⁷⁰ taleb-i yümn: uğur dileme

izale¹⁷¹ olduklarını kitaplarda okudu. Nüşhaların, taşların, toprakların, otların, hasılı bütün eşyanın tılsım hassalarını tetkik etti. Bütün dertleri, felaketleri, belaları def ve hayırlar, uğurlar, saadetler celp eden tılsımlar buldu. Kolera, veba, kuduz gibi dehşet sirayetleriyle¹⁷² ilim ve fen âlemini sarsan en büyük dahiyelerden¹⁷³, bir kâğıt parçasının üzerine “âşık yolunu şaşırdı”, “endişe”, “ahtapot”, “su-yolu”, “beş pençe” gibi gülünç şekillerle birkaç kargacık burgacık çizmek ve bu tılsımı üzerinde taşımakla masuniyet¹⁷⁴ kabil olacağı itikadına düştü. Ve bu imanını pek ileri götürdü. Mesela her umurda muvaffakiyete ermek ve hasmına¹⁷⁵ galebe etmek, hırsızların tecavüzlerinden emin olmak, sokakta kazaya uğramamak, denizde boğulmamak, harikte¹⁷⁶ yanmamak, zehirlere karşı muafiyet kazanmak için üzerinde taşınacak birer tılsım vardı. Bu tılsımlara malikiyetten¹⁷⁷ sonra hekime, ilaca, sigortaya, ve melhuz¹⁷⁸ tehlikelerin hiçbirine karşı tedbir almaya lüzum kalmıyordu. Çünkü tersim¹⁷⁹ fenninde pek acemi sersem bir kafanın mahsul-ı garabetine¹⁸⁰ benzeyen o şekillerdeki müstakim¹⁸¹, münkesir, münhani çizgilerin, noktaların, dairelerin, zaviyelerin¹⁸² her biri burçlar ile yıldızlarla felekiyatın¹⁸³ akıl almaz bi-intiha¹⁸⁴ esrarıyla münasebettardır.

¹⁷¹ kabil-i izale: yok edilmesi mümkün

¹⁷² sirayet: yayılma, dağılma

¹⁷³ dahiye: felaket, musibet, bela

¹⁷⁴ masuniyet: korunma

¹⁷⁵ hasım: düşman

¹⁷⁶ harik: yangın

¹⁷⁷ malikiyet: sahip olma

¹⁷⁸ melhuz: olabileceği düşünülen, akla gelen, beklenen

¹⁷⁹ tersim: resmini çizme

¹⁸⁰ mahsul-ı garabet: gariplik eseri

¹⁸¹ müstakim: dosdoğru

¹⁸² zaviye: açı

¹⁸³ felekiyat: gök bilimi

¹⁸⁴ bi-intiha: sonsuz

Tılsım ve efsun ilminde bu taharri esnasında nihayet Enverî'nin eline Kostantiniye'deki bütün mutalsam¹⁸⁵ defineleri haber veren bir kitap geçti. Bu pek mühim eser, eski Rumcadan Arapçaya ve sonra Türkçeye tercüme edilmişti.

Enverî bu kitabın her sahifesini hafızasına nakşederek okuya okuya o zavalılcık yarım aklını da bütün bütün kaybetti.

Keşifleri müşkül yerlerde medfun bu hazinelerin meleklerden, cinlerden, şeytanlardan bekçileri vardı.

Tılsımnamenin ibareleri; gizli işaretler, istihareler¹⁸⁶ ve rumuzlarla halli pek müşkül bir şifre suretinde yazılmış olduğundan tefhüm¹⁸⁷ ilham ve keramete muhtaç satırlarda biçare Enverî çok zorluk çekiyor, bir meal yaraştırıp tatbik edinceye kadar beyni ve kanı vücudundan sızarcasına terliyordu.

Bu kitap, burc-ı isna-aşere¹⁸⁸ tatbiken on iki fasıl üzerine tertip olunmuştu. Kutsi meşalelerinden istifade için derin şeyhlere müracaat etti. Bazıları yine rumuzatla cevap verdiler ve bazıları kitabın işarına tatbik-i amelden¹⁸⁹ hazer¹⁹⁰ beyan ettiler. Çünkü bazı tılsımların zaptından defineyi kurtarmak için insan kurban etmek lazım geliyordu.

Nihayet Enverî kendi kendine hall-i müşkille¹⁹¹ uğraşmaya karar verdi. Birçok istiharelere yattı. Yarı âlem-i manada¹⁹², yarı âlem-i hakikatte¹⁹³ yedinci fasılın bir kısmını, kendi zumunca¹⁹⁴ tenvire¹⁹⁵ muvaffak oldu.

¹⁸⁵ mutalsam: tılsımlı

¹⁸⁶ istiare: bir işin hayırlı olup olmayacağı niyetiyle abdest alıp, dua edip rüya görmek üzere uykuya yatma

¹⁸⁷ tefhüm: anlaşılma

¹⁸⁸ burc-ı isna aşer: on iki burç

¹⁸⁹ tatbik-i amel: uygulama

¹⁹⁰ hazer: kaçınma, çekinme

¹⁹¹ hall-i müşkil: zorlukları çözme

¹⁹² âlem-i mana: rüya âlemi

¹⁹³ âlem-i hakikat: gerçek âlem

¹⁹⁴ zum: batıl şüphe, zan

¹⁹⁵ tenvir: aydınlatma

Hazine, Edirnekapısı'yla Topkapı arasında medfun¹⁹⁶ fakat anahtarı Binbirdirek'te bulunuyordu.

V

Ebulfazl Enverî tetkik ve tahkiklerini itmam için Binbirdirek'e devamla başlar. Sağdan üçüncü sıra sütunun şark cihetindeki gayesinde, kemerin duvarla iltisakı¹⁹⁷ hizasında cenuptan şimale doğru yedi karış saydıktan sonra amudi¹⁹⁸ bir istikamette üç adam boyu yükselince cidara¹⁹⁹ gömülü bir haça tesadüf edilir. İlk nazarda bu salip²⁰⁰ fark edilemediği surette duvarın o noktadaki sathı keser gibi bir aletle kazınınca şekil behemehal²⁰¹ meydana çıkar. Haçın tekatu²⁰² noktası merkez farz olunarak yine yedi karış kutrunda²⁰³ bir daire resmedilmelidir. Bu daire içinde Yunani huruf ve işaretat-ı mahsusa²⁰⁴ ile definenin anahtarı görülür. Mucibince amel oluna. Definenin on dördüncü asr-ı hicrî²⁰⁵ iptidalarında²⁰⁶ bir Müslim²⁰⁷ eline geçeceği mübeşşerdir²⁰⁸ deniliyordu. Ve daha şu garip tasrihleri²⁰⁹ vardı:

Bu tılsımın etrafında daima iki melek ve iki şeytan dolaşır. İblisler, meleklerin müteyakkız²¹⁰ bulunmadıkları bir zamanı gözetleyerek tılsıma ferceyab-ı²¹¹ vusul²¹² olmak isterler. Lakin melekler her

¹⁹⁶ medfun: gömülü

¹⁹⁷ iltisak: bitişme

¹⁹⁸ amudi: dikey

¹⁹⁹ cidar: duvar

²⁰⁰ salip: haç

²⁰¹ behemehal: hemen, derhâl

²⁰² tekatu: kesişme

²⁰³ kutr: çap

²⁰⁴ işaretat-ı mahsusa: özel işaretler

²⁰⁵ asr-ı hicrî: hicrî yüzyıl

²⁰⁶ iptida: baş, ilk, evvel

²⁰⁷ Müslim: Müslüman

²⁰⁸ mübeşşer: müjdelenmiş

²⁰⁹ tasrih: açıklama

²¹⁰ müteyakkız: uyanık, uyanmış, tetikte, gözü açık olan

²¹¹ ferce-yab: fırsat bulan

²¹² vusul: ulaşma

an intibah²¹³ üzeredirler. Definenin sahib-i hakikisi²¹⁴ olacak Müslim'in zuhuruna kadar şeytanlarla mübarezede²¹⁵ bulunarak hazinenin mukadderine²¹⁶ teslimine yardım edeceklerdir.

Lahur ve Mahur ismindeki bu iki melek beniâdem şeklinde ve insani bir işle meşgul görünürler. Şeytanlar, Kekre ile Mekre namında olup insan, hayvan türlü eşkâl ve surete girerler.

Binbirdirek'teki şifre halledilip Edirne ve Topkapıları arasındaki mahalle gidilince işaret olunan mevkide tulu²¹⁷ bir arşından dun²¹⁸ olmayan bir yılan, yeşil, sarı, siyah renkte üç akrep, bir kaplumbağa, bir kurbağa öldürülerek defneyi tutan tılsım bozulacak.

* * *

Yine bir gün Agop ile Kırkor büyük Bizans su sarnıcının direkleri arasında kalın kemerlerde akis yaparak pürneşe²¹⁹ türkü söyleye söyleye elemgelerini çevirmekte iken yâranlığa²²⁰ giriştiler. Agop:

— Anamız babamız bizi vaktiyle mektebe verdiler. Okumadık. Böyle cahil cühela kaldık. Kocakarı sepetime yemek, ekmek kor idi. Moruk da elime gündeliğimi verirdi. Ben sokak kapısından çıkıp köşeyi dönünceye kadar da ensemenden bakarlar idi. Ben mektepten evvel viraneliğe giderdim. Orada birkaç haylaz ile daha birleşir, çukura fındık atar idik. Ne tatlı oyun idi.

— He viranedeki çukur oyunları çok tatlı olur idi.

— Ahbar, geçmiş zaman. Lafı pek derine götürme. Viraneliği, çukuru geç. Çocukluğumuzu, gizli oyunlarımızı aklıma getirme.

— Korkma, korkma. Seni utandıracak laf etmem. Ben sözün söylenir söylenmez taraflarını bilirim.

²¹³ intibah: uyanma, uyanış

²¹⁴ sahib-i hakiki: gerçek sahibi

²¹⁵ mübareze: kavga, mücadele

²¹⁶ mukadder: takdir edilmiş, olması gereken

²¹⁷ tul: uzunluk

²¹⁸ dun: kısa

²¹⁹ pürneşe: neşeli

²²⁰ yaranlık: arkadaşlık

— Bu kalın kafam mektepte okunan şeylerin hiçbirini içine almazdı. Bize ders deyî birtakım martavallar ağnatırlardı.

— He he bilirsın bir gün coğrafi dersinde hoca ne dedi?

— Ben dinlemez idim ki ne dediğini bileyim. O dırlanırken ben sıranın altından sinek avlar idim.

— Bu dünyaya fen kelimincas kerata-i arz derler. Koskocaman, yusuvarlak mefret²²¹ bir yumurtadır. Topumuz da işte yumurtadan doğmuşuzdur.

— Ahbar ağzını topla. Biz çapkın, bıçkın, cenabet şeyler isek de içimizde aziz insanlar da vardır. Hepimizin bir keratadan²²² doğmuş olmamız lamusa dokanır bir laftır.

— Eh haydi canım her lafta lamusla, ırza parmak atma. Hoca demezden evvel topumuzun da bu yumurtadan çıkmış olduğumuzu bilmiyordum sanırsın?

Kirkor, Ebulfazl Enverî'nin duvara çizmiş olduğu kargacık burgacıklara, kaplumbağalara bakarak:

— Agop!

— Hamme.

— Kaplumbağa da yumurtadan çıkar?

— Her şey ondan çıkar dedik a.

— Sen kaplumbağanın istivarını²²³ bilirsın?

— İşitmemişim.

— Ben büyük anamdan dinledim.

— De ki ben de işiteyim.

— Kaplumbağa evvelden insan imiş...

— Laf deyî durmuş karşımda, ne martavallar zırlıyorsun?

— Zo dinle. Hem insan hem de zenaat sahibisi imiş.

— He söyle köpoğlu ne iş tutmuş?

²²¹ mefret: kocaman, iri, büyük, muazzam

²²² kerata: pezevenk

²²³ istivar: hikâye

— Hamurkâr imiş. Büyük bir günah etmiş, Asfas²²⁴ hamur teknesi sırtına yükleterek onu kaplumbağaya çevirmiş. Çayıra salıvermiş.

— Ya Rabb'im günahı ne imiş acep? Okkalığa eksik hamur koymuş?

— İşte öyle bir iş etmiş.

— Haksızlık edenleri Asfas böyle birer birer çarpmadıktan sonra bu dünya düzelmez.

— Fakat çok defa olan kıyak haksızlıklara hiç tınmıyor.

— He amma onun sebebi var.

— Nedir ki?

— Cenab-ı Mevla'm bizi Hamit zamanının istibradından²²⁵ kurtarıp da cümlemize mecnuniyet²²⁶ ihsan buyurduysa altık aranızda kanun koyarak idare olunuz dedi. Kendi karışmadı.

— O ki karışmadıysa işte böyle olduk.

— Ne olduk ahbar? Belkim bir işiten olur. Hamit gittiyse onun yerine idare-i öfliyye²²⁷ geldi.

— He ağnaşılör ki bu da pek zorlu bir merettir. Lakin nerede oturur? Daha suratına görmemişim.

— Bahtlısın ki görmemişin. Görenlerin akılları artlarına kaçor.

— Çüş senin aklın dediğin yerededir? Söyle kendi kendine oraya kaçtı yoksam sen kendi elinle koydun?

— Şimdıcik bu lafları bırak. Kaplumbağamıza gelelim.

— He fakat sen lafı uzattın. Kaplumbağa evvelden hamurkâr imiş... Zo neme gerek? Sana zenaatini soran vardır? Çocuk iken bu masalı koca ninen fikrine koymuş ise sen de hâlâm onu oradan çıkartmamışsın.

²²⁴ Asfas: Ermenicede kutsal ruh, yüce yaratıcı

²²⁵ Burada kastedilen "istibdat" kelimesi olup Abdülhamit dönemine işaret edilmektedir.

²²⁶ Burada kastedilen "meşrutiyet" kelimesidir.

²²⁷ Burada kastedilen "idare-i örfiyye"dir.

O esnada merdivenin üst başından mahzenin loşluğu içine dökülen aydınlığın ortasında bir gölge sallanır. Birkaç saniye sonra Ebulfazl Enverî uzun sakalı, narin endamıyla boylu boyunca görünür. Adımlarını biraz hoplar gibi ata ata her basamakta sağına soluna meyil ile dinlenerek deve yürüyüşüyle inerken Agop:

— Kirkor... Gelor...

— He görmüşüm, tınma.

Güya gelenin hiç farkında değillermiş gibi elemgelerini çevirerek türküye başlarlar:

*Biz panayıra gittik
Ah ne iştir ki ettik
Mumu şamdana diktik
Zo bayıldık da bittik
Keflenelim²²⁸ gülelim
Bu yaza evlenelim
Gel çıkalım yokuşu
Hiyardan olur turşu
Kuyruk sallayan kuşu
Deniz deryaya karşı
Öt ki keflenelim
Bu yaza evlenelim*

Enverî o acayip, garip salıntılı reftar ile dalgın dalgın Ermenilerin yanından geçerken:

*Ayn u mim ü dal kim çeşm²²⁹ ü dehan²³⁰ u zülfüdür²³¹
Dil havass-ı aşka bu üç harf ile eyler amel
Tılsımlı kemere doğru yürür.*

²²⁸ Burada “keyiflenmek” kastediliyor.

²²⁹ çeşm: göz

²³⁰ dehan: ağız

²³¹ zülûf: saç

Agop — Üstümüze küfretti? Babamıza sövdü? Anamıza hıyızlandı²³²? Ne etti? Ağnadın?

— Ayın, mim, dal okudu.

— Sonram?

— Çeşmeye gitti.

— Daha sonram?

— Harflerin üzerine amel etti.

— Kıyafeti efendiye benzer amma ağzı bozuk terbiyesizin biridir.

Enverî işaret parmağıyla birer birer direkleri saymaya başlayarak:

— Ehl-i tahkike göre tevarihle mestur olan adet iki yüz yirmi dördtür. Fakat gel gelelim ben sayıyorum, sayıyorum iki yüz yirmi yedi zuhur ediyor. Üç fazla... Ben miyim yanılan, tarih mi? Çift adetin teke tahavvülünde²³³ daima şeamet vardır.

Kirkor — Vay babasının canına be. Bu herifin önüne bir pöste ki koysan kıllarını sayacak.

— Ulemalar hep böyledir. Bir incir yerlerse çekirdeklerini hesap ederler.

— Zo şu kadar vakittir ki bunun burasında iplik бүkeriz. Hiç bu direkleri saymak, bunlar ile tek mi çift mi oynamak fikrimize geldi?

— Ben bu herif ile laf edeceğim.

— Zo divanelik bulaşır deyî korkmazsın?

— Bulaşırsa bulaşsın be. Bu karanlıkta oturup iplik kıvrımdansa Toptaşı'na gider, divane kardaşlarımızla hep beraber opera bağırırız. Şimdilik bu kederli dünyanın safası yalnız tımarhanelerde kaldı.

Agop, Enverî'ye yaklaşarak:

— Efendibaba...

²³² hıyızlanmak: küfretmek

²³³ tahavvül: dönüşme, değişme

Enverî, derin bir dikkat, süzgün bir tebessüm, ağır bir telaffuzla:

— Vay evlat...

— Siz bu direklerle sayıyorsunuz?

— Evet evet. Lakin tarihte mestur²³⁴ olan adet 224 iken ben her tadatta²³⁵ 227 buluyorum. Hesabı düzeltmek için şimdi bu üç fazla direği nereye koyacağız?

Agop'un hayretten gözleri büyüyerek:

— Efendim bırakınız yine yerlerinde dursunlar. Bu koca direkler nereye konur ki?

Ebulfazl Enverî kabarak:

— Olmaz... Ya tarihi tashih veya direklerin adetlerini tenzil etmeli.

— Efendim vaktinde hocam bana tevarih denilen kitaplarda çok yanlışlıklar olduğunu söylemişti. Bu yanlışlıklar kitaptan kitaba geçiyor imiş. Bundaki direklerin 224 olduğunu yazan tarihçi buraya gelip de direkleri sayarak yazmamış, başka bir tarihte gördüğünü kendi kitabına geçirmiştir.

Kirkor — Durunuz ki ben de diyeyim. Bu işe dair kıyak malumatım vardır. Benim irahmetli büyük babam Pisamatya Mektebinde istorya²³⁶ hocasıydı. Merhum bu direklerin sayısını tevarihte iki yüz otuz görmüş olduğunu beyan ederdi.

Enverî— Hah evlat, sahih haber sende. İşte bu doğru... Çünkü rekz-i sütun²³⁷ ve mimari-i tenazurda²³⁸ tek adet olmaz.

— Ben mimari tenavül²³⁹ etmedim, bilmem. Büyükbabam yetmiş beşinde geberdi. O yaşacak kimse onun ağzından bir yalan işitmedi.

²³⁴ mestur: kayıtlı, yazılı

²³⁵ tadat: sayma

²³⁶ istorya: historya, tarih

²³⁷ rekz-i sütun: sütun dikme

²³⁸ tenazur: simetri

²³⁹ tenavül: yeme içme

— Şimdi bu altı direk buradan nereye kayboldu?

Kirkor — Efendi hırsızlar çoğaldı, çalmışlardır. Camilerden birer birer halıları, seccadeleri, çinileri aşırıyorlar. Böyle giderse bir gün bakacaksınız ki Ayasofya'nın yerinde temelden başka bir şey görülmeyecek, Rumlar da dertten kurtulacak siz de.

Enverî birdenbire sözü keser. Gözlerini baygın baygın uzak loşluklara diker. Müphem²⁴⁰ bir hatırayı davet eder gibi alnını okşayarak tılsımlı duvara doğru yürür.

Agop şaşkın şaşkın arkadaşına bakarak:

— Bu herif zır deli. Yine aklına ne geldi?

— O bizimle laf ederken derinlere bakar. Gözlerine başka şeyler gözükür.

— Zo bu Binbirdirek'in dibinde şimdiciik bizden başka kim var?

— Ahbar, ötekiler sana bana görünmezler. Yalnız divanelere işmar ederler.

— Ne ise biz bu herifin kafasına göre gidelim. Bize her ne ki söyler ise he diyelim. Belkim beş on kuruş öne bakar.

Enverî üçüncü sıra sütunun şarkı nihayetinden ve kemerin duvarla birleştiği hizadan, cenuptan şimale doğru karışlamaya başlar. Sonra ayaklarının ucuyla yükselerek yukarıda bir şeyler görmeye uğraşır. Duvara tırmanmak ister gibi bu hareketleri tekrar edip dururken Agop:

— Bu herif onda ne edor ki?

Kirkor — Kedi ciğere bakar gibi tavanda bir şeye atılmak ister.

— Tavanda ne var ki?

— Hiç canım, belkim birkaç örümcek, börtü böcek...

— Yardıma gitsek hoşlanır acep?

— He bir deneyelim bakalım. Bizi kovacak yoksam gittiğimize hoşlanacak?

²⁴⁰ müphem: belirsiz

İki Ermeni delikanlısı tuhaf birer yüz buruşukluğu ve yampiri bir mahcubiyetle Enverî'ye yaklaşarak sahibine karşı küçük ve kısık sesini çıkaran köpek tabasbusuyla:

— Efendibaba hizmetinize kabul ederseniz yardıma geldik.

Enverî birkaç adım geriler. Loşluk içinde baykuş gözleri gibi parlayan iri müdevver²⁴¹ gözlüklerinin altından bakarak Arabi-yü'l-ibare²⁴² birkaç cümle bir dua okuduktan sonra:

— Yardıma mı geldiniz? Ruhunuzu bana teslim ediniz.

Ermeniler şaşırarak:

— Ruhumuzu sana teslim edelim. Sonram biz geberelim?

— Şeytan mısınız? Melek misiniz? Söyleyiniz.

— Ne şeytanız ne meleğiz.

— Ya nesiniz?

— İki bacaklı, iki kollu, bir kafalı insanoğlu insanız. Görmorsun?

— Çâkhâ kez dest-i aşkeş der girîbân-i men est

Her taraf râh est kez cânân sûy-i cân-i men est²⁴³

— Efendibaba biz böyle Elenike²⁴⁴ dilden bir şey çakmayız. Bize ya Türkçe ya Ermenice söyle.

Enverî cebinden bir takvim çıkarır, saate bakarak:

— Teslis-i Şems be-Zuhal, tahvil-i Zühre be-Kavs, istikamet Utarid.²⁴⁵

Agop — Dua dedi, amin.

— Amin Allah'ım amin.

Enverî — Susunuz. Eşref saate üç dakika var. Sonra konuşalım.

²⁴¹ müdevver: yuvarlak

²⁴² arbiyül-ibare: arapça ibare

²⁴³ “Aşkî yüzünden yakam olmuş yırtık / Canandan canıma giden her yol açık” (vezni: fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün)

²⁴⁴ Elenike: Helenike, Helence

²⁴⁵ “Güneş’in Satürn ile üçlemesi, Venüs’ün yay burcuna geçmesi, Merkür istikameti”

Kirkor — Ne dedi? Ne dedi?

Agop — Üç dakkeeden Eşref Bey gelecektir. Sonram konuşalım dedi.

Ermeniler mütehayyir²⁴⁶, Enverî boyun bükük, dalgın... Üç dakika sükût²⁴⁷ sonra tılsımnameyi²⁴⁸ okuyarak:

— Kekre ile Mekre bu iki şeytan -aleyhi'l-lane²⁴⁹- mekrederler. Biz meleşiz derler. Söyleyiniz nesiniz?

Agop — Efendibaba, insan olduğumuza daha inanmadın? Şeytan uzun kuyruklu olur. Bak biz tıpkı sana benzeriz.

— Adınız? Sanınız?

— Agop ile Kirkor.

— Elif harflerin en ulusudur. Onu ben sana veremem. Elifi lama tahvil²⁵⁰ et. Meddi yerine getir. Lagop olur.

Agop — Al lafi otur aşığı. Bu adam yavaş yavaş beni lahana, kereviz yapacak.

Enverî — Şeytan değilsiniz de niçin yerin altında oturuyorsunuz?

Agop — Efendim burası geniş ve serindir. Kirası yoktur. Biz bunda iplik bükürüz. Zenaatımız budur.

Enverî — İplik bükme bahane. Siz burada başka iş için oturuyorsunuz.

Kirkor — Yok efendim, lamuslu çocuklarız. Fikrinize kötü şeyler getirmeyiniz. Bunda gizli bir işimiz yoktur.

Enverî — Siz burada bir şey bekliyorsunuz.

Agop — Burası tonoz ile taş direk ve kupkuru topraktır. Bunda beklenecek ne var ki?

Enverî — Tılsım...

²⁴⁶ mütehayyir: hayretler içinde kalmış

²⁴⁷ sükût: sessizlik

²⁴⁸ tılsımname: büyü kitabı

²⁴⁹ aleyhi'l-lane: lanet üzerine olsun

²⁵⁰ tahvil: dönüştürme

Agop güler ve parmağıyla duvarı göstererek:

— Tılsımı işte ondaki yılan ile kaplumbağa bekliyor.

Enverî birdenbire Agop'un bileklerinden yakalar. Derinden derine bir istifhamla²⁵¹ gözlerinin içine bakarak:

— He işte yakaladım. Siz mutlak be mutlak ya meleksiniz ya şeytan. Ya idlale²⁵² geldiniz ya imdada geldiniz.

Kirkor — Biz ıglale²⁵³ gelmedik, imdada geldik.

Enverî — Söyleyiniz, melek misiniz?

Agop — İnsan olduğumuza inanmayorsunuz. Bizi şeytan bellemedinse melek çağırmanız daha hoş olur.

Enverî — Meleklerin kuyruk sokumları olmaz imiş.

Kirkor — Bu işten hiç malumatımız yoktur. Şimdiyecek yoklamamışım. Tercübesine varmamışım.

Enverî, Agop'un gerisine elini saldırarak:

— Müsaade edersen bakayım.

Ermeni genci iki adım geriye sekerek:

— Çek elini ondan be adam, fikri bozuk bir insansın nesin? Dime bakıp da melek olduğumu ağnayacaksın? Hiç insanın lamusu deliğine dokanılır? Kuyruğum neremdedir şimdiyecek hiç merak edip de aramamışım.

VI

Ebulfazl Enverî, zihninden ilal²⁵⁴ ve idgam²⁵⁵ yaparak:

— Agop, Lagop, Lahop, Lahur.

Agop — He görürsün? Bir Agop'tan ne kıdar laf çıkardı?

Enverî devamla:

²⁵¹ istifham: sual sorup anlama, anlamak için sorma

²⁵² idlal: doğru yoldan saptırma, dalalete düşürme

²⁵³ “Idlal” kastediliyor.

²⁵⁴ ilal: harf-i illetlerin başka harfe değiştirilmesi

²⁵⁵ idgam: aynı cinsten olan veya yakın mahreçlerden çıkan harfleri birbirine katarak okuma

— Hüseyini-i Lahuri²⁵⁶:

Tu der-sühen şüdi vü lezzet ez-şekker kem şüd

Tu leb güşudi vü sirabi ez-güher kem şüd ²⁵⁷

Agop — Amin.

Kirkor — Amin amin.

Enverî — Arife tarîf istemez. Anladım. Siz Lahur ile Mahur'sunuz.

Agop — Bunlar da kim?

Enverî — Tılsımnamede musarraḥ²⁵⁸ iki melek.

Kirkor — Evet evet. Melaikiz²⁵⁹. Fakat size öyle demeye utanırız. Siz arifli ve zarafetlisiniz. Ne olduğumuza ağnaysunuz.

Enverî — Lahur ile Mahur bana yardıma geldiniz.

Agop — He evet.

Enverî — Hoş geldiniz, safa geldiniz.

Kirkor — Hoş bulduk, safalar bulduk.

Enverî — Ne iş için yardıma geldiğinizi elbette bilirsiniz.

Kirkor, Agop'un kulağına:

— İşi boklatmayalım. Acaba şimdi ne desek?

Agop — Tılsım işi için geldik.

Enverî — Tılsımnamede her ne yazıyorsa doğruluğuna şahadet eder misiniz?

Kirkor — Şahitlik ederiz. Hepsi doğrudur.

Enverî — Melekler, siz göğün kaçınıcı katından indiniz?

Kirkor — Biz göğün en üstünde paradide otururuz. Gayet havadar. Bütün dünya ayakaltında tabak gibi görünür.

²⁵⁶ Cihangir Şah döneminde yaşamış Hindistanlı şair

²⁵⁷ “Başlayınca sen konuşmaya, şekerin lezzeti azaldı / Açınca sen dudaklarını, incinin parlaklığı azaldı” (vezni: mefâilün feilâtün mefâilün feilün)

²⁵⁸ musarraḥ: bildirilmiş, açıklanmış

²⁵⁹ melaik: melekler

Enverî — Şimdi kâfirler esrar-ı semaviyye vü ilahiyyeyi²⁶⁰ keşif için tayyareler²⁶¹ ile ta oralara çıkıyorlar.

Agop — He evet, geçenlerde bir İngiliz tayyaresi ta yanımacak geldi. İçinde iki zabıt oturuyordu. Benden cennetin yolunu sordular. Bilirsin söylemek için bize izin yoktur. Anlaşıyor ki orası da hep İngiliz memleketidir deyi ortasına baryak dikecekler. Bir tekme vurduysam denizin dibinecek gittiler.

Enverî — Neuzübillah²⁶²... Neuzübillah... Şimdi biz define-mize bakalım.

Agop — Bu aradığınız define çok paradır? Tılsım kitabında ne yazıyor?

Enverî — Hesapsız... Bir altın buzağı, içi tımtıkız fıstık gibi atik meskûkat²⁶³, yakut, zümrüt, elmas, firuze²⁶⁴ dolu.

Agop — Bundan bize de pay var?

Enverî — Ben o kadar dünyalığı ne yapacağım? Bana yardım edin. Yarısı sizin.

Kirkor — Altın buzak... Bunu kime satacağız? Hükûmet bize yakalamaz sonram?

Enverî — Ben kimyagerim. Buzağıyı parçalar sonra tavaya kor eritirim.

Kirkor — Vay babasının canına be. Bu çocukluğumda dinlediğim masallar gibi bir şeydir. Ya batırız ya çıkarız. Söyle bakalım. Biz sana ne biçim yardım edeceğiz?

Enverî duvarı göstererek:

— İşte şurada, üç adam boyu yüksekte duvara gömülü, mozaik bir haç var. Onun etrafını kazıyacağız. Meydana birtakım yazılar çıkacak. Tılsımın tarifesi orada...

²⁶⁰ esrar-ı semaviyye vü ilahiyye: göksel ve ilahi sırlar

²⁶¹ tayyare: uçak

²⁶² neuzubillah: Allah'a sığınırız, Allah korusun

²⁶³ meskûkat: madenî paralar, sikkeler

²⁶⁴ firuze: küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan, mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral

Ermeniler başlarını gösterilen yere dikerek:

— Peki amma oraya nasıl yetişeceğiz? Bunda merdiven yoktur. Getirirsek şüpheye varırlar. Bunun burası babamızın evi değildir.

Enverî — Siz meleksiniz. Elbette buna bir akıl düşünürsünüz. Göklere inip çıkan mahlûkat bu kadarcık bir yere yükselemezler mi?

Agop — Melaik pasaportumuz üzerimizde yoktur. Şimdiciik bunda birer insan gibi yaşıyoruz. Hem kimsenin gözü önünde uçamayız. Buna izin yoktur. Siz hiç melaik uçarken gördünüz?

Enverî — Hayır.

Kirkor — Biz size insan gibi yardım etmeye geldik. Siz bizden insanlık kuvvetinin üstüne çıkan hizmetler istemeyiniz.

Enverî — Öyle ise zeki bir insan gibi düşünüp bana söyleyiniz. Matlup²⁶⁵ noktaya kadar nasıl yükselelim?

Agop — Haçın bulunduğu yer üç adam boyu yüksekliğinde diyorsunuz.

Enverî — Evet.

Agop — Biri birimizin üzerine çıksak orayacak yükselebiliriz acep?

Enverî — Aferin Lahur iyi dedin.

Kirkor — Kim kimin üstüne çıkacak?

Enverî — Ben en altta ezilirim. Çok ağırlık kaldıramam.

Agop — Öyle ise sen en üste çık.

Enverî — Çok yüksekte duramam başım döner.

Kirkor — Öyle ise ne biçim iş göreceğiz? Baba ya bize bineceksin ya biz sana bineceğiz. Bunun başka türlü olmur?

Agop — Baba orta kata çıksın olmaz?

Enverî — Hah, bak işte bu olabilir.

Agop duvarın matlup olan hizası önünde durarak Enverî'ye:

— Baba haydi gel, omzuma çık.

²⁶⁵ matlup: istenilen

Enverî — Ben maymun değilim. Omuzuna nasıl çıkayım? Sen yere otur. Ben omuzuna çıkayım. Sonra kalk.

Agop — Ben deve değilim ki yüklendikten sonram kalkayım.

Kirkor tuhaf bir tebessüm ve itaat emreder bir işaretle Agop’a:

— Lahur sen biraz eğil. Ben babayı senin üzerine yükleyeyim. Sonram sen belini düzelt. Yavaş yavaş ben ikinizin üstüne çıkayım. Bakalım babanın dediği yerde istavroz vardır yoktur ağnayalım.

Agop eğilir. Kirkor epeyce bir uğraşma ile Enverî’yi arkadaşının iki omuzu üzerine bastırarak ayakta durdurur ve sonra sorar:

— Baba nasılsın? Kendini iyi kantarla ki ben de senin üstüne çıkacağım.

Enverî küçük bir dua okuyup bitirdikten sonra hafif yalpa vurarak:

— İnsan insanın üzerine çıkınca ne kadar yükseliyormuş. İrtifa²⁶⁶ biraz saframa dokunuyor amma zararı yok. Muvazenemi²⁶⁷ kaybetmemeye uğraşırım. Mahur haydi sen de çık.

Mahur adına cevap veren Kirkor bir cambaz çevikliğiyle Enverî’nin omuzları üstüne kadar tırmanır. Ayağa kalkar.

Enverî — Mahur, melek olmana rağmen amma da ağır imişsin ha. Omuzlarımı çökerttin.

Kirkor — Baba, biri gelip bunda bizi böyle görürse üst üste neden bindiğimiz için elbette sebep sorar. İşimizi çabuk görelim. Söyle şimdi ne yapacağız?

Enverî — Sağ cihetten kemerin duvarla iltisakı noktasından sola doğru karışla. Tamam yedinci karışta haçı ara.

Ermeni — Mek, ergu...²⁶⁸

diye birkaç defa yediye kadar karışladıktan sonra:

— Baba bunda dediğin istavroz yoktur.

²⁶⁶ irtifa: yükseklik

²⁶⁷ muvazene: denge

²⁶⁸ mek, ergu: Ermenice “bir, iki”

Enverî, cübbeye benzeyen geniş paltosunun yan cebinden bir çekiç çıkarıp Mahur’a uzatarak:

— Al bununla duvarın o noktasını kazı. Haç mutlaka meydana çıkacaktır. Ben buradan duasını okuyorum.

Mahur duvarı birkaç dakika çekiçledikten sonra:

— Baba sen aşağıdan ne kadar efsunlasan para etmez. Bu duvar taş kesilmiş, buna kurşun gülle bilem işlemez. Bu fındık çekiciyle burası kazınır hiç?

Bu esnada Binbirdirek’in merdiveninden pat pat inen adım sesleri duyulur.

Sekiz dokuz yaşında çocuğunun elinden tutmuş sakallı bir efendi direklerin arasından içeri yürür.

Çocuk — Efendibaba, burası neresi?

Efendi — Eski zamanda su sarnıcı imiş.

Çocuk — Hani ya su nerede?

Efendi — Suyu kalmamış oğlum.

Çocuk direklerin arasından birdenbire duvar kenarındaki insan sütununu görerek:

— A efendibaba bak. Bak burada cambaz oynuyor.

Enverî — Bunlar kim?

Mahur yavaşça:

— Bunlar parasız seyirci. Buraya girmek için antre²⁶⁹ yoktur. Cahil ulema herkes gelirler, bir türlü biçim laf ederler giderler. Kimi sarnıç der, kimi hapishane der. Kimi yer altı kerhanesi der. Eh burası da hep bu kesim lafları kaldırır sankim. Birbirini okşamak için karanlık köşelere sinenler de olur. Biz görürüz, lakin keenne²⁷⁰ görmemiş gibi yaparız. Çünkü her gördüğümüz ile derde girsek akşamacak kavgaya etmeli. Zo bu dünyanın zamparaları, orospuları- la başa çıkılır hiç?

Birdenbire Enverî’nin dizlerine şiddetli bir titreme arız olur.

²⁶⁹ antre: giriş

²⁷⁰ keenne: sanki, güya

Mahur — Baba sallanma. Ne oluyorsun? Şimdi yangın yerinde kalmış sakat baca gibi hep yere devrileceğiz.

Enverî eliyle, gelen çocuklu efendiyi göstererek:

— Ah efsun kesildi. Tılsım cılk oldu. Mavi göz... Mavi göz... Uğursuzdur. İşimizi bozdu.

Enverî yıkılır. Kirkor onun üstüne, Agop en altta debelenir. Üçü birer külçe hâlinde toprağa serilirler.

Kirkor — Gel de şimdi babasının şarap çanağına etme. Bilmez idim mavi göz sahiden uğursuz imiş. Kemiklerim açılır kapanır sandalye gibi birbirinin içine girdi çıktı. Neremden sakatlandım daha farkında değilim.

Agop — Ben üste geldim. Biraz aşığım oynadı. Fakat yine yerini buldu.

Kirkor — Sen pamuk şilte gibi üzerimize yattın. Altta kalanın canı çıksın derler. Canım çıkmadı. Babam onu kavice perçinlemiş. Fakat turşuluk toriğe döndüm. Baba sen nasılsın? Aşığın, küreğin, diş kapağın yerindedir?

Enverî bir dua mırıldanarak el, baş işaretleriyle cevap verir.

Agop — Okuyor? Yoksam can çekişiyor?

Kirkor — Baba kendine gel. İstavroz üzerine şaka olmaz. İnsan böyle çarpılır. Belin kıvrık, hâlâm yan yatıyorsun? Kuyruk sokumun dibine girdi? Ne oldu?

Çocuk babasının kolundan çekerek:

— Efendibaba, bak cambazlar düştü.

Kirkor — Haydi işinize... İşte görürsünüz. Sizin uğursuz mavi gözlerinizin derdine uğradık.

Çocuğun babası bir infial çatkınlığıyla:

— Mavi göz uğursuz mu olurmuş?

Kirkor — Bilirim ben? Babaefendi böyle dedi ve dediği de doğru çıktı. Sanırsunuz ki sabahleyin sizi keflendirmek için biz burada cambazlık edoroz?

Efendi — Ya ne arıyorsunuz üç adam boyu yükseklikte? Biri birinizin üstüne niçin çıktınız?

Kirkor, Agop’a dönerek:

— Söylesene niçin çıktık birbirimizin üstüne?

Agop — Efendibaba söyledi. Biz çıktık.

Çocuğun babası — Oğlan, o meşhur budalalardandır.

Kirkor, Enverî’ye dönerek:

— Bak ne diyor? Senin budala olduğunun aslı vardır? Yoktur? Ağnat...

Enverî — Daima humaka urefaya dahleder.²⁷¹

Kirkor çocuk babasına:

— İşte bak ipince bir laf etti. Hiç budala böyle Elenika laf diyebilir? Sen daha akıllı isen ağna bakalım ki ne dedi.

Enverî — Mahur, sokak adamlarıyla çene yarıştırma. Biri sana budala derse “eyvallah” de geç. Bırak ki o adam kendini senden daha akıllı sanarak iftihar etsin. Mavi gözlülerle konuşmak insanı akabeye uğrattır.

Çocuğun babası:

— Üç adam boyu yüksekliğindeki tonozu çekiçe neye kazıyorsunuz? Ne var orada? Ben şimdi gidip belediyeye haber vereyim de siz kara gözü, mavi gözü görürsünüz.

Kirkor — O kazıdığımız yerde istavroz vardır. Şimdi burası Türklerin olmuştur. Haçın orada durması günahdır. Babaefendi söyledi. Onu sökmeye çıktık. (Enverî’nin kulağına eğilerek) Nasıl uydurduğum yalana beğendin? Sakın bu işin dibinde define vardır demeyesin, sonram hepimizi deliğe korlar.

Çocuğun babası:

— Sen öyle haçlan putlan babanı kandır. Siz oradan antika, pek kıymetli bir şey söküyordunuz. Mozaik mi? Çini mi? Altın mı? Kim bilir? Hükûmete haber vereceğim.

²⁷¹ “Ahmaklar, ariflere daima sataşır.”

Efendi çocuğun kolundan çekerek yürür. Onlar merdivenleri çıkarırken Agop:

— On paralık bir avanta yüzü görmeden derde girdik. Sahi mavi gözlüler belalı oluyorlarmış.

Enverî — Yalnız mavi gözlü değil. Görmediniz mi? Bebeklerin ortasında kedi gözü gibi birer sarı elif vardı. İşte uğursuzluk onlardır. Yoksa her mavi gözlü insan uğursuz olmaz.

Kirkor — Elifini okumadım amma görüyor ki o herifin suratında bir cenabetlik, bir sakarlık vardır. Efsuncu Baba altık ben senin her sözüne inanacağım. Dediğin çıkor. Bize bir göz attıysa yıldırma uğramış minare gibi yere düştük.

Agop — Şimdilik boş lafları bırak. Herif arkasında iki belediye çavuşuyla gelirse bizi reis beyin karşısına istinkada²⁷² çıkarırlar. Bilirsin? Babanın adından, ananınkinden başlar. Öyle ince tertip şeyler sorar ki aklın başka tarafına kaçır. Ham hum edersin, cevap bulamazsın diyecek. Seni hayırsız oğlu hayırsız sanırlar. Şurada ipliğimizi bükerken bak ne dertlere uğradık. Haydi, elemgeleri, iplikleri toplayıp buradan sıvışalım. Birkaç ay da bu semtin civarından geçmeyelim.

Enverî — Beni burada bırakıp bir yere gidemezsiniz. Ben adım atacak hâlde değilim.

Kirkor — Ah ah bu da kıyak laf. Ne istiyorsun baba? Seni sırtımıza bindirip gidelim? Bak bize ne büyük zarar ettin. İşimizden olduk. Bir daha da bu taraflara gelemeyeceğiz. İşte bu işten beş on para alıyorduk.

Enverî, Kirkor'un arkasını okşayarak:

— Mahur sen kederlenme. Cenab-ı Hakk sizi bana gönderdi. Rızkınızı da üzerime farz etti. Ben sizin kazancınızı iki katlı olarak tediye ederim.

Agop — Baba paran vardır? Yoksam defineyi çıkardıktan sonram uçlanacaksın?

Enverî, cebinden şişkin bir cüzdan çıkarıp göstererek:

²⁷² “İstintak (sorguya çekme)” kastediliyor.

— Saye-i Resul-ı Kibriya'da²⁷³ ceplerim, çekmecelerim doludur.

İki Ermeni birbirini dürterler. Her ikisi de büyük bir hırsla gözlerini cüzdana dikerek:

— Şaka değil be. Onda birkaç yüz lira var. (Sonra Enverî'ye hitaben) Babaefendi kabul edersen biz senin hizmetinde kalırız.

Enverî — Keyfiyet benim kabulümde, sizin rızanızda değildir. Mukadder olan şey kendi kendine olur.

Kirkor — Sırtımıza bineceksin? Ne yapacaksın? O herifler gelmeden haydi bundan gidelim.

Enverî — Merak etmeyiniz. Gelseler de ehemmiyeti yok. Ben bir efsun okurum. O herif merdivenden inerken düşer, bacağı kırılır.

Agop: — Efsunu şimdiden oku da bacağı kırılmadan da buraya gelmesinler daha iyi olur.

Enverî sinirlenerek:

— Lahur mukadderi tağyir²⁷⁴ kimsenin haddi değildir. Binaenaleyh²⁷⁵ “gelsinler, gitsinler, olsun, olmasın” deme. Kime emrediyorsun? Amir-i hadisat²⁷⁶ nasıl isterse öyle olur.

Agop — Bu dediğin lafların çoğunu anlamamışım. Lakin “gelsin, gitsin, olsun, olmasın” demeyeyim de ya ne diyeyim?

Enverî — “Belki gelir, belki gider, belki olur, belki olmaz” de.

Kirkor — Efsuncu baba peki söylediğin gibi diyelim. Lakin burada çok durmayalım. Belkim o mavi gözlü herif yanında iki komisyon çavuşuyla beraber şimdi gelir. Belkim senin okuduğun efsun tutmaz. Herifin bacağı kırılmaz. Belkim bizi reisin karşısına götürürler. Belkim...

Enverî — Yetişir, Haydi biriniz beni sırtına alsın, öteki gitsin bir kira arabası çağırırsın. Semte doğru çekelim.

²⁷³ saye-i Resul-ı Kibriya: Yüce Peygamber'in gölgesi

²⁷⁴ tağyir: değiştirme

²⁷⁵ binaenaleyh: bundan dolayı

²⁷⁶ amir-i hadisat: olayların emredicisi

Agop — Haydi, Kirkor al babayı sırtına. Ben gideyim, araba çağırayım.

Kirkor — Babayı sen alsan da arabaya ben gitsem olmaz?

Agop — Sen alsan daha layıklı bir iş olur.

Kirkor — Ben bilmem, şimdiyecek sırtıma insan bindirmemişim.

Agop — Ben bindirmişim dersin? Beni kira beygiri sanorsun?

Kirkor — Bu iş senin benim dememizle olmaz. Babaya soralım. Hangimize isterse ona binsin. Baba, hangimize binmek istersin?

Enverî — O benim isteğimle olmaz. Kısmet hanginize ise ona binerim.

Agop — Kirkor haydi ver sırtını. İster isen üzerine bir de semer koyayım.

Kirkor — Semeri babana koy ahbar. Mavi gözlü herifin belasından korkmaya idim ben babaefendiyi sana bindirirdim amma çabucak bundan kaçmak lazımdır.

Kirkor, Enverî'nin önünde eğilerek:

— Baba, kısmet bana imiş. Haydi, bin bakalım.

Enverî cebinden takvimle saati çıkarıp bakarak:

— Sekiz dakika bekle. Hayvana binmek naahs...

— Ben hayvanım ki bu lafı edorsun?

— Güneş cedy²⁷⁷ burcuna yani keçi oğlağına biniyor!

Kirkor hayretle:

— Güneş, keçi yavrusuna biniyor?

— Evet, o binsin. Ben sana sonra bineceğim.

Agop — Ben gidorum. Bir araba çağırayım. (Kirkor'un kulağına) Güneş, keçi yavrusuna biniyor, baba da sana binecek. Fakat dikkatinde ol boğazını sıkmasın. Bu herif sandığımızdan ziyade divanedir.

²⁷⁷ cedy: oğlak

VII

Hayvanların alınlarının müsellesleri²⁷⁸, kuyrukları, yeleleri muayene edilip uğursuzluktan berî oldukları tebeyyün²⁷⁹ ettikten ve araba önünde yine beş on dakika eşref saat²⁸⁰ bekledikten sonra binerler.

Hobyar'daki evin önünde dururlar. Çat çat kapı... Yine Ermeni'nin biri babayı yüklenir. İçeri girerler. Taşlıktan birkaç kadın sesi birden kopar:

— Aaa efendiyi arkada getiriyorlar. A zavallı adam ne oldun? Her adımda eşref saat beklerken yine bir uğursuzluğa mı uğradın? Lahur, Mahur, efendiyi odasına çıkarınız.

Agop büyük bir hayretle Kirkor'un kulağına:

— Zo şaşırdım. Bu karı adımızı nereden bilir?

Kadın — Ben sizin adınızı bilirim. Siz buraya gelmezden evvel efendi sizi fal kitabında buldu. Akşama beraber alıp eve getireceğini söyledi. Biriniz Lahursunuz, biriniz Mahur. İnsan şekline girmiş melekler... Evimize uğurlar, kademler getirdiniz.

Kirkor yavaşça Agop'a:

— Ya bunların evcek topu da divanedir veyahut kim biz delirdik. Bu baba tekin bir adam değildir. Bize melaik diyorlar. İçime şüphe gelor ki acaba öyleyiz deyî. Hiç haberimiz yok iken biz fal kitabına nereden girmişiz? Ne köpoğlu iştir? Dur bakalım sonu ne çıkacak?

Babayı odasında bir sedirin üzerine uzatırlar. Kısa boylu, üzüm gözlü, beyaz, yuvarlak, kanı sıcak, otuz beşlik bir hanım başörtüsüyle ortada dolaşır.

Hanım — Lahur, Mahur karnınız aç mı? Söyleyiniz, sıkılmayınız. Burası yabancı yer değildir.

Mahur — Hanımefendi açıklıktan bağırsaklarımız mâni bağırtıyor. Efendibabayı Binbirdirek'in ta dibinden ta dünya yüzüne kıdar sırtımda çıkardım. Hayvana binerken bir dua okunmuş. İşte onu okudu. Sırtıma çıktı.

²⁷⁸ müselles: üçgen

²⁷⁹ tebeyyün: belli olma

²⁸⁰ eşref saat: bir iş yapmak için en uygun zaman

Hanım — Altın buzağı definesi ne oldu?

Lahur — İstavrozu bulmak için biri birimizin üzerine çıktık. Çocuğuyla beraber mavi gözlü bir herif geldi.

Hanım — Göz bebeğinin ortasında kedi gözü gibi sarı elif vardı...

Mahur — Hanımefendi sen de biz ile beraber idin? Ne bilirsin?

Hanım — Ben bilirim. Artık altın buzağı definesi cılk oldu. Şimdi başkasına bakalım. Siz artık efendinin yanına kapıldınız. Burada karnınız doyar. Ceplerinize para dolar. Daima efendiyle beraber bulunur, ne derse onu yaparsınız. Bu adam büyük efsuncudur. Nihayet yerden büyük bir define çıkaracağından emin olunuz. Onun yanında siz de ihya olursunuz.

Mahur — Büyükanam uryasında görmüştü. Benim pek zengin bir adam olacağımı söylerdi. İplik bükmekten ekmeğimizi pek çıkaramıyoruz. İşte bize de böyle bir yağlı kapı lazımdır.

Ermeni delikanlıları efsuncuya kapıldılar. Mükemmel karınları doyuyordu. Cepleri vaat edildiği gibi pek para ile dolmuyordu amma büsbütün harçlıksız da kalmıyorlardı. Lakin evin içinde bazı esrar döndüğünü Ermeniler hissettiler.

Zeynep Hanım, Enverî'nin ikinci karısıydı. Birincinin vefatında bir kız kalmış, Mevlüde... Şimdi on dokuz, yirmisine basmış, üvey ana, üvey kız aralarından su sızmaz bir muhabbetle bağlaşmışlar. Şeytan kulağına kurşun, pekiyi geçiniyorlar.

Efsuncu Baba bir budala, bir meczup, pek derbeder kafalı bir mahluk olabilir. Fakat Zeynep'le Mevlüde şeytana benziyorlardı. Bu mecnunun²⁸¹ itikat ettiği garaibe²⁸² onların da sahihen inanmalarına ihtimal verilemezdi. Lakin neden inanır görünerek adamcağızı bütün o cinnetlerinde teşvike, teşcie²⁸³ uğraşıyorlardı?

Ermeni delikanlılarının zihinleri bu noktadan gıcıklanmaya başladı.

Bir gün Mahur arkadaşına:

²⁸¹ mecnun: deli

²⁸² garaip: gariplikler

²⁸³ teşci: cesaretlendirme

— Bizi buraya gökten inme bir melaik deyi kabul ettiler.

— He...

— O karılar bilmezler mi ki biz melaik olmaktan çok uzak çapkın, cenabet, günahkâr haytalarız.

— Neme gerek? Melaik deyi bizi bunda ikrama koydularsa hayır biz şeytanız diyecek değiliz a... Hiç ağır bir iş yoktur. Yer, içer bunda otururuz.

— Fakat bu evde bir esrar dönör. Define mefine der iken bu işin dibinden bir gün bir kıyamet patlayacak. İnanırsın ki bu herif akıbet yerden bir define çıkarsın.

— Kim bilir? Ne yok diyebilirim ne he diyebilirim. Bakalım kısmetimize ne çıkacak?

Lahur ile Mahur’a hanenin selamlık cihetinde bir oda vermişlerdi. Orada yatıp kalkıyorlardı.

Enverî kütüphanesinde geceliyor, hangi saatlerde uyuduğunu kimse bilmiyor, bazı akşamlar zangoç gibi sabahlara kadar sofalar da dolaşüyor, zevcesinin, kızının bivakit²⁸⁴ oda kapılarını vurarak onlardan münasebetli münasebetsiz şeyler soruyordu.

Bir gece efsuncu, fare kaçırmış kedi gibi evin sofalarından koşup merdivenlerinden inip çıktıktan sonra bitap bir hâlde Lahur ile Mahur’un kapısını vurdu. Delikanlılar gözlerini oğuşturarak derin uykudan kalktılar.

Ermenileri kollarından dışarı çekerek:

— Lahur, Mahur bana yardıma geliniz.

— Ne var ki?

— Hayalat kaçırdım.

— Nereye kaçırdın? Donuna kaçırdın?

— Ben bazı mesele sormak için hayalat davet ederim. Bilirsiniz hayalat cism-i latif²⁸⁵ olur. Onlar rüzgâr gibi yürürler. Bu âdeta pat

²⁸⁴ bivakit: vakitsiz

²⁸⁵ cism-i latif: beş duyu ile kavranamayan

pat koştu. Kaçarken merdivende ayağı sendeledi. Küt düştü. Yine kendini toparladı. Arkasından koştum. Bir gölge alt kat penceresinden bahçeye atladı.

— Hırsız olmasın?

— Hayır, evin her tarafı efsunlu, tılsımlıdır. Buraya hırsız giremez. Bazı insanlar ilmi'l-ihfa ile cismaniyetten²⁸⁶ ruhaniyete²⁸⁷ intikal ederler. Gözlere görünmez olurlar. Onlar seni görürler, sen onları göremezsin. Bu ilmin sırrına ben de vâkıfım. İstesem şimdi gözlerinizin önünden kaybolurum. Beni göremezsiniz. Fakat ben sizi görür, işitirim. Bazı geceler haberiniz yokken odanıza girerim. Bütün söylediklerinizi dinlerim. Siz kendinizi yalnız zannedersiniz. Hiçbir şeyden haberiniz olmaz.

Kirkor büyük bir telaş ve ürkmüş gözlerle:

— İhtiyar hep bu lafları sahi söylüyorsun? Bizim odamıza gece geldin? Ne edip ne konuşur isek görüp dinledin?

— Dinlemedim. Çünkü siz meleklikten tecessüt²⁸⁸ etmiş ruhlarsınız. Sizde fisk ve fücür olmaz. Şimdi siz beni dinleyiniz. İlmi'l-ihfada bir dua vardır. Onun bir noktasını yanlış okuyan ruhaniyette iken vakitsiz cismaniyete dönüverir. Zannederim ki bu kaçırdığım hayal o kabîldendir. Bana ruhen mülaki²⁸⁹ oldu. Konuşurken gayr-ı iradi²⁹⁰ tecessüt etti. Sonra kendini bildirmemek için önümden kaçtı. Aman arayalım. Şimdi bahçede olsa gerek. Bahçe efsunludur. Bir yere kaçamaz.

Mahur — Efendibaba cisimden ruha girmek, ruhtan tekrar kalıba oturmak, göze görünmek, görünmemek, şeytan olmak, insan olmak böyle laflardan biz hiçbir şey ağnamayız. İnsan dayıma göze görünür. Geberirse gömülür. Bir de ruh vardır diyorlarsa insan me-

²⁸⁶ cismaniyet: maddilik

²⁸⁷ ruhaniyet: ölmüş kutsal bir kimsenin, bir inanışa göre sürüp gitmekte bulunan manevi gücü

²⁸⁸ tecessüt: beden bulma

²⁸⁹ mülaki: yüz yüze görüşme

²⁹⁰ gayr-ı iradi: irade dışı

fat olunca bu da mezarda oturor? Nereye gider? Bilmiyoruz. Fakat lafı uzatmayalım. Bahçede tutulacak bir adam varsa haydi yakalayalım.

Bir el feneriyle üçü bahçeye çıkarlar. Köşeyi, bucağı, ahır, kümesi, ağaçların altını üstünü hep ararlar. Bir şey bulamazlar.

Nihayet bahçeden sokağa açılan üç kapının muayenesi esnasında bunlardan birinin sürgüsü ve kol demiri açılmış olduğunu görürler. O aralık evin pencerelerinden de bir mırıltı duyarlar.

Ermeniler kapıyı göstererek:

— Baba işte ispatı üzerinde, senin ruh dediğin mert bu kapıdan çıkmış gitmiş. Besbelli burayı efsunlamaya unutmuş olmalısın.

Enverî cebinden bir tebeşir çıkarır. Kapının üzerinde bir remil²⁹¹ atar. Düşünür, söylenir.

Lahur — He baba o yaptığın saka tebeşiri hesabında ne diyor?

Baba — Hayal-i mütecessidin²⁹² buradan çıktığında şek vardır.

Mahur — Eşek vardır, katır vardır. Bize inan ol ki o köpoğlu hayalat bundan çıkmıştır.

Eve girerler. Enverî hareme²⁹³ çekilir. İki Ermeni odalarında:

— Ey Mahur bu işe ne dersin?

— Ben çoktan çocuğun adını koydum.

— Ne koydun?

— Eve giren ne hayalattır ne ruhtur ne de hırsız.

Bir idare lambasının isli, kasvetli kör aydınlığına gömülü odanın bir köşesinden Efsuncu Baba'nın sesi:

— Ruh değil, hayal değil de ya nedir?

Lahur nefesini yutamaz bir heyecanla:

— Oh Mega²⁹⁴! Baba sen bundasın?

²⁹¹ remil: kum falı

²⁹² mütecessid: bedene bürünmüş varlık

²⁹³ harem: saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm, selamlık karşıtı

²⁹⁴ Mega: Yüce, Büyük Tanrı

Köşeden bir perde kımıldadı. Efsuncu koca sakalıyla meydana çıkarak:

— Buradayım. Ben gelip sizi dinlerim dememiş miydim? İl-mü’l-ihfa ile gözlerden sır oldum. İşte şimdi görünüyorum.

Mahur hayretler içinde titreyerek:

— Ah baba sen erenlerin ereni imişsin. Biz ağnayamadık. Affet.

— Bu eve gelen hayalat değil de ya nedir?

Lahur kelebî²⁹⁵ bir tabasbusla²⁹⁶:

— İşte ben de ona düşüyordum.

— Ne olabilir?

— Babaefendimiz, elbette siz bizden iyi bilirsiniz. Ne haddimize ki biz bu işi keşfe oturalım.

— Her sınıf mahlukat biri birine düşmandır. Ben gayr-ı cismani²⁹⁷ olduğum vakit benim onların içinde husumetkârlarım²⁹⁸ vardır. Fesat karıştırmaya evime geliyorlar.

Ermenilerin ikisi birden:

— He evet evet hiç şüphesiz ki dediğiniz gibi olacak.

— Kalbinizi amentüden ayırmayınız.

— Başüstüne... Hiç meraka kalmayınız.

— Geceniz hayırlar olsun.

Efsuncu Baba ağır ağır yürüdü. Oda kapısından çıktı.

Ermeniler meçhul bir kuvvet karşısında sinmiş, kabahatli iki çocuk gibi garip işmizazlar²⁹⁹ içinde afal afal biri birine bakakaldılar.

Agop en pes sesiyle:

— Zo bu ne iştir?

²⁹⁵ kelebî: köpeğe yaraşır

²⁹⁶ tabasbus: yaltaklık

²⁹⁷ gayr-ı cismani: cisim dışı

²⁹⁸ husumetkâr: düşman

²⁹⁹ işmizaz: titreyip ürperme

- Küçük dilimi yuttum.
- Ben büyüğünü dolma gibi ısırdım.
- Bu herif istediği vakit insan olur. İstedğinde irüzgâr olur.
- Sus ol. Belkim yine bunda yanımızdadır. Bize dinliyor.
- Keramet keramet derlerdi de boş laf deyi ben inanmaz idim.
- Ey şimdi inandın?
- Zo sen inanmadın?
- Fikrim dibime kaçtı.
- Görmorsun? İşte bu herif evliyadır.
- Evliya ola idi bizi melaik sanır idi hiç?

Bir müddet derin derin düşünürler. Yükün içini, perde aralarını, kapı arkasını, odanın her tarafını gözden geçirirler. Bir şey anlayamazlar.

Agop — Kirkor, bu işin içinde bir orostopoğluluk³⁰⁰ vardır.

Kirkor şaşkın şaşkın etrafına bakınarak:

- Zo babanın evliya olduğuna inanmıyorsun?
- Kaç defa söyleyeyim? Zo eğer kim evliya olaydı inanır idi ki biz melaikiz?

— Bizi bu evin karıları da öyle sanorlar. Onlar da budaladırlar dersin?

— Sanmorlar, öyle sanor görünorlar.

— Ne için?

— Ne için? Bilirim ben?

— Bu işin kokusu sonram dert yapacak. Melaik deyi bize bir kazık atacaklar, ucu burnumuzdan çıkacak.

Yine düşünürler. Agop ilk şaşkınlıktan ayılmaya uğraşarak:

- Çocuk olma Kirkor. Etten, kemikten çatılmış bir insan püfff deyi göz önünden kaybolur hiç?
- Nasıl kaybolduğunu deminden görmedin?

³⁰⁰ orostopoğluluk: kurnazlık, dalavere, dolap

— Gördüm fakat budala sandığımız adam bize menşur bir hokkabazlık oynadı.

— Nasıl?

— Sanorum ki biz odaya girmezden evvel o girip perde arkasına saklanmıştı. Çünkim Hacivat gibi perdeden çıktı.

— Böyledir demeye cesaret edorsun?

Agop gidip oda kapısını sürmeyelerek:

— Edorum. Evliya ise bir daha çıksın göreyim.

Yük kapısı tarafından ufak bir gıcırta olur. İkisi de heyecanla susarlar. Gözleri büyüyerek, göğüsleri ine çıka beklerler. Gıcırta kesilir. Hiçbir ses duyulmaz. Hiçbir hareket görülmez. Lakin gecenin müphem bir korku veren karanlık sükûtu yine şüphelerini gıcıklar.

Agop titrek bir telaffuzla:

— Kırkor, o yine bundadır. Bize dinliyor. Bakalım kendisinin üzerine fena bir laf edeceğiz etmeyeceğiz. Ona bekliyor.

Uzun müddet gecenin sükûtunu dinlerler. Babanın ruhu tecesüt etmez. Efsuncu ortaya çıkmaz. Lakin onun bu kerametini tasdik veya inkâr hususunda mütereddît³⁰¹ kalırlar. Belki işitir vehmiyle acı, müstehzi³⁰² bir söz sarfından çekinerek şüpheler içinde döşeklerine uzanırlar.

VIII

Ertesi sabah bu iki Ermeni delikanlısı arasında “Efsuncu Baba evliyadır, değildir.” şeklinde bir iddiadır başlar. Hakikatin katiyen sübutu³⁰³ için yeni bir keramet vakasına intizarı³⁰⁴ muvafık³⁰⁵ görürler.

³⁰¹ mütereddît: tereddütlü

³⁰² müstehzi: alaycı

³⁰³ sübut: ortaya çıkma

³⁰⁴ intizar: bekleme

³⁰⁵ muvafık: uygun

O geceden sonra Efsuncu Baba birkaç gün hiç meydana çıkmaz. Ermenilere yemek, tütün parası beş on kuruş harçlık verirler ve mukabeleten³⁰⁶ onlardan hiçbir hizmet istemezler.

Otmaktan canları sıkılan Lahur ile Mahur bir gün haremden:

— Efendibaba neredir?

sualine cesaret ederler ve:

— İtikafa³⁰⁷ girdi.

cevabını alırlar. Bu kelime onlara muammalı bir lafızdan başka bir mana ifade etmez.

Büyük bir merakla birbirinden sorarlar:

— Zo itikaf neresidir acep?

— Hamamdır? Kilerdir? Yoksam bir ayıplık yerdir? Ne bilirim ben. Şimdiyecek hiç duymadığım bir laftır.

Sokağa çıkmak için hanımdan izin isterler. Bu müsaade akşam mutlak yine oraya avdet etmeleri şartıyla diriğ³⁰⁸ edilmez.

Çıkıp gezerler. Akşamları yine gelirler. O aralık Ebulfazl Enverî ailesi mühim bir meseleden dolayı büyük bir üzüntü geçiriyordu.

Mevlûde'yi Nurullah Hasip isminde bir genç taşkın bir ateşle seviyor, kız da aynı şiddetli muhabbetle mukabele gösteriyor fakat Efsuncu Baba bu izdivaca razı olmuyordu. Çünkü evvelen istiharesi uygun gelmemiş ve saniyen babanın Şahısname tabir ettiği ki-

³⁰⁶ mukabeleten: karşılık olarak

³⁰⁷ itikaf: bir yere çekilip yalnız ibadetle meşguliyet

³⁰⁸ diriğ: esirgenme

tabın tarifatına³⁰⁹ nazaran³¹⁰ Nurullah Hasip'in vechî, bedenî teşekkülatı³¹¹ hiçbir yümn³¹² ifade etmiyormuş, salisen³¹³ izdivaç talebi felekiyatın ifratla³¹⁴ nahsı zamanına müsadifen³¹⁵ vuku bulmuş imiş.

Nurullah Hasip serbest kafalı, açık fikirli bir zamane genci olduğundan bu vahi, bu gülünç özürler karşısında yılmıyordu. Efsuncunun taassubunu kırmak yahut onu iğfalen³¹⁶ maksadına muvaffak olmak için her türlü mücadeleye karar vermişti.

Dört beş gün sonra Efsuncu Baba elinde yeni bir tılsımname ile itikaftan çıkar. Bu mübarek kitap ne Bizans devrinden bahis açıyor ne de kari Hint'e, Çin'e gönderiyor. Define, tılsım hep İstanbul'da... Enverî'nin dedesinden kalma sahifelerini³¹⁷ güveler yemiş kitaplara nazaran bundaki mündericat³¹⁸ hemen dumanı üstünde denecek kadar taze. Âdeta yirmi beş otuz senelik bir şey. Çıkacak define ne altın buzağı ne de Kurun-ı Vusta'ya³¹⁹ müteallik³²⁰ meskûkat... Sultan Hamit'in evail-i saltanatına³²¹ ait tuğralı bizim sarı liralарımız.

Fakat hayret! Nasıl olmuş da Enverî öyle kıymetdar bir eserin kütüphanesindeki mevcudiyetinden o zamana kadar bihaber kalmış. Zannolunur ki mucizeli bir el, o günlerde bu mübarek tılsımnameyi getirmiş babanın el uzatacağı bir rafa koymuş. Şüphe yok, bunda ma-fevkü't-tabia bir işaret, bir keramet var.

³⁰⁹ tarifat: tarifler

³¹⁰ nazaran: bakarak

³¹¹ teşekkülat: yapı

³¹² yümn: uğur

³¹³ salisen: üçüncüsü

³¹⁴ ifrat: herhangi bir konuda çok ileri gitme, ölçüyü aşma, aşırı davranma, taşkınlık

³¹⁵ müsadifen: tesadüf eseri

³¹⁶ iğfal: gaflete düşürme

³¹⁷ sahife: sayfa

³¹⁸ mündericat: içindekiler

³¹⁹ Kurun-ı Vusta: Orta Çağ

³²⁰ müteallik: alakalı

³²¹ evail-i saltanat: saltanatının ilk yılları

Kitap, nesih kırması bir hat ve lal ile yazılmış. Sahifeleri çok değil, ifade sade. Yalnız şaşılacak cihet bunda da Lahur ile Mahur isimli iki melekten bahis olunmasıdır. Okunacak tarifata harfiyen tatbik-i hareket³²² olduğu takdirde fen ve akıl beşerin kabul etmeyeceği birtakım havarik³²³ gösterileceği vaat olunuyor. Bu tılsımname âdeta küçük bir roman.

İşte hulasaten mündericatı şu:

Abdullah Karuni namında Şamlı bir tüccar İstanbul'a geliyor. Birkaç mühim, büyük ticaret evi açıyor. İşleri o kadar yolunda gidiyor ki azim bir servet yapıyor. Hakikaten Karun'a dönüyor. İstanbul'da kendi sinniyle³²⁴ gayr-ı mütenasip³²⁵ bir kadın seviyor. Dostlarının şiddetli tenkitlerine rağmen onunla evleniyor.

Abdullah Karuni'nin ölmüş ilk hareminden³²⁶ bir de yetişkin oğlu var. Mehmet Karuni pek yakışıklı, dört kaşlı bir civan. Üvey ana ile evlat arasında mutad³²⁷ olan geçimsizliğe rağmen bu ikisi pekiyi imtizaç³²⁸ ediyorlar. Biri birinin sözünden çıkmıyorlar, sevişiyorlar. Bu fazla muhabbet, pederin biraz yüreğini bulandırıyor. Fırsat düşürüp düşürüp gözetlemeye başlıyor. Nihayet bir gün ikisini nameşru³²⁹ bir deraguş³³⁰ hâlinde yakalıyor. Fakat bu baskının dosta, düşmana karşı şüyuundan³³¹ çekindiği için rezaleti hazma mecbur oluyor. Lakin ıstıraba uzun müddet tahammül edemiyor, hastalanıyor. Ali Hacıp isminde sadık bir uşağını döşeğinin başına çağırıyor. Onu İbn el-Mahşur namında huddamlı³³² bir Mağribî'yi bulmaya gönderiyor. Hacıp hastadan aldığı talimat mucibince hareket ederek birkaç hafta sonra huddamlıyı döşeğin önüne getiriyor.

³²² tatbik-i hareket: uygun davranma

³²³ havarik: mucize

³²⁴ sin: yaş

³²⁵ gayr-ı mütenasip: uygun olmayan

³²⁶ harem: eş

³²⁷ mutad: alışılmış

³²⁸ imtizaç: geçinme, anlaşma

³²⁹ nameşru: meşru olmayan

³³⁰ deraguş: kucak kucağa

³³¹ şüyu: yayılma

³³² huddamlı: cinlerden hizmetçileri bulunan

Abdullah Karuni, İbn el-Mahşur'a diyor ki:

— Bütün emvalimi nakde tahvil ile tıslımlayıp gömeceksin. Zevcemle oğluma bir habbe³³³ bırakmayacaksın.

Derviş soruyor:

— Bu nukut ila-nihaye medfun mu kalacak?

— Hayır, yirmi beş, otuz sene sonra bir ehl-i hayrın³³⁴ eline geçmek üzere tıslımlayacaksın.

Mağribî, hastanın arzusunu yerine getirir. Tıslımname yedi kat muşambaya sarılmış bir kitap şeklinde Hacıp'e teslim olunur. İbn el-Mahşur, sadık hizmetkâra talimatı verir:

— Vefatının takarrübünü hissettiğin vakit sen de bu kitabı bir ehline tevdi ile ona aynı talimatı vereceksin. Yani o da bunu ölmünden evvel, emin olduğu ahir³³⁵ bir kimseye teslim edecek. Ve hiçbiriniz tıslımı bozarak defineyi çıkarmak teşebbüsüne kalkışmayacaksınız. Kitabı yalnız emaneten muhafaza edeceksiniz. Bir gün kitap onu taşıyan adamın üzerinden kendi kendine kaybolacak. Ve gidip defineyi çıkarmaya müstehak olan zatın kütüphanesine girecek.

Hasta vefat eder. Derviş seyahate çıkar. Hacıp, muşambalara sarılı tıslımnameyi hamaili³³⁶ gibi boynuna asar. Müteveffa³³⁷ Abdullah Karuni'nin zevcesiyle oğlu bu işte büyük bir hile sezerek Hacıp'i yakalarlar. Davalara kalkarlar. Mahkeme mahkeme süründürürler. Lakin bu esrarın künhüne³³⁸ ermeye muvaffak olamayınca nihayetle şeni³³⁹ bir cinayet isnadıyla sadık hizmetkârı yedi sene hapse mahkûm ettirirler.

³³³ habbe: tane

³³⁴ ehl-i hayr: hayır sahibi

³³⁵ ahir: sonraki

³³⁶ hamail: tıslım, muska

³³⁷ müteveffa: vefat etmiş olan

³³⁸ küh: bir şeyin aslı, özü

³³⁹ şeni: kötü, fena, çirkin

Dindar Hacıp, bu felakete mütevekkil³⁴⁰ olur. Kimse ile görüşmez, hamaili boynundan ayırmaz. Beş vakit namazına beş daha katar. Kendisinin mühim bir emr-i Hakk'ı³⁴¹ ifaya³⁴² memur olduğunu hisseder. Gece rüyalarında kendisine bazı esrar münkeşif olur.

Mahbusiyetinin üçüncü senesinde hastalanır. Boynundaki hamaili mahpus arkadaşlarından hangisine teslim edeceği hususunda mütehayyir kalır. Etrafında hiç emniyete layık bir çehre göremez. Nihayet istihareye yatar. Âlem-i manada aksakallı bir pir görünür. Kendisine şu tavsiyede bulunur:

— Üç güne kadar hapishaneye hafif bir mahkûmiyetle Beşir Anberî isminde bir mahkûm gelecektir. Hamaili ona teslim et.

Filvaki³⁴³ rüyada söylenen şey, üç gün sonra aynen zuhura gelir. Hacıp, tılsımnameyi Beşir Anberî'ye teslim eder. Kendi de canib-i Hakk'a yürür.

* * *

Bu tafsilat, tılsımnameye tezyil³⁴⁴ edilmiş. Kimin eliyle? Malum değil. Ve bu kitap ne suretle Ebulfazl Enverî'nin kütüphanesinde zuhur ediyor? Bu cihet de karanlık. Fakat Efsuncu Baba, derviş Mağribî İbn el-Mahşur'un defineyi tasarrufa müstehak gösterdiği zatın işte kendisi olduğunu ve binaenaleyh kitabın bir yed-i manevi³⁴⁵ ile getirilip kütüphanesine bırakıldığını iddia ediyor.

Asıl tılsımname metni de şudur:

“Ve dahi malum ola ki şühur-ı Arabiyye'den³⁴⁶ birinin cumartesiye müsadif olmayan yedinci gecesinde suret-i beşerde³⁴⁷ ru-nü-

³⁴⁰ mütevekkil: teslim olma, tevekkül etme, Allah'a bırakma

³⁴¹ emr-i Hakk: Allah'ın emri

³⁴² ifa: yerine getirme

³⁴³ filvaki: gerçekten de

³⁴⁴ tezyil: ekleme

³⁴⁵ yed-i manevi: manevi el

³⁴⁶ şühur-ı Arabiyye: Arabi aylar

³⁴⁷ suret-i beşer: insan görünümünde

*mun*³⁴⁸ *Lahur ile Mahur naman*³⁴⁹ *melekler refakatiyle müttaki*³⁵⁰,
*musalli*³⁵¹ *bir zat yola revan*³⁵² *olalar. Beraberlerine on kulaç uzun-*
*luğunda kalın, kavi bir urgan, bir küçük fener, bir buhurdan, vafir*³⁵³
*öd ağacı, kurs*³⁵⁴ *ve bir dolu gülabdan*³⁵⁵ *alalar:*

*Esna-yı rahta*³⁵⁶ *tesadüf edecekleri aşınalar ile selam ve kelam*
*etmeksizin Topkapı'dan haric-i sura*³⁵⁷ *çıkalar. Veche-i azimetleri-*
*ni*³⁵⁸ *Takyeci Mahallesi'ne çevirip tekin*³⁵⁹ *civarına hin-i takarrüple-*
*rinde*³⁶⁰ *kalın birer yağlık ile kendi gözlerini sıkıca bağlayıp birbiri-*
nin ellerinden tutarak bekleyeler.

*Veliyullahtan*³⁶¹ *bir zat gelip en öndekinin elinden tutarak bu*
*üç gözü bağlıyı yarım saat süren bir makama kadar yedecek*³⁶² *ve*
*orada azat kelimesini bittelaffuz*³⁶³ *çekilip gidecek. Yedekte gidildi-*
*ği esnada zinhar yağlığı sıyırıp yeden*³⁶⁴ *zâtı görmek merakına kal-*
*kışmaya. Zira neuzubillah derhâl mütecasirin*³⁶⁵ *gözlerine âma*³⁶⁶
*tari*³⁶⁷ *olmak muhakkaktır.*

³⁴⁸ ru-nümun: yüzünü gösteren, meydana çıkan

³⁴⁹ naman: isimli

³⁵⁰ müttaki: haramdan ve gınahtan çekinen

³⁵¹ musalli: beş vakit namaza devam eden

³⁵² revan: yola koyulma

³⁵³ vafir: bolca

³⁵⁴ kurs: ateşe konup güzel koku veya tütsü için yakılan misk ve amberden yapılmış ufak tane

³⁵⁵ gülabdan: içine gül suyu konulan ve bu suyu serpmeye yarayan bir kap

³⁵⁶ esna-yı rah: yolda giderken

³⁵⁷ haric-i sur: sur dışı

³⁵⁸ veche-i azimet: gittikleri taraf

³⁵⁹ “Tekke” denilmek isteniyor olmalı.

³⁶⁰ hin-i takarrüp: yaklaşılacak an

³⁶¹ veliyullah: Allah'ın velileri

³⁶² yedmek: götürmek

³⁶³ bittelaffuz: telaffuz ederek

³⁶⁴ yeden: götüren

³⁶⁵ mütecasir: cüret eden

³⁶⁶ âma: körlük

³⁶⁷ tari: birdenbire ortaya çıkma

Bu üç kişi, ol makamda fenerlerin yakıp garba³⁶⁸ teveccühle yürüyeler. Üç ihtiyar incir ağacı göreler: Bu ağaçların arasında bir tahta sandık vardır. Kapağın açıp derununda mahpus bulunan üç kaplumbağayı harice salıverip azat edeler. Biraz daha meşyetten³⁶⁹ sonra bir dut ağacına rast gelirler: Bu ağacın altında uzun bir hayye³⁷⁰ yatar. Yılan ölüdür, korkmayalar. Bu mar³⁷¹ ölüsün yedi pare eyleyip beraber alalar.

Bu defa şimal³⁷² cihetine yürüyeler. Yedi bin adım mesafe katetikten sonra cesim³⁷³ devirde ve amik³⁷⁴ bir kuyuya tesadüf eyleyeler. Ve ol makamda fenerlerin söndürüp kuyunun ağzında işbu³⁷⁵ duayı okuyalar:

“Eyyüha’r-ravdu a’tini tarika’n ene üridü’l-münure beyne’l-e-sedi ve’n-nemri ve ene eyyühetü’l-hayvanati’l-mübareke sadikan lekün. Felâ takatta’neni ireben ireba ve beyyin li keyfe ezhebü ila köşk-iz-zehebi feiinnenı seehizü’t-talseme min eğaki’l-hamamati’l-beyzü’l-lati fi kafesi’l-elmas.”³⁷⁶

Ve badehu³⁷⁷ urganın bir ucunu Mahur’un beline sıkıca bağlayıp diğer ucunu oradaki incir ağacına sararak ve yavaş yavaş duayı şerif³⁷⁸ okuyarak anı yerin ta dibine tenzil³⁷⁹ edeler ve üzerine yedi parça yılanı birer birer atalar.

³⁶⁸ garp: batı

³⁶⁹ meşyet: yürüyüş

³⁷⁰ hayye: yılan

³⁷¹ mar: yılan

³⁷² şimal: kuzey

³⁷³ cesim: büyük

³⁷⁴ amik: derin

³⁷⁵ işbu: işte bu

³⁷⁶ “Ey güzel çayırılık, bana yol ver. Arslanla kaplanın arasından geçmek istiyorum ve ey mübarek hayvanlar, ben sizin dostunuzum. Beni parçalamayınız ve altın köşke nasıl gideceğimi gösteriniz çünkü ben elmas kafesteki beyaz güvercinlerin boyunlarında asılı olan tılsımı alacağım.”

³⁷⁷ badehu: daha sonra

³⁷⁸ dua-yı şerif: kutsal dua

³⁷⁹ tenzil: indirme

Kuyunun ağzında buhuranda öd ağacı ve kurslar yakalar ve daima içeriye gülabdan güzel kokular serpeler.

Mahur dilinden dua-yı şerifi hiç bırakmaya. Orada en büyük dünya makamına ere. Şöyle ki:

Kendisini münevver³⁸⁰, müşemmes³⁸¹, müferrih³⁸², bi-intiha bir çayırılıkta bulacak ve ileriye bakınca pek heybetli bir arslan ile bir kaplan görecektir. Korkmasın duayı okuyarak bu iki mübarek hayvanın ortasından geçsin.

Arslan ile kaplan Mahur'a bir cihet³⁸³ işaret edeceklerdir. Ol tarafa yürüsün. Önüne bir altın köşk çıkar. Köşkün açılmış zümrüt kapısının iki kanadı yanında iki peri-peyker³⁸⁴ durur. Anlara selam verip yürüye, bu altın köşkün murassa³⁸⁵ sakf-ı dilarasında³⁸⁶ muallak³⁸⁷ elmas kafesin içinde beyaz güvercinler vardır. Tilsimname onların boyunlarında asılıdır. Duayı okuyarak tilsimları alıp avdet eyleye. Definenin suret-i keşf ü ihracı³⁸⁸ işbu tilsimnamede musarrahtır.

İşbu talimat mucibince amel oluna. Zinhar kalbe şek ü şüphe getirilmeye."

Ebulfazl Enverî, binbir gece masallarını hayalatta sönük bırakan bu satırları okuyunca kalbine hiç şek ve şüphe getirmedir. Ehemmiyyet-i fevkaladesi³⁸⁹ hasebiyle meseleyi mümkün mertebeye ailesi halkından gizli tuttu. Fakat tilsimin küşadına³⁹⁰ anahtar hizmeti görecektir olan Lahur ile Mahur'a açılmaya mecbur idi. Bu Ermeni meleklerle, manevi bir elin kütüphanesine bırakmış olduğu

³⁸⁰ münevver: aydınlık

³⁸¹ müşemmes: çok güneşli

³⁸² müferrih: ferah

³⁸³ cihet: yön

³⁸⁴ peri-peyker: güzel yüzlü, peri yüzlü

³⁸⁵ murassa: süslü

³⁸⁶ sakf-ı dilara: pek süslü dam

³⁸⁷ muallak: asılı

³⁸⁸ suret-i keşf ü ihrac: keşfedilme ve çıkarılma şekli

³⁸⁹ ehemmiyyet-i fevkalade: çok önemli

³⁹⁰ küşat: açılma

tılsımnamenin mealini satır satır izah edip de bu işe sıvanmak lazım geldiği vakit, delikanlılar Efsuncu Baba'yı bütün bütün çıldırdı zannıyla karşısından kaçmak istediler. Lakin bu abdal adamda bazen en akıllıları teshir edecek bir efsunkârlık peyda olurdu.

Gözlerini süze süze uzun sakalını sıvazlayarak:

— Çocuklar, dedi, siz kendi mübarekliğinizi bilmiyorsunuz. Böyle işlere daima şeytan karışır. İşte İblis aleyhi'l-lane kalbinize vesvese koydu. Bu şeytani vesavisi³⁹¹ atınız içinizden. Bu hazineyi aramızda taksim³⁹² edeceğiz, size helal-i minallah³⁹³ binlerle binlerle altın hisse düşecek. Bu altmış yıllık kafam ve bu beyaz sakalımla maazallahu teala³⁹⁴ ben sizi zararlı bir yola sevk eder miyim? Dünya yüzünde öyle mukaddes kuyular mevcuttur ki bunların içinden cennete, cehenneme yol vardır. Erenlerden bazı zevat³⁹⁵ bu vasıta ile ahirete gidip gelmişlerdir.

Enverî iddiasını ispat için birçok kitap ismi sayıp harikulade vakalar anlattıktan sonra devam etti:

— Biriniz işte böyle mübarek bir kuyuya inecek. İkimiz elimizde ip ile kuyunun ağzında bekleyeceğiz. Bunda havf³⁹⁶ edecek bir şey yok. Şeytan sizin melek gözlerinizin önüne perde geriyor. Yırtınız perdeyi, kovunuz melunu³⁹⁷.

Cahil Ermeniler bu iknaiyata³⁹⁸ bütün bütün kapılmasalar da yavaş yavaş kendilerinde bu sözleri büsbütün reddedecek kuvveti de kaybediyorlardı. Anaları, babaları, papazlar onlara küçüklüklerinden beri buna benzer birçok mucizeler anlatmamışlar mıydı? Binaenaleyh bu masalın yüzde beş doğru olması ihtimali yok muydu? Beline ip bağlanıp da geniş ve kuru bir kuyuya inmek, o kadar kor-

³⁹¹ vesavis: vesveseler

³⁹² taksim: bölme

³⁹³ helal-i minallah: Allah tarafından helal kılınan

³⁹⁴ maazallahu teala: Allah korusun.

³⁹⁵ zevat: kişiler

³⁹⁶ havf: korku

³⁹⁷ melun: lanetlenmiş

³⁹⁸ iknaiyat: ikna edici sözler

kulacak tehlikeli bir iş de değildi. Maişet³⁹⁹ belasıyla şimdiye kadar bundan yüz kat belalı şeylere girişmişlerdi. Define çıkmasa bile bu emek ve fedakârlıklarına mukabil babadan beş on lira koparacaklarına da şüphe etmiyorlardı. Binaenaleyh tılsımname mucibince harekete karar verdiler.

IX

Bir Arabi ayının nihayetinde idiler. Girecek şehir-i Arabi'nin⁴⁰⁰ yedisi cumartesine tesadüf etmeyeceğini hesapladıktan sonra on kulaç uzunluğundaki kalın ipi, küçük feneri, buhurdanlığı, gülabdanlığı, kursları, öd ağaçlarını hazırladılar. Muayyen⁴⁰¹ vakti beklediler.

Ayın yedisi bir cuma gecesine rast geldi. Bu hüsn-i tesadüfü Enverî büyük bir fal-ı hayr saydı.

— Yatsıdan sonra suret-i beşerde ru-nümun iki melek ile mütaki, musalli zat, Hobyar semtinden Topkapı'ya doğru yola revan oldular. Kime tesadüf etseler başlarını öbür yana çevirdiler. Kime tesadüf etseler cevap vermediler. Takyeci Mahallesi yolunu tuttular. Tekye⁴⁰² civarına yaklaşıncı körebe oynamak zamanı gelip gelmediğini birbirinden sordular. Küçük bir istişareden sonra ceplerinden bu iş için hazırlanmış kocaman kalın yağlıkları çıkardılar. Herkes kendi gözünü kendi bağladı. Kendilerini yedip götürecek velinin teşrifine intizaren mezarlık duvarının önüne sırandılar.

Mahur, kendi ana diliyle melek kardeşine şöyle fısılıyordu:

— Zo bu divaneye uyduk. Gözlerimizi kendi elimizle bağladık. Kurbanlık koyun gibi bunda bekliyoruz. Bizi götürüp kuyuya atacaklar? Ne yapacaklar? Gelecek herif belkim bundan daha delidir.

Ebulfazl Enverî melekleri kollarından dürterek:

— Burada dünya keliması caiz değildir. Birbiriniz ile söylemeden konuşunuz.

Lahur — Zo söylemeden konuşulur hiç?

³⁹⁹ maişet: geçim

⁴⁰⁰ şehir-i Arabi: Arap ayı

⁴⁰¹ muayyen: belirli olan

⁴⁰² tekye: tekke

Enverî — Kalp lisanıyla tekellüm⁴⁰³ ediniz.

Mahur — Kalıp lisan? Bu da hangisidir?

O esnada Enverî'nin eline bir el yapıştı. O da Lahur'un elinden tuttu. Lahur da Mahur'unkinden... Hoygoygoyculuğa⁴⁰⁴ çıkan torbalı körler gibi birinin ayağına bir taş tesadüfıyla uğradığı sadmeden⁴⁰⁵ üçü birden sarsıla sarsıla yürüyorlardı.

Gittiler. Bu körebe adımlarıyla hayli yol aldılar. Yedekçileri velinin de mi gözleri görmüyordu? Tümseklere çatıyorlar, çukurlara girip çıkıyorlar, vücut vücuda, kafa kafaya karambol⁴⁰⁶ yapıyorlardı.

Mahur'un içini kurt yemeye başladı. Kendilerini çekip götüren veli ne şekilde bir mahlûktur. Onu görmek için yüreğinden kabaran meraka galebe edemeyecek bir hâle geldi. Gözlerindeki kalın mendili biraz sıyırıp bakabilirdi. Lakin bakmak cüretine kalkanın derhâl kör olacağı haber verilmişti. Bu müthiş tehdide rağmen Ermeni mendili azıcık gevşetmek için el kaldırdığı esnada parmaklarının üzerine sessiz fakat bir çekiç gibi katı, âdetâ cildinin üzerine kan oturan bir yumruk yedi. Mırıltı nevinden Ermenice bir küfür ile elini çekti. O zaman anladı ki kendilerini yeden veli bir kişi değildir ve hepsi de pehlivan kuvvetinde kimselerdir.

Mahur'un yüreğini ciddi bir korku titretmeye başladığı esnada nispeten düzlük bir yerde durdular. Uzakça bir mesafeden kulaklarına:

— Azat...

⁴⁰³ tekellüm: konuşma

⁴⁰⁴ Hoygoygoyculuk: Anadolu'dan İstanbul'a gelen ve Muharrem ayının ilk günlerinde ortaya çıkan bazı kör, topal ve sakat kişilerin birlikte dolaşarak dilenmesi. (Hoygoygoycular, sabahları yanlarında gözleri gören, "yedekçi" ya da "eydirci" adı verilen bir yardımcı eşliğinde sokaklara dağılır, beşer altışar kişilik gruplar hâlinde birbirlerinin birer adım arkasında ve bir öndekinin omuzuna tutunarak tek kol nizamında dolaşır, topladıkları erzakı torbalarına doldururlardı.)

⁴⁰⁵ sadme: çarpma

⁴⁰⁶ karambol: çarpışma

sözü geldi. Bağlarını çözdüler. Hafif bir mehtap altında müphem bir kırılık manzarası içinde bulunduklarını gördüler. Etraflarında kendilerinden başka kimse yoktu.

Önlerini iyice seçiyorlardı. Fakat tılsımnamenin tarifatına uymak için Enverî küçük feneri yaktı. Garba teveccühle⁴⁰⁷ yürüdüler.

Hakikaten çok sürmedi, üç ihtiyar incir ağacı gördüler. Ağaçların dökümlü, yamru yumru kalın gövdeleri gecenin esrarlı zemini üzerinde iyice korkunç şekiller alıyordu.

Bunların aralarını aradılar. Tahta sandığı buldular. Kapağını açtılar. İçinde takır takır üç kaplumbağa geziniyordu. Bu mahpusları sandıktan çıkardılar, kıra salıverdiler.

Tıpkı masallarda olduğu gibi tılsımlı kuyuya gidinceye kadar kitabın haber verdiği şeylere aynen tesadüf ediyorlardı. Bir hayli daha yürüdüler. Önlerine bir ağaç çıktı. Tılsınamede işaret edilen dut ağacı olacak. Etrafı araştırırlarken Mahur bir nara attı:

— Ah aman Mega... Yılan işte bundadır. Amma da ne uzun merettir ölüsü boklu. Belkim de daha tastamam ölmemiştir. Yılan kısmının kırk canı vardır. Otuz dokuzu çıkıp da biri içeride kalsa yine tekrar dirilir kalkar.

Ermeniler ayaklarının ucuyla yılanı vurup kaçarak:

— Zo diridir, depreşti.

Enverî, zembilde⁴⁰⁸ bu iş için getirmiş olduğu iri bir bıçağı çıkararak en kuvvetli itiraz sesiyle:

— Tılsımname yalan yazmaz. Ölüdür o. Muayeneye lüzum yok. Alınız şu bıçağı bu hayyeyi yedi parçaya ayırınız.

Lahur, sahteliği seçilen bir cesaretle bıçağı eline alıp:

— Tava için kesilen torik gibi şöyle dilim dilim edeyim?

Mahur — He he öyle et. Sonram da saza geçirelim. Bakalım tava ederiz? Yoksam ıskara veya pilaki?

Lahur yılanı ilk temasında iki adım geri sekerek:

— Zo diridir, titredi.

⁴⁰⁷ teveccüh: yönelme

⁴⁰⁸ zembil: hasırdan örülmüş saplı torba

Mahur — Titreyen o değil senin elin. Zo ölüsünden böyle korkorsun, dirisini göreydin ne yapacaktın?

Lahur — Ben dirisini çok görmüşüm.

Mahur — Bilirim canım haydi. Şunu yedi parça et bir görelim.

Enverî, bıçağı Lahur'un elinden çekip alır. Uzun bir besmele çektikten sonra yılanı mumbar gibi yedi parçaya ayırır. Parçaları zembile doldurur. Bu defa şimal cihetine dönerek yürürler.

Babanın bu cesaretinden iki melek iyice mahcup olurlar. Şimdi şimale ilerlerken adımlar sayılacak, tamam yedi bin hatvelik bir mesafe katedildikten sonra cesim devirde bir kuyu görecekler.

Yürüyorlar. Yine dünya kelamı yasak... Hiç ağız açmadan kalp lisaniyla konuşulacak, daha doğrusu adımları saymağa vakf-ı zihn⁴⁰⁹ edilecek.

Ermeniler derin birer düşünceye vardılar. Tılsınnamede yazılı şeyler birer birer ve hemen aynen zuhur ediyordu. Gözler bağlandıktan sonra yedilme keyfiyeti, incir ağaçları altındaki tahta sandıktan salıverilen kaplumbağalar, sonra yılan ölüsü... Artık şimdi de büyük devirde bir kuyuya rast geleceklerinden hiç şüphe etmiyorlardı.

Fakat hep bu garip şeyler ne demektir? Bunları tertip eden maddi veya manevi eller bulunduğunu inkâr nakabildi⁴¹⁰. Şimdi mace-ranın en mühim tarafına, kuyu keyfiyetine yaklaşıyorlardı. O saate kadar gördükleri acayip şeylerin herhangi bir insan tarafından tertip ve tasnileri⁴¹¹ mümkündü. Fakat bir kuyu dibinden nihayetsiz çayır-lıklar, cennet bahçeleri, altın köşkler, feriştehler⁴¹², periler, elmas kafesler göstermek, bu ancak peygamberlere mahsus, akıl almayan mucizelerdendi. Hep bu ağrep⁴¹³ şeyler hakikat sahasında ve dünya gözleri önünde nasıl cilvelenecekti? Enverî'nin ve tılsınnamenin foyaları meydana çıkmaya çok bir zaman kalmamıştı.

⁴⁰⁹ vakf-ı zihn: zihnini, dikkatini verme

⁴¹⁰ nakabil: mümkün olmayan

⁴¹¹ tasni: uydurma

⁴¹² ferişteh: melek

⁴¹³ ağrep: en garip

Agop'la Kirkor, iki melek ismi alan bu Ermeni gençleri her hâl-de tabiliğe, akıl ve muhakemeye uymayan karanlık bir maceraya doğru gittiklerini hissederek daha yedi bine pek çok sayı var iken adım hesaplarını şaşırdılar. Lahur yedi yüz beşte, Mahur dokuz yüz yirmi ikide kalmışlardı. Fakat sayının ucunu kaçırdıklarını belli etmeyerek Enverî'nin adımları üzerine dalgın dalgın yürüyorlardı.

Bu işin müşkül olduğu kadar tuhaf ciheti, Ermenilere Arapça duayı öğretebilmekte görüldü. Onlara hiçbir meal söylemeyen ve şivesi telaffuzlarına uymayan bu Arabi ibareyi ezberleyinceye kadar zavallılar çok güçlük çektiler.

Hafızalarına geçen duaya eğer tabir caiz ise aslın bir karikatürü denebilir. Başlarını yararak, gözlerini çıkararak alelacayıp bir şeyler telaffuz ediyorlar fakat bunları herhangi bir lisana nispet edebilmek mümkün olmuyordu.

İçinde ip falan bulunan zembili melekler taşıyor, Efsuncu Baba önde fener çekiyordu. Fenerin kuvvetsiz ışığı, mağribine⁴¹⁴ dönmüş yedi günlük ayın hafif aydınlığına karışıyor, kamer ufka indikçe gölgeleri uzuyor, rüzgârsız bir gecenin hazin sükûtu içinde etrafı dinleyerek ilerliyorlardı.

Enverî yedi bin adımı bitirdi. Lakin önlerine büyük küçük hiçbir kuyu çıkmadı. Hata tılsımnamede miydi? Efsuncuda mı? Haşa, Mahşurî gibi bir dervişin namı karışan bir kitapta yanlışlık olamazdı. Yanılan ancak kendisi olduğuna katiyen hükmetti. Ya ziyade sağa veya sola kaçmış veyahut adımlarını lüzuma nispeten kısa, uzun atmış olabilirdi.

İstikametten sağa doğru inhirafla⁴¹⁵ yüz elli adım kadar daha yürüdü. Bu defa bi'r-i mübarek⁴¹⁶ önlerine çıktı. Kitabın tavsiyesi vechile Enverî hemen feneri söndürdü.

⁴¹⁴ mağrib: güneşin battığı yön

⁴¹⁵ inhirafla: sapma, dönme

⁴¹⁶ bi'r-i mübarek: mübarek kuyu

Enverî önde, iki melek arkada “Eyyüha’r-ravdu a’tini tarika’n ene”⁴¹⁷ duasını okuyarak kuyunun etrafında dolap beygiri gibi dönmeye başladılar. Bu tavaf, dua yedi defa tekrar edilinceye kadar devam etti.

Enverî, ağzından dünya kelamı çıkmadan işaretle Mahur’u çağırdı. Zembilden urganı çıkardılar. Bir ucunu Ermeni’nin beline üç kere doladıktan sonra sıkı sıkıya birbiri üzerine birkaç düğüm vurular. Öbür ucunu yakında bir incir ağacına doladılar.

Zavallı Mahur’un rengi ne kadar attığını karanlıkta kimse fark edemiyordu. Kuyuya inmeye evvelce söz vermiş olduğu için ses çıkaramıyor fakat yüreği üç buçuk atıyordu. Eğer bu işte muvaffak olurlarsa milyonlar kazanacaklardı. Mahur her şeyden evvel, Efsuncu Baba’nın hakikaten bir mucize adamı olup olmadığını anlamak merakıyla çatlıyordu. Şimdi birkaç dakika sonra bu hakikate erecekti.

Kuyunun ağzında buhurdanı yaktilar.

Öd ağaçları, kurslar buram buram tütmeye başladı. Efsuncu Baba bu kocaman çukurun siyah ağzına gül suları serpiyordu.

Mahur ineceği bu müthiş meçhul karanlığa eğildi. Dibini görmeye uğraştı. Göz, geceleri gündüz berraklığında bırakan katrani⁴¹⁸ bir uçuruma kaymaktan başka bir şey seçemiyordu. Bu tüten buhurlar, serpilen gül suları biçarenin sinirlerine dokundu. Yapılan bu tuhaf merasimi Ermeni genci, idam edileceklerin son saatlerindeki hazırlıklara benzeterek titriyordu.

X

“Eyyüha’r-ravdu”⁴¹⁹ duasının üç ağızdan birden tekrarıyla kulpuna ip bağlı bir kova gibi Mahur’u kuyuya indirmeye başladılar. Arkasından gül suyu serpmekle beraber yılan parçalarını da birer birer atıyorlardı.

⁴¹⁷ “Ey güzel çayırılık, bana yol ver.”

⁴¹⁸ katrani: kapkara

⁴¹⁹ “ey güzel çayırılık”

Bu korkunç hayvanın soğuk cesedi bazen Mahur'un başına çarptıkça bilaihtiyar⁴²⁰ haykırdığı gittikçe sesi derinleşerek işitiliyordu.

Üç kulaç ipin takriben sekizi kullanıldıktan sonra Mahur'un dibi bulunduğu anlaşıldı. Sekiz on dakika beklediler. Aşağıdan hiçbir ses gelmedi.

Efsuncu Baba duayı dilinden bırakmayarak buhurdanın öd ağaçlarını tazeliyor, gülabdana muattar⁴²¹ sular dolduruyordu.

Lahuri arkadaşı Mahur'un bu karanlık menziline⁴²² akıbetini anlamak merakına galebe edemeyerek kuyuya Ermenice bir iki söz bağırdı, aşağıdan evvela anlaşılmasız mırıltılar duyuldu. Fakat sonra telaffuz düzelerek ayan beyan şu tekdir⁴²³ işitildi:

— Bu mübarek kuyuda Arapça ve Türkçeden başka dil konuşulmaz. Cezası büyüktür. İnsan çarpılır.

Böyle düzgün şive ile cevap veren Mahur muydu? Ses tanınmadı. Lahur tekdirden ürktü. Kuyu dibindeki arkadaşını çarpılmaktan sıyaneten⁴²⁴ sustu. Yine beş on dakika sükûtle geçti. Nihayet bu emir geldi:

— Duayı kesmeyiniz. Rabt-ı kalp⁴²⁵ ile Hakk'a yalvarınız.

Efsuncu ile Lahur mektep çocukları ilahi okur gibi birbirine kaynamaz iki sesle tütsü kokularıyla beraber dualarını yükselttiler.

Zifiri karanlıktan başka bir şey seçilmeyen kuyunun içinden artık hiçbir ses de gelmiyordu. Yukarıdakiler gittikçe artan bir merak ve duaya devamla bekliyorlardı. Nihayet karanlıktan şu ses yükseldi.

— Elhamdülillah dualarınız kabul olundu. Dil ile tarife gelmez, ucu bucağı görünmez bir bahçedeyim. Burada ilkbahardır, güller açmış, bülbüller ötor.

⁴²⁰ bilaihtiyar: istemeyerek

⁴²¹ muattar: kokulu

⁴²² menzil: varılan yer

⁴²³ tekdir: azarlama

⁴²⁴ sıyaneten: korumak amacıyla

⁴²⁵ rabt-ı kalp: kalp bağlılığı

Lahur — Zo divane olma. Kuyunun dibinde güller açar, bül-büller öter hiç?

Mahur — Vallah billah Lahur. Gülhane Parkı bunun yanında çöplük gibi kalır.

Lahur, Efsuncu'ya:

— Baba, bu duyduğun laflara inanorsun?

— Niçin inanmayayım? Mübarek tılsımname yalan mı yazar? İşte hep tebşirat⁴²⁶ min tarafı'r-Rahman⁴²⁷ zuhur ediyor.

— Tılsımname yalan demese de bizim Kirkor söyleyebilir. Çünkü o eski kofticidir⁴²⁸.

Efsuncu celallenerek:

— İstiğfar et. Ağzından kaçan küfre tövbe et. İçine şek getirme.

Agop telaşlı bir hayretle:

— Tövbe edeyim? İçime eşek bırakmayayım? Fakat efendim Kirkor, korkudan aklını kaçırmış olabilir. Ben aklım üzerimde iken kuyunun dibinde güllü, bülüllü bir park olduğuna inanabilirim hiç?

Aşağıdan Mahur:

— Lahur laflarıma inan ol. Ne üzerine istersen sana yemin edeyim ki dünya yüzünde gördüğüm emsalsiz bir bahçedeyim. İnanmıyorsan ipi sana göndereyim. İn aşağı gözlerinle gör.

Agop şimdi tereddütle biraz düşündükten sonra:

— İnandım inandım. Aşağı inmeden burada inanmayı daha kârlı bulurum.

Ebulfazl Enverî kuvvetli itikadını ifade için elini göğsüne koyarak:

— Asıl iman görmeden inanmaktır.

— Görmeden her şeye inanırsan insanı çok kandırırlar.

⁴²⁶ tebşirat: müjdeli haberler

⁴²⁷ min tarafı'r-Rahman: rahman olan Allah tarafından

⁴²⁸ kofti: uydurma, yalan haber

Aşağıdan Mahur:

— Dua okuyunuz, dünya lafı etmeyiniz.

Efsuncu Baba ile Lahur yukarıdan kör dilenciler gibi akortsuz bir refakatle⁴²⁹ okumaya başlarlar.

Aşağıdan:

— Nihayetsiz bir çayırılık... Güneşler, ay aydın içinde ne ferahlık bir yer... Ah işte aygırı⁴³⁰, mefret bir arslan ile kaplan, onda sus pus otururlar. Karınları açtır acep? Beni hap ederler? (Duayı okuyarak) “Eyyüha’r-ravdu a’tini tarika’n ene üridü’l-münure beyn-el-esedi ve’n-nemri.”⁴³¹

Mahur devam eder:

— Mübarek hayvanatlar... Ortalık yerinizden geçeceğim. Size yalvar yakar olorum. Altın Köşk nerededir? Bana işmar⁴³² ediniz. Ah Mega, arslan kaplana baktı. İkisi de sırtarak sağ tarafı işmarladılar. Teşekkür ederim. Teşekkür ederim hayvanatlar. Ah ne gördüm. İşe ta karşıda altın köşk parladı.

Efsuncu duayı okuyarak:

— “Altın köşke yakın giden yolu bana göster.”

Aşağıdan Mahur:

— Altın köşkün iki zümrüt kanatları açık... İşte onda iki dişi melek oturmuş. Sırma saçlarını at kuyruğu gibi iki yandan aşağı bırakmışlar. Bilirsin? Ne latif karılar... Fakat bunda yüreğine fenalık getirilmez ve boş laf edilmez. İşte bu matmazellere selam verdim, selam ettiler. Vay babasının canına köşkün tavanı sade pırlantı... Elmas kafesin içinde beyaz güvercinler dudusu gibi çalımla otururlar. (Duayı okuyarak) “Elmas kafesin içindeki güvercinlerin boynundan tilsımı almama yardımcı ol.”

Mahur devam eder:

⁴²⁹ refakat: eşlik

⁴³⁰ aygırı: iri cüsseli

⁴³¹ “Ey güzel çayırılık bana yol ver. Arslan ile kaplanın arasından geçmek istiyorum.”

⁴³² işmar: göz kırpması, işaret

— Matmazeller müsaadeniz olur ki güvercinlerin boyunlarından tılsımları alayım? Eğerleyim yerin dibinden liraları çıkarır isek bu güzel boyunlarınıza birer pırlantı gerdanlık hediye etmek borcumuz olsun.

Kuyunun dibinde ses kesilir. Efsuncu ile Lahur “Eyyüha’r-rav-d”⁴³³ duasını bikarar tekrarlayarak beklerler. Yirmi dakika, yarım saat geçer. Mahur’un zevzekliği artık duyulmaz olur.

Lahur aleni mülahaza beyanına cesaret edemeyerek kalbî şöyle düşünür:

— Kırkor’un sesi kısıldı. Kuyunun dibinde boğuldu? Cartayı çekti? Ne oldu? Yerin altında altın köşk, zümrüt kapı, elmas kafes, sırma saçlı matmazeller olur hiç? Bu oğlan delirdi? Ne oldu? Yoksam Efsuncu Baba ona esrar yutturdu? Şimdıcik Kırkor bundan sağ çıkmaz ise ben anasına ne haber edeyim? Bu divanenin lafına kandık. Olmaz martavallara kulak verdik. Başımıza her ne ki bela gelse yeridir.

Ermeni kuyuya eğilerek arkadaşına seslenmek ister. Fakat Enverî onu bu hareketinden men ile:

— Çekil... Sus...

— O dipte sustu. Ben de bunda sus olayım?

— Sus... Çünkü aşağıda iş oluyor.

— Aşağıda iş olur? Ne işi?

— Mahur tılsımları güvercinlerin boyunlarından çözüyor.

— Ben bunda hiçbir şey görmüyorum. Sen bunları nereden ağnayıyorsun?

— İhtirak-ı Müşteri, Kamer maa-e’z-zeneb.⁴³⁴

— Ne diyorsun baba?

— Müşteri yandı. Kamere kuyruk takıldı. Arz, hazizden⁴³⁵ geçiyor. Bu alametlerden anladım ki tılsımlar çözülüyor.

⁴³³ “ey güzel çayırılık”

⁴³⁴ “Jüpiter yandı, Ay’a kuyruk takıldı.”

⁴³⁵ haziz: Dünya’nın Güneş’e en yakın olduğu nokta

— Baba büsbütün divane olma. Bunda ne satıcı vardır ne müşteri. Kamere kuyruğu kim taktı? Göğün üstünde karnaval vardır? Nedir? Hep bunlar boş laflardır. İşin doğrusu, kuyunun dibinde Kırkor nalları dikti. İşte bu. (Ağlayarak) Biçare oğlu biçarenin bir sakat anası vardır. Camı kırık pencerenin önünde bekler ki akşama oğlu bir okka ekmek getirsin deyi. Bızdık zamanımızdan beri çişimizi ayrı etmez kardaş büyüdük. Öldüğüne ağlayayım? Vay babasının canına bizi istinlaka⁴³⁶ çecekler yoksam ona ağlayalım? Keşkem ben de aşağıya inip de beraber gebere idim.

— Kem şuur olma, zihnine fütur getirme. Şimdi görürsün. Kavs-i âlâda⁴³⁷ Süreyya⁴³⁸ var. Gözlerimiz aydın. Tılsınnameler geliyor.

Hakikaten çok sürmez. Aşağıdan Mahur'un sesi duyulur:

— Tılsınnameleri aldım, geliyorum. İpi çekiniz.

Lahur birdenbire şaşırarak:

— Baba şimdi kerametine inandım. Boş adam değilsin. Cahillik bizde.

Aşağıdan:

— “Eyyüha’r-ravdu”⁴³⁹ duasını okuyarak ipi çekiniz.

Şimdi yukarıdakiler aşk ile, şevk ile duaya başlayarak ipe sarılırlar.

Agop ağzıyla sureta⁴⁴⁰ dua okur. Fakat kalben büyük hayretini şöyle taşır:

— Vay babasının canına, vay amcasının, dayısının, halasının, teyzesinin canlarına! Zo bu ne iştir? Kuyunun dibinde hocaların, papazların, tarifi ettikleri cennet... Bizim Kırkor sağ iken oraya girdi çıktı. Bu bir oyundur? Hakikattir? Hayalettir? Şimdi... Şimdi beş dakkadan ağnaşılacak.

⁴³⁶ “İstintak (sorguya çekme)” kastediliyor.

⁴³⁷ kavs-i âlâ: üst yay burcu

⁴³⁸ Süreyya: Ülker yıldız takımı

⁴³⁹ “ey güzel çayırılık”

⁴⁴⁰ sureta: görünüşte

Yine buhurdanın tütsüleri arasından Mahur dünya yüzüne çıkar. Lahur büyük bir merakla karışık sevinçle bir kibrit çakıp arkadaşının yüzüne bakar. Onu pek kızarmış ve terlemiş görerek:

— Zo ağnaşilor ki kuyu dibindeki cennetin havası bu dünya yüzünden çok sıcaktır. Suratın tomatese dönmüş. Havuza düşmüş köpek gibi de sırlıklam terlemişsin. (Kulağına yaklaşarak) Zo söyle. Bize bağırdıkların hep şahidir?

Mahur — Yalan diyorum sanorsun? Hâlâm içine iman gelmedi?

Lahur ne düşüneceğini şaşırmış bir dalgınlıkla karanlıkta arkadaşının yüzünden hakikati keşfe uğraşır iken Mahur, etrafına sırma çevrilmiş yeşil atlas bir kese içinde tılsımnameyi Efsuncu'ya uzatarak:

— Babaefendi, emanetinizi alınız. Melek matmazellerin çok çok selamları vardır. Bu tılsımnamenin içinde her ne ki yazıyorsa tıpkısı tıpkısına icra olunmasını size söylememi tembih ettiler.

Enverî keseyi alır. Öpüp başına koyduktan sonra feneri yakar. Uzağa çekilerek tılsımname muhteviyatını okumaya uğraşırken beri yanda hayretten ağzı açık kalan Agop yavaşça arkadaşına:

— Zo söyle bu ne iştir? Hep bu bağırdığın cennet teatrosu kuyunun dibinde oynuyor? Bu yeşil keseyi sana kim verdi?

Kirkor ağzını Agop'un kulağına yapıştırarak:

— Aman Agop ayağının dibini öpeyim. Şimdilik bana böyle şey sorma. Bir kerek şuradan sağ ve canlı kurtulalım. Sonram sana hepsini ağnadayım.

— Ne diyorsun? Tehlikedeyiz?

— Çok büyük.

— Beni evvelkinden daha berbat bir meraka koydun.

— Sus ol. Sus ol. Her ne ki işittin ise inanmış görün. Kontro⁴⁴¹ laf etme.

Mahur, Efsuncu'ya seslenerek:

⁴⁴¹ kontro: karşı, ters, zıt

— Efendi, bana aşağıdan emir verdiler ki burada çok durmayalım. Hemen eve gidelim deydi.

Efsuncu emre muhalif hareketten korkarak henüz tamamıyla okuyamadığı tılsımnameyi elleri titreye titreye koynuna, ta kalbinin üzerine koydu.

Urganı, buhurdanı falanı zembile yerleştirerek yola düzöldüler.

Babaefendi pek dalgın önden gidiyor, iki Ermeni her adımda aradaki mesafeyi açarak onu takip ediyorlardı.

Agop kulağı dibinde Kirkor’a yalvararak:

— Mahur karnıma öyle bir merak koydun ki gittikçesi büyüyor. Vakti tamamlanmış bir gebe karı gibiyim. Zo söylemezsen çatlayacağım. Bu dediğin teatro bütün o dekoruyla mean⁴⁴² beraber kuyunun dibinde oynadı?

Kirkor büyük bir tevahhuşla etrafına bakınarak:

— Sus ol ahbar. Zo sen gebermekten korkmuyor isen ben korkarım. Daha canımdan bıkmamışım.

— Ne var ki? Bizim bu laflarımıza şimdik onlar işitiyorlar ki?

— He... İşitiyorlar.

— Zo gittikçesi merakıma püf edip şişiriyorsun. Yoksam sen de divaneleştin?

— He divaneleştim. Sonram tekrar fikrimi kafama koymaya urgaştım.

— Görürüm ki daha fikrin kafana tamamıyla gelmemiş.

— Gelmemişse kabahat bende değildir. Sus ol. Canımıza kurtardığımıza teşekkür olalım. Sağ olalım da biraz divane kalalım. Zararı yoktur.

Dökülmüş kaplamaları arasından feci bir manzara ile kaburgaları görünen harap evlerin, alçak, harçsız duvarları yer yer yıkılarak kümeler teşkil etmiş bahçelerin, mezarlıktan fark edilemeyen ses-

⁴⁴² mean: beraber, birlikte

siz, ışksız, sefil mahallelerin içinden Efsuncu'yu takiben iki Ermeni delikanlısı konuşa konuşa giderlerken arkalarından bir revolver gümlledi.

Kirkor tepesinden topuğuna kadar derhâl pür-raşe⁴⁴³ kesilerek arkadaşının kulağına en yavaş ve muhteriz sesiyle:

— Sesini kes altık. İşte bu güm eden ilrevöver lafı bitirelim deyi bize işaretler. İyice ağna ki eğerleyim laf dinlemez isek bunun ikincisi kafamızda patlayacaktır. Ne sorsan altık benden cevap alamazsın. İşte elhap⁴⁴⁴ ediyorum.

Enverî önden haykırır:

— Çocuklar nerede kaldınız? Ervah-ı habise⁴⁴⁵ ayakta. Silah atıyorlar. Yanımdan ayrılmayınız.

Mahur— Habisler⁴⁴⁶, yoksam polisler, işte bilmem kimler silah patlatıyorlar.

Enverî— Yanımdan ayrılmayınız. Koynumdaki tılsım paratoner gibi beni de sizi de bi-izn-i Hüda⁴⁴⁷ kazadan muhafaza eder.

Şimdi üçü topluca ve hızlıca yürürler.

Hobyar'ı bulurlar. Eve girerler. Enverî hayırlı geceler temenni-
siyle hareme çekilir. Lahur'la Mahur da odalarına girerler.

Lahur alelacele kapıyı sürmeledikten sonra:

— Altık söyle, işte şimdilik bunda selametteyiz.

Mahur hala titreyerek:

— Hayır değiliz.

— Zo ne vakit karnımdan bu kocaman merakı çıkartacaksın?

Mahur cebinden kapalı bir zarf çıkarıp göstererek:

⁴⁴³ pür-raşe: baştan ayağa titreme

⁴⁴⁴ elhap: en çok sessiz kalabilen kişinin kazandığı bir çocuk oyunu

⁴⁴⁵ ervah-ı habise: kötü ruhlar

⁴⁴⁶ habisler: kötüler

⁴⁴⁷ bi-izn-i Hüda: Allah'ın izniyle

— Yarın sabah ortalık daha iyice aydın olmadan bu mektubu bunda şu masanın üzerine bırakıp fertiği çekeceğiz⁴⁴⁸. O zaman sana bütün esrarları diyeceğim. Merakını boşatacaksın.

— Bu mektupta ne yazar ki?

— Neme gerek ne yazarsa yazsın. Bizim canlarımız kurtulsun da.

— Ya bizim için bir fenalık yazorsa? Mektubu bunda bırakmayıp da beraber götürsek, sonram birine okutsak olmaz?

Ne alık, şaşkın adamsın be. Bu işe darı tanesi kadar hile giremez. Sonram onu canın ile ödersin.

Agop'la Kirkor döşeklerine girdiler. Heyecanlı, alaca bir uyku ile zaten çok zaman kalmamış olan sabahı ettiler. Tan yeri ağarmak üzere iken zarfı masanın üzerine bırakarak bahçe kapısından sessizce sokağa fırladılar.

Mahur, arkasından sekiz süvari jandarması kovalayan bir hapishane kaçağı gibi koşuyordu. Lahur arkadaşına yetişebilmekte güçlük çekerek bağıırıyordu.

— Zo Mahur dibine neft yağı sürdüler? Ne kaçorsun?

Kirkor — Zo babanın canına sürdürme beni. Bana Mahur deme altık. O belalı şeydir. Babamın koyduğu adıımı çağır.

— Kirkor yangın söndürmeye gidiyoruz?

— Laf etme ahbar. Tabanlarını yağla. Kudurmuş it gibi koş ki şu beladan kurtulalım.

— Zo senin gibi koşayım?

Kirkor cevap vermez. Mütezayit bir süratle koşar. Agop söve saya arkadaşını takip eder. Böyle dörtnala semti bulurlar. Çat çat kapı eve girerler.

⁴⁴⁸ fertiği çekmek: kaçmak, tüymek

O geceyi oğlunun hovardalıkta geçirdiğine zahip⁴⁴⁹ olan kocakarının tekdirlerine hiç kulak vermeden yegâne odaya girip içeriden kapıyı sürmelerler.

Kocakarı dışarıdan haykırır:

— A Kırkor’um. Kapıya ne için sürme koydun?

Kırkor — Sen lafımıza işitmeyesin deyi.

Koca karı — Anandan gizli fenalık bir iş ettin?

— He...

— Söylemezsen ben meraktan mefat olurum.

— Bir şey olmazsın. Bilirim canın kavidir.

Kocakarının dırılıtısına hiç ehemmiyet vermeden iki delikanlı dokuma örtüsü yamalı kırık sedirin üzerine karşı karşıya otururlar.

Kırkor etrafına ürkek nazarlar gezdirerek:

— Bugün gidip doktora muayene olunacağım.

— Nen var ki?

— Sanorum ki içimde yüreğim sakatlandı. Korkudan bir damarım patladı.

— Zo ne oldun? Kuyudan bağırdığın şeyleri sahiden hep gördün?

— Divanesin ahbar. Yerin dibinde çayırıklar, altın köşkler, elmas kafesler, sarı saçlı melaik olur hiç?

— Ya ne için görürüm deyi yemin edordun?

— Benim yerimde sen ola idin etmeyecektin acep?

— Hâlâm bilmecenin b’sini meydana koymadın.

— Sabır ol, patlama.

Kırkor geçirdiği maceranın dehşetini tahatturla suya düşüp çıkan bir kedi gibi silkindikten sonra:

— Ahbar, siz beni iple kuyunun dibine ağır ağır bırakır iken gittikçe etrafım daha ziyade kararor, karnıma korku dolordu. Kuyu

⁴⁴⁹ zahip: bir zanna kapılan

gayetle genişti. Kenara çarpmayayım deyî ellerimle taşları tutordum. Nihayet dibi buldum. İçeride su yoktu. Daha ayaklarımı yere tamamıyla değdirmeden kuvvetli bir vücut bana sımsıkı sarıldı. Kollarımı çembere aldı. Kabili mümkün değildi ki ellerimi oynatayım. Bağırarak istedimsem kalın bir ses kulağıma “sus” deyî mır etti. Yine o zamanda şakaklarıma demir parçasına benzer iki soğuk şey dokandı. Yavaşça “Bunlar nedir?” deyî sorduysam yine o ses cevap etti: “İki revolver. Eğerleyim sözlerimizden bir nokta aykırını gidersen ikisi de beyninde patlayacaktır.” Analarına babalarına, tekmi⁴⁵⁰ silsilelerine içimden okkalıyı geçtim. Geçtim amma ben altık kapanda bir fare idim. Dediklerine gitmekten gayrı bir çarem yoktu. Biz ne dersek sen de onu tıpkısı tıpkısına tekrarlayacaksın emrini verdiler. Onlar ne dedilerse mektepte hocanın önüne yeni oturmuş bir çocuk gibi ben de onu bağırdım. Onlar onda birkaç kişi idiler. Yüzlerine asla tanımadığım bu efendiler: “Nihayetsiz bir çayırılık... Güneşler, ay aydın içinde ne ferahlık bir yer... İşte mefret bir arslanla kaplan, ah mübarek hayvanatlar, altın köşk, sarı saçlı melaik” falan falan deyî bana boyuna martaval okuyorlarsa “Bütün bu lafların aslı yoktur, hepsi de dipsiz koftidir.” doğruluğuyla nasıl onlara kontro gideyim? Hep bunları görürüm deyî korkudan sıcak sıcak yemin edor ve: “Eyyüha’r-ravdu a’tini tarika’n”⁴⁵¹ gürül gürül okurdum. Bana bu korkuyu buz gibi içirip yüreğimi bangır bangır titrettikten sonram sımsıkıya tembihat verdiler. Dediler ki eğerleyim bizi bunda gördüğünü ve hep o lafları papağan gibi talimatla söylediğini Efsuncu’ya haber edersen seni ve arkadaşın Agop Lahur’u gebertiriz. Biz Efsuncu’nun akrabasındanız ve ondan on kat fazla efsuncuyuz. Her nereye kaçsanız elimizden kurtulamazsınız. Her nerede ve her ne türlü gizli laf konuşsanız biz işitiriz. Bu mektubu al. Yattığınız odadaki masanın üzerine bırak ve sabah karanlığı ikiniz de babanın evinden kaçınız ve bir daha da o taraflarda görünmeyiniz.

Mahur Kırkor cebinden yirmi beş liralık bir kâğıt çıkararak:

⁴⁵⁰ tekmi: tüm

⁴⁵¹ “Ey güzel çayırılık, yol ver.”

— İşte bunu da emeklerimize karşılık olarak hediye ettiler. Allah bereket versin. Sankim yirmi beş liraya kuyunun dibine inmiş oldum.

— O paranın yarısı benimdir zo. Aşağıya inmedimse de kuyunun ağzında “Eyyüha’r-ravdu”⁴⁵² duasını okumaktan dilim kabardı.

— Acele etme ahbar. Fikrimde fenalık olsaydı bu parayı sana gösterirdim hiç?

Bu iki Ermeni meleklikten insanlığın en çingene derekesine inerek hayli çekiştikten sonra yirmi beş lirayı aralarında taksim ederler. Birkaç gün çektikleri korku ile yiyip içtikleri de yanlarına kâr kalır.

Efsuncu o gece sabaha karşı hanesine avdetinde odasına kaplanır. Yer altı has bahçesindeki altın köşkün elmas kafesinde tünleyen güvercinlerin boyunlarından alınmış tılsımnameyi hal ile uğraşır. Hulasaten şu meali bulur:

“Ey Ebulfazl Enverî, tılsımın küşadına muvaffakiyetin bir şarta muallaktır⁴⁵³. Kerimen⁴⁵⁴ Mevlüde’yi Nurullah Hasip’e vermelisin. Tezviç⁴⁵⁵ etmelisin. Bu izdivaç, tarafeyn⁴⁵⁶ için gayetle müteyemmen⁴⁵⁷ ve mesut olacaktır. Bu şartın hükmünü infazdan sona defineye vusul için olan esrara ereceksin.”

Efsuncu Baba, bu mühim meseleye dair istişare⁴⁵⁸ etmek için iki melek huddamının⁴⁵⁹ odalarına iner. Fakat Lahur ile Mahur’u orada bulamaz. Masanın üzerinde bir zarf görür. Mazrufunu⁴⁶⁰ açar okur:

⁴⁵² “ey güzel çayırılık”

⁴⁵³ muallak: bağlı

⁴⁵⁴ kerime: kız evlat

⁴⁵⁵ tezviç: evlendirme

⁴⁵⁶ tarafeyn: her iki taraf

⁴⁵⁷ müteyemmen: uğurlu

⁴⁵⁸ istişare: fikir danışma

⁴⁵⁹ huddam: hizmetliler

⁴⁶⁰ mazruf: zarfın içi

“Babaefendi,

Biz gökten geldik. Vazifemiz hitam buldu. Yine oraya çekildik. Şimdi begayet⁴⁶¹ mühim bir son vazifemiz kaldı. O da kerimen Mevlüde’yi Nurullah Hasip’e vermeyi iltardır. Bize emir böyledir. Bu izdivaç, seni defineye sahip ettikten başka haneni bereket ve saadetle dolduracaktır. Dünyanın en mesut adamı olacaksın.”

O hafta Ebulfazl Enverî’nin hanesinde bütün mumlar, lambalar yandı. Şerbetler ezildi, gürül gürül dualar okundu. Nurullah Hasip’in Mevlüde ile zifafı icra olunuyordu.

Bu mühim şartın ifasından sonra Enverî, define esrarının münkeşif olması için bir ay, iki ay ve daha çok bekledi. Lakin hiçbir tebliğ zuhur etmedi. O, itikadı tam bir adamdı. Ümidini kesmedi. Bekliyordu ve daima bekleyecekti.

Asıl maksat, Nurullah Hasip’le Mevlüde’nin izdivaçlarında idi. Bu emelleri husul buldu. İki genç bermurat⁴⁶² oldular. Hemen her yerde ve hele ilim ve irfanın zayıf bulunduğu memleketlerde hile, desise⁴⁶³ ile daha çok iş görülür.

Güya bütün insaniyet yalanı dolanı ortadan kovarak adl⁴⁶⁴ ve hakikati mevki-i muhteremine⁴⁶⁵ geçirmek için uğraşıyor. Maazallah böyle bir felaket vukuunda hep siyasetler, ticaretler, muameleler durur. Bütün dünya altüst olur. En akıllılarımız her gün aldanıyorlar. En akılsızlarımız her gün aldatıyorlar. Hepimiz daima aldanıyoruz fakat fırsat düştükçe aldatıyoruz. Bu suretle maişet muvazenesini biraz düzeltebiliyoruz. Aldanıp da aldatmayanlar... İşte aç kalan güruh, bu zavallılardır.

⁴⁶¹ begayet: son derece

⁴⁶² bermurat: muradına eren

⁴⁶³ desise: oyun, entrika

⁴⁶⁴ adl: adalet

⁴⁶⁵ mevki-i muhterem: layık olduğu, saygın yer

Hakikatin büyüklüğünü tanıyıp da onunla dost olamayanlar... O kisveye girmiş yalanlar ile oyalanırlar. Bu komedyahanesinin en arka perdesini kaldırıp asırlardan, asırlardan beri insanlardan saklanan gugukları apaçık beşeriyete göstermek her memlekette kanunen memnudur. Ahlak, adat ve ananelerimiz hayalata o kadar geniş bir saha ayırmıştır ki hakikat, ona en ziyade muhtaç olanların nazarlarında bile daima hakir ve cazibesiz kalır. Binaenaleyh ilim ve irfan çoraklığı içinde kavrulan memleketlerde değil, fen ve bilgiye en ileri giden milletler arasında bile bugün bakıcılık, büyücülük, efsunculuk müspet ilimlerden ziyade revaçtadır. Bugün bilfarz bir milyon insan arasında ürkmeyen hakikati gören ve cesaretle onu bağırabilen kaç mütefekkir vardır? İşte bu adet, itirafından sıkılacağı derecede ekall-i kalildir⁴⁶⁶. Bu cüz, bu koca kitleyi nasıl uyandıracak?

Muharebe ahlakı bozdu. Bütün insanıyeti felsefe ve irfanen birçok seneler geriletti. Mesela Fransa gibi bir memlekette müelliflerine mükâfat verilmesi lazım gelen eserlerin intişardan menedildiklerini görüyoruz.

Voltairelerin, Diderotların ve daha geçen asırdaki Zolaların, Maupassantların hatırladıkları zihniyetler ne oldu? Şimdiki hâkimlerin, ediplerin, şairlerin etrafa savurdıkları fikirleri, günlük kokularıyla meşbu birer kilise mevzası⁴⁶⁷ şeklinde ve idrakimizi uyutacak bir ağırlıkta buluyoruz. Bütün romancılar ise halka bir hurafe devri açtılar. Eski zamanın masallarına yeniden revaç vermeye uğraşıyorlar.

Bütün dünyaca fikren o kadar tehlikeli bir devredeyiz ki esmayı üstüme sıçratmamak için bahsi derinleştirmekten kaçıyorum.

Son zamanlarda yeni nazariyeleriyle⁴⁶⁸ şöhret alan İsrailî⁴⁶⁹ bir feylesof, mensup olmadığı dinlere hürmetsizlikten dolayı muhtelif

⁴⁶⁶ ekall-i kalil: azın azı, pek az, en az

⁴⁶⁷ meviza: vaaz; öğüt, nasihat

⁴⁶⁸ nazariye: teori

⁴⁶⁹ İsrailî: İsraili

memleketlerden bilmem kaç ar ay hapse mahkûm oldu. Her vicdan ehli bu mahkûmiyetleri yerden göğe kadar haklı buldu. Çünkü dinleri tenkide kalkışacaksa hakim-i Cühud'un⁴⁷⁰ Yahudilikten başlaması lazım gelirdi.

Einstein'ın Yahudi kalarak feylesof olduğu görülüyor. Zamanıyla Voltaire hiç böyle yapmadı. O istihzası yaman kaleminin tenkit darbelerini bütün dogma⁴⁷¹ ve ananelerini bir papaz kadar tanıdığı Nasraniyet'ine⁴⁷² tevcih⁴⁷³ etmişti.

Kim diyor ki İsrail evlatları bugün yeryüzünde millet-i hâkime değildir.

Eski ve yeni dünyada en nafiz⁴⁷⁴ ve kuvvetli sözlerin hangi dudaklardan çıktığını ve en ustalıklı entrikaların hangi fabrikaların mamulatı⁴⁷⁵ olduğunu fark edenler hakikati sezmiş olurlar.

Ebulfazl Enverî gibi bu asırda mucizeler arayan bir kaba so-fuyu ikna için ona kuyu dibinde bir cennet bahçesi göstermekten başka çare yoktu. Nurullah Hasip böyle hareket etti. Mevlûde ile izdivaca muvaffak oldu.

Her ferdi hatta her cemaati hoşlandığı yem ile avlarlar. Keyfiyet, böyle oltalara tutulmayacak kadar insanlığımızı terbiye edebilmektedir.

Bilir misiniz etrafımızda Enverî tipine benzeyen ne kadar çok insan vardır. Ve bunlar berikinden daha tehlikelidirler. Çünkü Enverî budalalağıyla maruftu. Ötekiler tabiaten ona benzeyip de akıllı görünenlerdir. Üzerlerindeki yaldızı kazıyınca alttan mükemmel birer Ebulfazl Enverî çıkar. İşte hep bizim, bütün insanların felaketimizin esası budur. Eğer hakikat böyle olmasa dünyada ne bir

⁴⁷⁰ hakim-i Cühud: Yahudi filozof

⁴⁷¹ dogma: doğruluğu deneyden geçirilmeden, sınanmadan kabul edilen, olduğu gibi benimsenen ve bir öğretinin ya da ülkünün dayanağı yapılan sav

⁴⁷² Nasraniyet: Hristiyanlık

⁴⁷³ tevcih: yöneltme

⁴⁷⁴ nafiz: içe işleyen, etkili, nüfuzlu

⁴⁷⁵ mamulat: ürünler

Napolyon zuhur edebilirdi ne de kendini Türklük ve İslamiyet'i kurtarmaya memur bilen Enver Paşa. Tahlise⁴⁷⁶ uğraştığı Türklüğü büsbütün harap etti. Bu zafersiz kahramanın kefenlendirmeden gömdürdüğü insanların hesabını eğer Cenab-ı Hak ondan soracaksa aman ya Rabbi... Sormayacaksa şöyle böyle günahları işlemekten hiç korkmayalım.

Enver, son nefesine kadar kendini pek büyük bir işle mübeşşer⁴⁷⁷ bildi. Mükerrer ve müthiş muvaffakiyetsizlikleri onun nefesine olan itimadını kırdıramadı. Siyasi ve askerî maharetinin son iflâsı felaketinde İstanbul'dan ceraim-i âdiyye⁴⁷⁸ erbabı gibi nah kuyruk fırar etti. Hamiyeti⁴⁷⁹ onu diğer bir İslam beldesine koşturdu.

Hiçbir millet ve hükümdarın eser-i tevcih⁴⁸⁰ olmayarak kendi kendine ihraz⁴⁸¹ ettiği rütbelerin şereflerini haris ruhu için hiçbir vakit kâfi göremedi. Yükselmek, bulutların üzerinde taht kurmak istiyordu. Yaveri-i tali⁴⁸² ve iktidarıyla çıkamadığı bu en son makama bir Bolşevik kurşunu onu uçurdu.

Merhum zannetti ki cihanı yenmek, Abdülhamit'i korkutmak kadar kolaydır.

Henüz çoğumuz hayatın künhünü anlayamayarak havada saadet, kuyu dibinde cennet arayan, birbirimizden keramet bekleyen, vahiyata⁴⁸³ kapılan, vaatlere aldanan saf kimseleriz.

Bu dünya henüz büyük komik Moliere asrından üç adım ileri gitmedi. Daima üstadın ebedî komedyaları tekerrür⁴⁸⁴ edip duruyor.

⁴⁷⁶ tahlis: kurtarma

⁴⁷⁷ mübeşşer: müjdelenmiş

⁴⁷⁸ ceraim-i adiyye: adi suçlar

⁴⁷⁹ hamiyet: yurdunu, milletini koruma gayreti, millî şeref, haysiyet

⁴⁸⁰ eser-i tevcih: ilgi gösterme, layık görme, takdir etme

⁴⁸¹ ihraz: elde etme, erişme

⁴⁸² yaver-i tali: şansının yaver gitmesi

⁴⁸³ vahiyat: saçmalık

⁴⁸⁴ tekerrür: tekrar etme

Yalnız sahnenin dekorları değışti. Tarzlar başkalaştı. Beşerin tıynet⁴⁸⁵ hep o tıynet... Eşirra⁴⁸⁶ daha kurnazlaştı. Birbirini ızrar⁴⁸⁷ ilerledi. Fenalık büyüdü.

Bitti

24 Teşrin-i Sani⁴⁸⁸, Heybeliada

⁴⁸⁵ tıynet: yaradılış, huy, maya

⁴⁸⁶ eşirra: çok kötü insanlar

⁴⁸⁷ ızrar: zarar verme, zarara uğratma

⁴⁸⁸ teşrin-i sani: kasım ayı

